

RUKA ČIJIM JE ZAMAHOM OTPOČELA ERA HRIŠĆANSTVA
I DALJE UPRAVLJA NAŠIM SUDBINAMA.

Nenad Cvetičanin

ΩMEGA

Nenad Cvetičanin

ΩMEGA

Mome ocu

Radnja ovog romana delo je mašte. Istorijski događaji i činjenice, kao i novinski članci koji se nalaze u njemu, verodostojni su.

Prolog

Pošto bezakoni car Irod nepravедno pogubi svetog Jovana, Preteču i Krstitelja Gospodnja, česno telo njegovo učenici njegovi pogreboše blizu groba svetog proroka Jeliseja u znamenitom samarijskom gradu Sevastiji. Jer tamo se dogodila ona krvava gozba Irodova i razbludno igranje kćeri Irodijadine.

Kada sveti evanđelist Luka, propovedajući Hrista, obilažaše mnoge gradove i zemlje, dođe i u grad Sevastiju. A kada odatle imaše da putuje u svoju postojbinu Antiohiju, zažele da uzme sa sobom i odnese tamo telo svetog Preteče Jovana Krstitelja, koje beše netljeno i čitavo. Ali to beše nemoguće, jer žitelji Sevastije veoma poštovahu mošti Krstiteljeve, brižljivo ih čuvahu, i ne davahu ih. Stoga sveti Jevanđelist Luka uze od tog svetog tela desnu ruku, koja je krstila Gospoda našeg Isusa Hrista, i odnese u svoj grad Antiohiju.

I njome kao nekim skupocenim darom obdari grad za vaspitanje što je u njemu dobio. I od to doba antiohijski hrišćani sa velikim poštovanjem čuvahu svetu ruku Krstiteljevu. Jer i velika čudesa bivahu od nje.

Otac Justin,
negde oko 994. godine

Kasnije su od ruke Jovanove odvojena dva prsta. Jedan prst, veruje se, dat je Studitskom manastiru svetog Jovana, i on se danas, u kivotu oblika desne ruke, nalazi u Otomanskom muzeju u Carigradu. A drugi prst, car Teodor Laskarid darovao je 1219. godine našem svetom Savi, prilikom proglašenja samostalnosti Srpske crkve. Sveti Sava ovu svetinju položio je u Žiči, da bi potom, sa preseljenjem arhiepiskopskog prestola, i ona bila prenetu u sedište srpske pravoslavne crkve, Pečku patrijaršiju, na Kosovu, gde se nalazila do pada srednjevekovne srpske države, 1389. godine.

NIN,
20. januar 2005. godine

Još od početka februara, beogradski dnevници „Politika Ekspres” i „Večernje novosti”, neprekidno su obavještavali o navodnom otkriću ruke svetog Jovana, dela krsta na kojem je razapet Isus Hrist i ikone Bogorodice, koju je naslikao sam sveti Luka. Dragocene relikvije čuvane su u riznici manastira na Cetinju najmanje petnaest godina (verovatno čak punih 25 godina), a dobro je poznato da se na tlu Jugoslavije nalaze već više od sedam decenija.

„Nema sumnje da ruka, koja je brižljivo čuvana u cetinjskom manastiru, pripada svetom Jovanu Krstitelju. Takva relikvija je od vitalnog značaja ne samo za nas i čitav pravoslavni svet, već za sve hrišćane”, rekao je mitropolit Amfilohije za „Večernje novosti”, naglasivši da je ruka odlično očuvana i da ima tri prsta dok joj dva nedostaju. Jedan bi trebalo da se nalazi na Svetoj gori, dok nema ni traga petom prstu.

***Vreme News Digest Agency, No. 129,
14. mart 1994. godine***

Poglavar Malteškog viteškog reda, Veliki majstor Fra Endrju Berti, bio je na hodočašću ikoni Madone od Filerma, koja se danas čuva u Narodnom muzeju nekadašnje prestonice Crne Gore, Cetinju.

Trodnevno hodočašće uključivaio je i posetu relikvijama Svetoga Krsta, kao i ruci svetog Jovana Krstitelja, koje se čuvaju u pravoslavnom manastiru Hristovog rođenja. Delegaciju Reda sačinjavali su predstavnici Suverenog veća, pripadnici klera i vitezovi, koji su se poklonili ovim relikvijama od izuzetnog značaja za istoriju reda.

Sam Veliki majstor, susreo se u prijateljskoj atmosferi sa predstavnicima države - predsednikom Filipom Vujanovićem, predsednikom Narodne skupštine, Rankom Krivokapićem, premijerom Milom Đukanovićem i Ministrom za kulturu, Vesnom Kilibardom, kao i sa brojnim istaknutim građanima. Na ovim sastancima, Fra Endrju je bio u pratnji svog sekretara spoljnih poslova, Alesandra Kvaronija i ambasadora Reda u Srbiji i Crnoj gori, Stefana Faleza.

www.orderofmalta.org,
17.mart 2004. godine

Krhki kosovski mir raspukao su u najstrašnijim sukobima između Albanaca i Srba od dolaska NATO i UN 1999. godine.

„Kosovo Polje, u kojem ima oko 100 srpskih kuća, zapalili su protekle noći Albanci i selo je još uvek u plamenu. Albanske zastave istaknute su na lokalnoj školi i na zgradi seoske pošte”, javio je Radio Beograd. „Sve srpske pravoslavne crkve u Prizrenu su spaljene, uključujući i crkvu iz XIV veka”, javio je ovaj radio.

BBC News,
18.mart 2004. godine

Spisak crkava i manastira uništenih ili oštećenih u martovskom pogromu 2004.

...

Crkva Sv. Nedelje, Živinjane, kod Prizrena, minirana (Izveštaj KFOR/UNMIK-a: 19. mart - Eksplozija kompletno uništila pravoslavnu crkvu u selu Živinjane)

Manastir Svetih Arhangela (14. vek), opljačkan i spaljen u prisustvu nemačkih vojnika koji ga nisu štitili.

Bogoslovija Sv. Kirila i Metodija (Izveštaj KFOR/UNMIK-a 17. mart - Pravoslavna Bogoslovija u centru grada i tri pravoslavne crkve zapaljene).

...

www.kosovo.net

Komandant NATO snaga na Kosovu definisao je najnoviji talas nasilja u ovoj pokrajini - u kojem je poginulo najmanje 28 ljudi - kao etničko čišćenje. Admiral Gregori Džonson rekao je da je gotovo 1000 Srba proterano iz svojih kuća nakon napada etničkih Albanaca...

Admiral Džonson je rekao da je ubeđen da su neki od ovih napada bili organizovani...

BBC News,
20. mart 2004. godine

Prizren, 17. mart 2004. godine

„Nemamo naredbu da se umešamo.“

„Šta?“

„Nemamo naredbu da se umešamo“, ponovi nemački oficir, nepokretan pred bestijalnim pirom koji se odvijao na svega tridesetak metara od njih.

Desetak ljudi, od kojih najmlađi nije mogao imati manje od dvadeset pet godina, a najstariji tek desetak godina više, neki odeveni u kratke kožne jakne, drugi u dukseve i džempere, demoliralo je stari manastir, čije su zidine delom počivale pod strmom, golom stenom, što se nadvijala nad pitomom dolinom.

Manastir Svetih Arhangela, smešten u klisuri reke Bistrice, na samo tri kilometra od Prizrena, podigao je između 1343. i 1352. godine, na temeljima neke još starije bogomolje, car Dušan Nemanjić, car Srba, Grka, Makedonaca i Arbanasa, kao svoju zadužbinu i zaveštao mu sve posede od Šar-planine do Jadranskog mora. Iz tog vremena ostala je i priča da se svetlost koju je rasipao dragi kamen sa krsta na kubetu crkve mogla videti u čitavoj dolini i sa svih okolnih brda. Toga sad više nema.

Po propasti Dušanovog carstva i padu Prizrena u turske ruke, 1445. godine, Manastir Svetih Arhangela, kao i sve druge srpske bogomolje na Kosovu, poče da propada. Početkom 17. veka, turske vlasti narediše da se ovaj manastir, u kojem se dogodilo pomirenje Srpske crkve i Carigradske patrijaršije, potpuno sruši i da se od njegovog kamena sazida Sinan-pašina džamija, visokog i vitkog minareta što se nadvija nad čitavim Prizrenom.

Punih petnaest godina po ponovnom pripajanju Kosova Srbiji, vlasti ponovo počеше da se interesuju za manastir pa tek 1927. godine na ovom mestu započinju s otkopavanjem onoga što je od Svetih Arhangela ostalo. Kada je u manastirskom kompleksu pronađen grob cara Dušana i, dve godine kasnije, carevo telo prebačeno u Beograd, u Crkvu Svetog Marka, manastir opet utonu u zaborav.

Srpska crkva je sama počela obnovu dela manastira devedesetih godina prošlog veka, a prvi monasi se u njega useliše 1998. godine.

Nekoliko dana po završetku rata na Kosovu i dolasku snaga Kfora, u junu 1999. godine, kada je otet otac Hariton, manastir opet postrada, a preostali monasi odoše u izbeglištvo. Obezglavljeno telo otetog oca Haritona otkriveno je u leto 2000. godine, a njegova glava nije nađena ni do danas.

Iznad manastira vide se ostaci kule stražare. Nekada su carski kopljanici čuvali manastir, a sada je okružen bodljikavom žicom i pust.

„Mislio sam da smo ovde došli da bi čuvali mir“, tvrdoglavo nastavi plavokosi civil, odeven u farmerice i tamnobraon barbur jaknu, preko koje je nosio navučen pancir. Na nogama je imao jake poluduboke cipele, a preko ramena prebačenu veliku, platnenu, četvrtastu, sivomaslinastu torbu, od koje se, po svemu sudeći, nikada nije odvajao, jer mu je stajala nekako prirodno, gotovo sraslo sa ostatkom tela.

„Ovde smo pre svega dosli da bismo sprečili da se ovi divljaci međusobno opet ne poubijaju, a i to samo pod jednim uslovom - da pritom ne strada niko od momaka koji su došli sa mnom“, odbrusi major Molke, pre nego što mrzovoljno nastavi da posmatra prizor ispred sebe.

Da, pomisli plavušan, *tipično*. Ono što je za ovih pet proteklih godina koliko je proveo na Kosovu imao prilike da vidi, gotovo jedino o čemu su vojnici, pristigli ko zna odakle sve, zaista brinuli, bilo je da sačuvaju živu glavu. Svoju. Zapravo i nije im to bila jedina stvar na pameti. Dobar deo njih brzo se uklopio u lokalne švercerske kanale, ili je započinjao svoje sopstvene, ili je, što takođe nije bilo isključeno, već odranije imao razvijen sličan posao, pa je samo promenio tržište. Umetnički predmeti, relikvije, cigarete, oružje, narkotici, čak i ljudi, sve je postajalo predmet najrazvijenije privredne grane u ovom zabitom delu sveta. Svi su bili uključeni u njega - Francuzi, Italijani, Grci, Česi, Rusi... Svi. Lokalno stanovništvo pre ostalih. Samo su Amerikanci imali drugačiju taktiku. Više su voleli čvrst i siguran keš, nego rizičnu investiciju. Zato su drugi plaćali njima da okrenu glavu na drugu stranu, u čemu su, inače, bili veoma dobri.

Kada se sve to uzme u obzir, major Molke je još i bio oficir za primer. Svoj posao je obavljao... *vojnički*. Brinuo je o „svojim momcima“, trudio se da naredbe i ono zbog čega je zaista poslat ovamo obavi odgovorno. Ipak, ljudi ga nisu voleli, najviše zato što je i u ovakvim uslovima pokušavao i uspevao da sprovede tvrdnu disciplinu. Sve u svemu, major Molke je bio *pravi* vojnik, u starinskom smislu te reči.

Plavokosi civil koji uz vod nemačkih vojnika prisustvuje čitavoj sceni je Jan Novak. Prevodilac. Na Kosovo je stigao s kontingentom američkih vojnika iz Nemačke, još odmah po ulasku snaga Kfora, a potom je, ubrzo, prebačen nemačkim trupama lociranim u Prizrenu, na samom jugu pokrajine. Tako se i našao ovde.

Huligani su nastavljali da razaraju manastir.

Bez ikakve povike, jedan po jedan prozor je lomljen, a zvuci koji su dopirali iz unutrašnjosti govorili su da se slično dešava i svemu ostalom što se tamo nalazi. Povremeno bi poneki od momaka izašao, noseći u rukama kakav dragoceni predmet i ubacio ga kroz širom razjapljena vrata u zadnji deo kombija parkiranog uz sam manastir paralelno sa stepenicama koje su vodile do ulaza u bogomolju. Radili su brzo, a ipak pedantno i sistematično, kao da nisu želeli da išta ostane na svom mestu.

Novak primeti da kombi nema tablice i da vozač i dalje mirno sedi na svom mestu, držeći upaljen motor, kao da samo čeka da se završi neki posao i da odmah krene dalje. *Čudno*, pomisli. Očekivalo bi se da u ovakvim nemirima ljudi postupaju emotivno, stihijski, poput razularenog stampeda. Ovde toga nije bilo. Bez ijednog glasa, manastir je uništavan kao po nekom unapred pripremljenom i do tančina uvežbanom planu.

„Majore, zar vam sve ovo ne izgleda malo neobično?“, upita Novak, podigavši pogled ka Molkeu. Nemački oficir bez reči nastavi da gleda pravo pred sebe, jasno mu stavivši do znanja da je, bar što se njega tiče, svaki razgovor na ovu temu zauvek završen. Novak nemoćnu uzdahnu, prekrsti ruke na grudima, osvrte se još malo, a onda se okrete i uputi ka svom džipu, parkiranom tik uz bodljikavu žicu koja je ograđivala manastirski kompleks, nešto dalje od tri velika hamvija kojima su došli nemački vojnici.

Četvrtasti pajero sa troja vrata sa svih strana bio je oblepljen oznakama Ujedinjenih nacija i Kfora - prednja hauba, oboja vrata, točak na zadnjem delu, čak i krov - kao da je neko želeo da spreči bilo kakvu mogućnost da iko pomisli da bi to vozilo moglo da bude meta. *Smešno*, pomisli Novak, dok se peo ka džipu kroz osušenu, od mraza sagorelu travu, preskačući ostatke temelja nekad raskošnog manastirskog kompleksa, *samo se pitam kada će doći trenutak da panično poskidamo sve te nalepnice, zato što smo postali nepoželjni kao i svi drugi pre nas.*

Novak izvuče ključeve kola iz džepa, uperi ključ za daljinsko zaključavanje ka džipu i zastade, zbunjen prizorom koji mu se ukaza pred očima. Na uzvišici iznad parkiranih vozila, poput crne senke spram tmurnog, olovnog večernjeg neba i golih grana drveća koje su bešumno podrhtavale na lakom vetru što je najavljivao početak proleća, na svega desetak metara od njegovih kola, uspravan i nepomičan, stajao je monah.

Koliko je već dugo ovde?, prođe Novaku kroz glavu. Iznenada se oseti neprijatno. Kao da je pred tim nemim svedokom bezumlja nečim morao da objasni svoje prisustvo na ovom mestu. Zato prođe pored svog džipa i nastavi dalje prema monahu.

„Nemaju naredbu da se umešaju“, dobaci dok mu je prilazio, kao da je tom rečenicom, u koju ni sam nije verovao, pokušao da spere krivicu sa samog sebe. Monah ne reče ništa.

Odeven u crni kratki kaputić preko mantije, kose vezane u konjski rep koji je virio ispod monaške kamilavke, duge crne brade, ovde-onde prošarene po kojom sedom, uspravan i nepokretan, monah je izgledao kao da drži nemi pomen ovoj građevini koja se polako pretvarala u ruševinu.

Tek kada mu je prišao, Novak primeti da se ispod prividnog mira koji je, naizgled, uspevao da održi, svaka tetiva njegovog tela napreže do pucanja. Desnom rukom je mahnito okretao brojanicu, dok je levom polako čupkao pramenove brade ispod usne, prinosiso ih ustima i sporo grickao.

Novak zastade ispod njega, pogleda ga, a zatim se osvrnu prema manastiru, prateći monahov pogled. Sa ove udaljenosti činilo se kao da su vojnici tu da pruže obezbeđenje ovim vandalima, garantujući

da ništa i niko neće omesti njihovo pedantno razaranje. Paradoks te slike izazva još veći talas nelagodnosti.

„Nemaju naređenje da se umešaju“, ponovi tiše Novak, kao da samog sebe pokušava da ubedi u te reči, kao da pokušava da pronađe opravdanje za sopstvenu nemoć.

Njegov glas se odbi o zid tišine.

Da je monah išta rekao možda bi Novaku bilo bar malo lakše. Možda ne bi osetio ovaj grč krivice koji poče da mu steže grudi, sprečavajući ga da normalno udahne svež, večernji vazduh.

Zato obori pogled.

Ni sam nije znao koliko je tako stajao, zagledan u vrhove svojih cipela i krtu, požutelu travu koja se spremala da ustupi svoje mesto svežim, zelenim izdancima, a onda pogleda oko sebe - u crno nebo, otežalo od tamnih oblaka; u gole grane retkog drveća; u tog nepokretnog monaha koji je bio nemi sudija njegovog neimenovanog greha; u divljake koji su pustošili taj ko-zna-koliko-puta-već-rušeni manastir i mrtvu stražu nemačkih vojnika - podiže remen torbe koji mu je klizio niz rame i krete ka svom džipu.

„Žao mi je...“, dobaci dok se udaljavao od monaha. „Voleo bih da mogu ikako da pomognem, ali...“, Novak ne završi rečenicu, slegnuvši ramenima, kao da je tim pokretom želeo da lcaže da je sve to daleko izvan njegovih moći.

„Možda bi mogo da pomogneš, ako ostaneš dovoljno dugo“, odjednom začu sonorni bas iza sebe. Ovaj iznenadni zvuk ga trže i on zastade, i okrenu pogled ka monahu.

„Molim?“

„Kažem, možda bi mogo da pomogneš, ako ostaneš dovoljno dugo“, ponovo pristiže glas iz pravca crne, nepokretne siluete. Svaka reč je bila ponovljena s istom intonacijom, kao da je dugo i pažljivo odmeravana. Novak se okrete u mestu, zastade još koji čas, a onda se vrati do monaha.

„Ne razumem“, reče, a monah samo glavom pokaza put manastira i nastavi svoj nedokučivi ritual. Ni sam ne znajući zašto - možda zato što je svim svojim bićem osećao nepravednost onoga što se dešavalo pred njim ili možda zato što je hteo da sa sebe spere svaki osećaj krivice, ne samo pred ovim monahom, niti pred čitavim svetom, već najpre pred sobom samim; ili jednostavno zato što je bio

gonjen nazadrživom znatiželjom, kao kakav mlad mačak, što ne može da odoli senci s ogledala koju deca iz zabave bacaju na zid zgrade pa, uprkos strahu za sopstveni život, mora da proviri iz svog sigurnog skrovišta pod haubom parkiranog automobila - Novak stade kraj monaha.

I tako se priduzi ovom ćutljivom bdenju.

Veče je već bilo zagazilo u noć kad stvari oko manastira poprimiše drugi tok. Huligani se podeliše u dve grupe. Iz kombija su izvukli kante s gorivom i pijuke. Jedni odmah krenuše da benzinom polivaju unutrašnjost manastira, a drugi pijucima i štanglama otkinutim sa skela oko manastira počеше da razvaljuju tešku ploču na praznom grobu velikog srpskog cara Dušana: Samo nekoliko trenutaka kasnije, plameni jezici zahvatiše zidove i unutrašnjost manastira, polako ližući uvis ka drvenoj konstrukciji krova.

„Crkli, dabogda“ prošaputa monah za sebe, jedva čujno.

Uronjen u roj sopstvenih misli potaknutih bezumljem kojemu je bio svedok, Novak se prenu na taj zvuk i ponovo vrati u brutalnu stvarnost.

Plamen je već zahvatio čitavu bogomolju i dobar deo krova, osvetljavajući gole stene i zaravnjeni plato pred manastirom. Varnice su iskrile uvis ka crnom, oblačnom nebu, a tanki pramenovi dima, nošeni svežim noćnim povetarcem, razvejavali su se po čitavoj dolini.

Napadači su, izgleda, odlučili da im je bilo dovoljno. Kao po komandi, hitro ubaciše kante i alat u zadnji deo kombija, ukrcaše se unutra i kombi žurno krenu, klackajući se preko razbacanih gomila kamenja što su podsećale na nekadašnju raskoš manastira, put razvaljene kapije koja je vodila na mostić preko Bistrice i dalje prema Prizrenu.

Vod nemačkih vojnika sačeka da kombi bude na sigurnoj udaljenosti, a zatim polako, u koloni po jedan dođe do svojih hamvija i pope se u njih. Držeći se jednom rukom za bravu otvorenih suvozačevih vrata prvog hamvija u nizu, Molke pogleda u prazni parkirani pajero, osvrte se oko sebe i, ne znajući gde bi Novak mogao da se nalazi, povika u mrak:

„Novak...! Novak!“

Po prvi put tokom čitave večeri Novaku prođe kroz glavu da niko ne zna da je on još uvek tu, skriven u tmuši izvan manastirskog kruga, zajedno sa nekim srpskim bogomoljcem. Uplašen da bi mogli da otkriju monaha ili, tačnije, uplašen da bi mogli da otkriju monaha s njim, Novak istrča na komad trave osvetljen farovima velikih džipova.

„Ovde sam!“, uzvratila.

Molke se osvrte ka njemu, a onda sumnjičavo pogleda prema tmuni iz koje je Novak banuo.

„Idemo.“

„Ja neću još“, dobaci Novak.

Molke odmeri Novaka, zastavši na trenutak, a onda zaključi da nema nikakvu obavezu da brine o njemu i da svako ko nije vojnik njegovog voda ima pravo da sa svojim životom radi šta hoće. Čak i da ga ostavi u ovoj pustari, ako mu je to volja.

„Kako god želite“, reče Molke i, mahnuvši rukom u znak da krenu, uđe u hamvija i zalupi vrata za sobom.

Novak se izmače s puta da propusti kolonu vozila, a zatim, pošto i poslednje prođe kraj njega, siđe koji metar niže i isprati ih pogledom dok su njihova svetla trnula u daljini.

Prvo sledeće što je video bila je tamna silueta koja je svom silinom proletela pored njega, zatim preskočila ogradu od bodljikave žice i, vešto poput divokoze, nastavila preko gomila kamenja put manastira u plamenu.

Monah, bljesnu u Novakovoj glavi.

Okrenuo se i potrčao za njim, bezuspešno pokušavajući da ga sustigne.

„Stani! Stani“, dozivao ga je, ali se monah nije osvrtao. Kao sumanut trčao je pravo ka bogomolji, slep i gluv za sve oko sebe.

„Stani!“, ponavljao je Novak bez daha, uplašen da je monah, u nastupu kakvog ludila, odlučio da uleti u buktinju i skonča svoj život zajedno sa manastirom, čije su drvene grede, zahvaćene plamenom, već počele da popuštaju.

„Stani!“

Na svega pet-šest metara od samog manastira, tamo gde su se kamene stepenice račvale u dva smera - jedan prema podrumu, a drugi prema kamenom doksatu pred monaškim sobicama - monah stade.

Dobro je, pomisli Novak, usporavajući trk, dok je levom rukom čvrsto stezao kaiš torbe da mu ne bi spala s ramena. U slepoočnicama mu je tuklo, jedva je disao. Vreme provedeno u malim, zagušljivim kancelarijama činilo je svoje. Zadihan, oznojen, stiže do monaha i, osetivši vrelinu plamena na licu, zagleda se u narandžastocrvene bičeve koji su izbijali kroz polupana prozorska okna, u nagorele zidove i usijani crep na krovu.

„Tužno“, reče Novak, boreći se da dođe do daha. Tražio je u glavi bolje reči utehe, ali mu ništa nije padalo na pamet. Voleo bi da je mogao da smisli išta prigodnije, da pronade bilo šta čime bi olakšao bol ovom usamljenom bogomoljcu. Bio je ubeđen da monah očajava zbog gubitka ove svetinje, možda, njegovog doma; da proklinje čitav svet zbog sopstvene nemoći da išta promeni i što nema nikoga ko bi zaštitio čak i ovakva mesta, posvećena Bogu.

Ali, nije bio u pravu. Monah nije bio ni tužan, ni ogorčen. Njegove oči su grozničavo prelazile po plamenoj stihiji koja je proždirala čitavu građevinu, kao da u njoj pokušava nešto da pronade, kao da pogledom premerava neke samo njemu poznate razdaljine.

A onda, sasvim iznenada, u jednom skoku, monah se uzvera na kamenu terasu pred manastirskim ćelijama i ulete kroz razvaljena vrata pravo u srce plamena.

„Ne!“, viknu Novak, ali se monah nije ni osvrnuo.

Sam ispred užarene buktinje, ispred talasa dima, od kojih su mu suzile oči, suočen s činjenicom da je ovaj sumanuti bogomoljac, iz bogzna kojih razloga, uleteo u taj plamteći pakao i da se sada, eto, u tom ognju nalazi jedno živo biće, kojem je možda potreba pomoć, Novak uradi jedinu stvar koja mu je preostala.

Sranje, pomisli i krete za njim.

Jan Novak se rodio jednog snežnog dana, potkraj meseca decembra, 1969. godine u severoistočnom delu Zapadnog Berlina, u francuskom sektoru, nedaleko od ulice Bernauer. Ova ulica, čija je leva polovina pripadala Sovjetima, a desna zapadnim saveznicima i po čijoj se sredini, nalik kakvoj divovskoj zmiji, vijugavo protezao zid koji je razdvajao dva sveta, bila je jedno od njegovih omiljenih mesta u detinjstvu.

Zagledan u tu visoku betonsku ogradu i bodljikavu žicu na njenom vrhu, dečak se osećao bezbedno, zaštićen od svih zala koja su vrebala sa druge strane. U njegovoj dečjoj glavi tamo preko su se nalazila strašna čudovišta, crne ale, užarenih, krvcrvenih očiju - možda su imale više ruku, ili su bile kao neki ogromni, dlakavi pauci, sa klještima umesto čeljusti - ko je to uopšte mogao da zna?

O tom zidu i o onome šta je s druge strane, nije se mnogo govorilo u kući. Ili se bar nije govorilo pred Janom. Bila je to jedna od onih tema što se pred decom ne načinju, jer u sebi kriju mračne tajne, dostupne i dokučive samo svetlu odraslih, koje bi krhkoj dečjoj glavici mogle naneti trajnu i nesagledivu štetu, ukoliko bi se samo usadile u nju.

Samo jednom, kad ga je majka čuvala dok se igrao nadomak zida, u toj ulici bez saobraćaja, mali Jan prikupi svu svoju hrabrost i gonjen nezadrživom dečjom radoznalošću upita šta se nalazi s druge strane.

„*Komunistyczny gówno*“, odgovori majka i pljunu preko ramena, kao da od sebe tera kakve uroke i zle sile.

Sam zvuk tih strašnih, nepoznatih reči i mržnja, kakvu do tada nikada nije čuo, koja je izbijala iz majčinog glasa, bili su dovoljni da u mališanovoj mašti zauvek probude sliku nekog nezamislivog užasa od kojeg ih je ovaj čvrsti i postojani zid čuvao.

Tako je mali Jan odrastao kraj te betonske međe što je delila svet na pola, zamišljajući da je baš on slavni vitez Košćuško, veliki poljski junak o kojem mu je mama pričala pred spavanje, i da brani zidine kakvog utvrđenog grada od zlih ljudi i ostalih aveti i grdoba.

Janova majka je iskreno, svim svojim bićem, mrzela komuniste. Zapravo, može se reći da je mrzela gotovo sve i svakoga. Kada se uzme u obzir kako je dospela na ovaj svet možda i jeste imala prava

da se tako i oseća, mada, kad neko naumi da mrzi, neće mu biti teško da pronađe kakvo god razumno opravdanje za to.

Pavel Sroka je, kao zakleti komunista, dolazak Crvene armije video kao siguran znak početka opšte, svetske revolucije što će ukinuti nepravdu na ovom svetu i sve moguće uzroke ratovanja, koja njegovoj rodnoj Poljskoj nikada nikakva dobra nisu donela. Odmah nakon ponovne sovjetske aneksije Zapadne Belorusije i Zapadne Ukrajine, s kraja 1944. godine, Sroka se priključi ruskoj vojsci i krete sa njom dalje, put pobede nad fašizmom i ukidanja kapitalističkog ugnjetavanja širom sveta.

Po nemačkoj kapitulaciji Pavel Sroka se obre u Berlinu, razrušenom i poniženom gradu, podeljenom na kontrolne zone osvajača u kojima su se zakoni sprovodili proizvoljno, a hrana bila dostupna samo onima koji su bili u mogućnosti, ili umeli, da budu bliski sa bilo kojim od okupatora.

U takvim je uslovima, potkraj 1946. godine, Sroka upoznao Anu Kaltenbah, šesnaestogodišnju devojčicu, čiji su roditelji bili previše ponosni da, poput pasa, čekaju otpatke koje će im dobaciti novi gospodari, a glad joj bila previše velika da bi mogla da odoli zadovoljstvu podavanja sopstvenog tela za redovno sledovanje hrane.

Takva ljubav između Pavela i Ane cvetala je gotovo punih godinu dana. Sasvim je jasno šta su Anini roditelji mogli misliti o svemu tome, ali je ona uporno nastavljala po svom. Na Badnje večer te godine, Ana na prepad dovede Pavela Sroku u kuću svojih roditelja. Previše lepo vaspitani i previše samoljubivi da bi pravili skandale, Anini roditelji pozvaše Pavela da uđe unutra. Ponudili su ga čajem bez šećera i baš kada je tišina postajala toliko zaglušujuća da se nije znalo kome je neprijatnije, Ana lupi nekoliko puta kašičicom o šolju i jednostavno reče:

„Trudna sam.“

Posle te večeri se mnogo šta promenilo.

Pavel Sroka počeo da donosi provijant za sve ukućane, posebno se trudeći da budućoj majci njegovog deteta što manje stvari nedostaje.. Nekoliko puta je čak ulazio i u sumnjive poslove sa

bivšim saveznicima, trampeći švercovanu votku i komade ruskog oružja za voće, pa čak i čokoladu, ne bi li Ani pružio što više.

I Anini roditelji smekšaše, pa se činilo kao da se, posle mnogo godina užasa, radost vratila u dom Kaltenbahovih.

Ali kako u vremenima koja istorija pamti sreća obično bude tek samo kratak predah između dve nesreće, tako se neke velike i važne odluke, donete daleko od svakodnevice običnih ljudi, sručiše na njihove glave i zauvek im zapečatiše sudbine.

Krajem juna meseca 1948. godine, ubeđeni da su ih saveznici prevarili, Sovjeti potpuno blokiraše Zapadni Berlin.

U roku od dvadeset i četiri časa, polovini grada je presečen dovod struje, vode i namirnica. Pavela Sroku, uhvaćenog sa nešto malo hrane koju je pokušao da doturi svojoj nevenčanoj ženi, komunisti su streljali po kratkom postupku. Ana Kaltenbah pre vremena rodi devojčicu, a kako u gradu nije bilo ni struje, ni vode, zdravlje joj se nakon porođaja naglo pogorša i ona umre četvrti dan po rođenju deteta.

Tako je na ovaj svet došla Marija Sroka, kasnije udata Novak, Janova majka.

Prvo seme mržnje u malu Mariju usadili su njeni baba i deda, koji su je odgojili od pelena. Za njih su jedini i konačni krivci za smrt Marijinih roditelja i sve potonje nedaće na ovom svetu bili i ostali komunisti. Tako je mala Marija odrastala sa spoznajom da zlo postoji i da ono ima svoje ime.

Kako bi se izbegla svaka moguća zabuna, pokojni otac joj je predstavljan kao hrabri poljski rodoljub koji je želeo da pobedi nacizam, što je bilo nešto jednako strašno kao komunizam, samo su ga izmislili Nemci i uvukli čitav svet u strašan rat, tako što su napali i okupirali Poljsku, kojoj niko nije želeo da pomogne. A posle su došli komunisti, pa su okupirali i Poljsku, i Nemačku, i pola sveta.

I kao što to obično biva sa semenom kad se brižljivo neguje, i Marijina mržnja je procvala.

Kao proizvod takvih priča, u glavi sasvim male devojčice formirala se zastrašujuća jednačina u kojoj je svaki rezultat bila patnja i stradanje te namučene zemlje iz koje je ponikao njen tragično

preminuli otac, veliki heroj, pravdoljubivi borac koji je želeo da spase celokupno čovečanstvo.

Paradoksa radi, čitav svet koji su ovo dvoje staraca iskonstruisali oko Marije samo je doveo do toga da, u svom pubertetskom dobu, kad valjda svako ljudsko biće pokušava da bude drugačije, posebno i, gotovo neizostavno, neshvaćeno, Marija Sroka otpočne da mrzi i onu polovinu sebe koja je bila čisto nemačka.

Ne samo što je počela da se predstavlja kao Poljakinja, nego je i upisala kurs poljskog jezika, savladavši ga kao da joj je maternji, naučila istoriju Poljske do najnevažnijeg datuma u kojem se išta dogodilo toj zemlji i čak do fanatizma počela da praktikuje raznorazne poljske narodne običaje.

Studentske demonstracije, koje su u proleće 1968. godine zahvatile sav hrišćanski svet, Marija Sroka doživela je kao prelomni trenutak u svom životu - tada je spoznala da je njen jedini cilj da dočeka čas kada će Poljska biti ponovo slobodna.

Od tada pa sve do onog jutra kada je, dvadeset i dve godine kasnije, napustila svoj stan u Berlinu i krenula put starog carskog grada Krakova da pomogne svojoj otadžbini u njenim prvim danima slobode, ostavivši svom sinu samo poruku sa imenom hotela u kojem će privremeno ostati, Marija je svaki tren svog bitisanja posvetila toj, za nju, jedinoj plemenitoj borbi.

Umela je da provodi sate gledajući kakve sportske događaje samo ako su u njima učestvovali Poljaci i bila spremna da se zakune da u njihovim očima vidi prkos dok pevaju uvodne stihove himne: „Još Poljska nije izgubljena...“; nosila je bedž sa natpisom *Solidarność* i klicala Valensi, a zatim očajavala kada je general Jaruzelski uveo diktaturu.

Verovatno najsrećniji dan u njenom životu, ako se izuzme rođenje njenog deteta, bio je 16. oktobar 1978, dan kada je Karol Jozef Wojtila postao Jovan Pavle II - patrijarh zapadnog sveta. To što je, nakon gotovo petsto godina italijanskog vladanja papskim dvorom, na čelo vaskolikog rimokatoličkog sveta došao jedan Poljak, samo je u Mariji pojačalo ubeđenje da je dan konačne slobode njenog naroda blizu.

Papa Wojtila je bio njena druga opsesija u životu. Imala je albume pune njegovih slika; vodila dnevnik njegovih putovanja; svaki Uskrs

provodila u Rimu čekajući trenutak kad bi Njegova svetost na svom i njenom jeziku rekla: „*Khristus Zmartvikstau!*“

Suze bi joj tad potekle niz lice od čiste radosti.

Život Janovog oca Viktora Novaka nije bio ni približno tako slikovit. Rođen kao treća generacija poljskih doseljenika u Ameriku, veći deo svog detinjstva i mladosti proveo je sa žvakom u ustima i koka-kolom u ruci. Njegov najbliži dodir sa Poljskom, izuzev imena i tvrdokornog katoličanstva, bilo je povremeno tancanje uz veselu polku, na zabavama koje su organizovali poljski iseljenici, i pevanje glupavih pesmica, kao što je „We're Eating the Kolachi“ čime je, u to je bio ubeđen, čuvao svoj nacionalni identitet.

U Berlin je prebačen kao pojačanje NATO trupama, nakon intervencije sovjetskih snaga na Čehoslovačku, avgusta meseca 1968. godine. Zapravo, trebalo je da bude srećan zbog toga, budući da je dobar deo njegovih vršnjaka u to vreme uveliko ostavljao glave i udove po džunglama Vijetnama. Ipak, to što je tada izbegao sudbinu da bude vraćen kući u limenom kovčegu prekrivenom američkom zastavom, nije ga mimoišlo dvadeset i tri godine kasnije, samo u jednom drugom ratu.

Marija i Viktor su se upoznali u jesen, 1968. godine, sasvim slučajno. Oni koji više vole misterije možda su voljniji da veruju da je taj susret bio daleko od koincidencije i da je čitav dugogodišnji niz događaja morao da dovede do tog trenutka i kasnijeg rođenja Jana Novaka - zbog onoga što ga je čekalo da učini u životu. Kako god bilo, jedne jesenje večeri, dok je dosadna kiša natapala prazne berlinske ulice, Marija Sroka i Viktor Novak prvi put su se sreli u jednom sasvim nebitnom kafeu. Eto, tako je to počelo.

„Zdravo“, rekao je kroz osmeh Viktor Novak. „Ja sam Viktor. A, kako se ti zoveš?“

„Ja se zovem Marija Sroka“ odgovori mu devojka na lošem engleskom. „Ja sam Poljakinja.“

„Zaista? I ja sam Poljak“ reče Viktor.

Kao i većina regruta, Viktor je svoje retke večernje izlaske provodio samotno. Obično bi posle kakve bioskopske predstave završio uz šank nekog kafe-bara, gde bi, sa još dva-tri vojna druga, ispijao što

je moguće više piva, bar do one granice koja mu je garantovala da ga vojna policija neće na silu vratiti u bazu.

Nešto se čudno desi s čovekom kad obuče uniformu. Da li iz njega tad počne da izbija njegovo pravo „ja“, obično sputavano svakodnevnim obavezama i normama i tuđom navikom da ga doživljavaju na određeni način, pri čemu svako istupanje iz slike koja je već stvorena, skandalizuje i sablažnjava okolinu; ili mu se, jednostavno, samo tad pruži prilika da, daleko od kuće, maskiran u jednoobrazno odelo, najzad bude neko drugi, kakav je oduvek želeo da bude - to još niko nije uspeo da spozna.

Iako Viktor nije važio za stidljivu osobu, uniforma mu je dala jednu posebnu otvorenost, čak drskost i nametljivost u ponašanju koja je, ne retko, privlačna mnogim ženama. I tako, te kišne večeri, kada je, naslonjen na šank, video Mariju kako prilazi, da naruči piće za sebe i drugarice, Viktor Novak jednostavno nije previše razmišljao o tome šta će se desiti.

Ove površno razmenjene reči, ove dve poluistine - prva izrečena iz opsesije stvorene još u najranijem detinjstvu, a druga iz puke želje da se nastavi razgovor sa nekom devojkom i tako razbije vojnička usamljenost - zauvek su promenile sudbine ovo dvoje mladih ljudi.

Posle nekoliko meseci zabavljanja, Marija je ostala u drugom stanju. Viktor ju je odmah zaprosio i aktivirao se u vojnoj službi. Veridba je objavljena u junu, a venčanje obavljeno sledećeg meseca. Viktor je svoje roditelje o događajima obavestio dugim pismom u koje je ubacio veliku fotografiju Marije i sebe sa venčanja. Od svojih skromnih, radničkih primanja, njegovi roditelji nisu mogli da priušte skupo putovanje do Evrope, te su, kao čestitku sinu za venčanje, poslali raskošan telegram u boji i dvesta pedeset dolara preko Western Uniona. Posebno su bili srećni što se njihov sin oženio jednom od njihovog roda i vere.

Jan Novak je odrastao u kući u kojoj je majka govorila poljski, otac engleski, prababa i pradedo nemački, te nije ni čudno što je od malena pokazivao talenat za jezike. Podstrekivan majčinim navaljivanjima, posle svršene srednje škole upisao je studije slavistike, ali je, na njeno razočaranje, za specijalizaciju odabrao

južnoslovenske jezike. S padom Berlinskog zida i raspadom komunizma, Marija Novak je otišla za Poljsku, po prvi put u svom životu, i rešila da tamo ostane neodređeno dugo. Viktor Novak je poslat sa koalicionim snagama u Zalivski rat, gde je poginuo od zaostale, neeksplodirane granate. Vojska je njegovoj porodici dala visoku otpremninu, supruzi pristojnu, doživotnu penziju, a mladog Jana su zaposlili kao prevodioca, budući da je NATO krenuo da se širi na istok, po slovenskim zemljama.

Prolazile su godine. Zamoren monotonim poslom prevođenja tehničkih dokumenata, neuspelim ljubavnim vezama i jednoličnom svakodnevicom bez naročite budućnosti, Jan Novak se, po ulasku savezničkih snaga na Kosovo, dobrovoljno prijavio za obavljanje posla prevodioca u snagama Kfora.

To što ga je tamo dočekalo, nije mu se dopalo ni najmanje.

Isprva nije video ništa.

Činilo mu se kao da je čitav svet nestao u ogromnom, gustom oblaku crnog dima, kroz koji su se ovde-onda probijali nejasni narandžasti odsjaji. Svud oko sebe čuo je pucketanje užarenog drveta i potmulo bubnjanje vatre. Smrad upaljenog benzina, nameštaja i ko zna čega još natera ga na kašalj. Novak izvuče okovratnik džempera koji je nosio ispod jakne, navuče ga do ispod očiju i nasumice krete napred.

„Oče! Monaše!“, povika. Pod stopalima je osećao krhotine razbijenog stakla. „Oče!“, viknu još jednom u prazno. Začkiljio je očima ne bi li bolje video. Nameštaj je bio razbacan po čitavoj odaji. Po podu je ležalo polomljeno posuđe. Vatra je proždimala sve u sobi. Dim je ostavljao crne pruge po golim zidovima. „Monaše! Oče!“, ponovi Novak svoj poziv. Nije bilo odgovora.

U uglu sobe, iza upaljenog prevrnutog kreveta, provirivala je zgurena monahova silueta.

„Oče“, reče još jednom Novak, prišavši krevetu uz koji su gmizali pramenovi dima.

Zajapuren, oznojen, razbarušene kose, monah podiže pogled, a onda naglo ustade. U ruci je držao nož.

„Skloni se“, reče.

Novak ustuknu korak unazad.

„Još malo“, reče monah i nogom snažno gurnu krevet ka sredini sobe. Novak odskoči u stranu.

„Dođi.“

Kraj monahovih nogu Novak ugleda izgreban pravougaonik u podu.

„Imaš nešto za kopanje?“, upita monah.

Klimnuo je glavom i iz torbe stidljivo izvukao veliki bovi nož. Bila je to jedna od retkih stvari koje je sačuvao kao uspomenu na oca. Od kad je došao na Kosovo, nije se odvajao od njega. Činjenica da mu je uvek pri ruci činila je da se oseća bar malo bezbednije, iako, čak i kad bi došao u situaciju da mora da ga upotrebi, verovatno ne bi umeo.

„Ajde“, dobaci monah, hitro kleče na kolena i nastavi da grebe nožem po podu.

Ovo je bezumno, pomisli Novak i zbunjeno zastade, okružen vatrenim vrtlogom koji se uvijao svuda oko njega.

„Ajde!“, gotovo se izdra monah.

Jara je izbijala iz poda, sa krova, iz nameštaja, iz svake pukotine u zidu. Šake i mišice su ga već bolele. Niz lice su mu se slivale krupne graške znoja.

Obema rukama stezao je dršku noža i svom snagom vukao napred-nazad po podu.

Čim je uvukao oštricu u zareze koje je monah napravio, shvatio je da kopa po malteru izlivenom oko četvrtaste kamene ploče. Sada je nož već ulazio duboko u pod.

„Da vidim“, reče monah i uvuče svoj nož pored Novakovog. „Dobro je.“

Tek kad je podigao pogled sa poda, Novak vide da je čitava krovna konstrukcija u plamenu. Drvene grede su buktale, bacajući crvene iskre unaokolo.

„Ovako stavi“, reče monah i povuče mu ruku s nožem na sam kraj duže ivice urezanog pravougona u podu, a zatim zari i svoj nož na isto mesto s druge strane. „Sad guraj iz sve snage.“

Novak navali svom težinom na dršku noža. Video je kako se jako sečivo povija pod pritiskom.

Sa suprotne strane, monah je jednom rukom gurao svoj nož, a prste druge ruke pokušavao da uvuče u iskopani usek između ploča i ostatka poda. Krupne kapi krvi počеше da padaju na prašnjavi pod s njegovih odranih zglobova.

„Guraj!“

Negde iza njihovih leđa jedna krovna greda popusti i s treskom se stropošta na pod.

Kamena ploča se polako podizala uvis.

Usijani komadi crepa otpadali su s krova, razbijajući se u bezbroj sitnih komada.

„Još malo!“

Pucketanje upaljenog drveta odzvanjalo je u Novakovim ušima poput grmljavine. Osećao je kako se svaki mišić na njegovom telu grči od napora.

„Guraj!“

Novak naleže na nož još jednom, a onda naglo ustade, iz sve snage stade nogom na ručicu noža i obema rukama uhvati ivicu kamene ploče.

„To!“, povika monah. „Sad drži“, reče i izvuče svoj nož, a zatim ga zari između ivice koju je Novak držao i ostatka poda, i poče njime kao polugom da podiže kamenu ploču.

Još jedna upaljena greda se odvali s krova i, povukavši sa sobom gomilu crepa, prepreči vrata ćelije.

„Još samo malo.“

Monah ugura prste kroz usek i napipa donji deo kamene ploče.

Nije znao šta se dogodilo. Samo je odjednom naglo poleteo unazad i pljoštimize pao na leđa. Neizdrživ bol mu pomrači svest.

Nebo je bilo zvezdano, tek ovde-onde prošarano crnim oblacima. Pod rukom je osećao oštru osušenu travu i hladnu zemlju. Osećao je i jak bol u potiljku i u desnoj nozi. Uspravio se na laktove. Na koji korak od njega stajao je monah, zagledan u manastir koji je gubio bitku sa plamenom. Trenutak kasnije, krov popusti i sruči se uz zaglušujući tresak. Monah se brzo prekrsti tri puta, a onda prsnu u smeh. Čitavo telo mu se treslo, kao da se od duše odvaljuje kakav veliki teret.

„Ufff, al' je ovo bilo blizu. Da smo ostali minut duže, tol'ko bi nam bilo“, dobaci Novaku kroz smeh, videvši da je ovaj došao sebi.

„Je li... kako noga?“, upita monah. „Kad je poletela ona kamenčina mislio sam da će da ti je odlomi napola. Je l' možeš da je mrdaš?“

Novak okrenu bolno desno stopalo nekoliko puta u krug i potvrdno klimnu glavom.

„Tebe Bog baš čuva“, dodade monah, pa se ponovo zagleda u manastir.

U svojoj glavi, Novak pokuša da poveže događaje. Verovatno je, kada se kamena ploča oslobodila, izgubio ravnotežu i lupio glavom o pod, a onda mu je nekako ta teška ploča pala na nogu. Posle ga je sigurno monah izneo napolje.

„Evo ti ovo“, reče monah, sednuvši pored Novaka, i pruži mu njegov nož. Novak se uspravi, primi svoj nož nazad i ubaci ga u torbu. Tek tada ugleda metalni kovčežić koji je, bacajući srebrnkasti odsjaj spram crne mantije, počivao u monahovom krilu.

Monah opet utonu u tišinu. Pogled mu je prodirao kroz upaljenu građevinu, kroz gole stene iza nje - kao da je želeo da otpočine u nekim nesagledivim daljinama, u kojima se nalazio on sam.

Po prvi put od njihovog susreta, Novak je mogao da zagleda ovog bogomoljca. Zamišljen, obasjan treperavim plamenom, ličio je na kakvog starozavetnog proroka, ispunjenog božanskim providenjem onog što će biti. Bio je to paradoks sa kojim se Novak ovde prvi put susreo. Predubeđenje da su ljudi koji su čitav svoj život posvetili Bogu, poput katoličkih opata, kruti i zamišljeni, prikladno teretu svete promisli koju nose u sebi, ili pak tajnoviti i zagonetni, nalik istočnjačkim misliocima, potpuno se urušilo u susretu s ovim srpskim iskušenicima na Kosovu. Međutim, iza te njihove površinske prizemnosti i, jednom zapadnjaku, neprilične neposrednosti, Novak je često otkrivao gotovo neshvatljive dubine.

Monah podiže kovčežić s krila i položi ga na travu između Novaka i sebe.

„Znaš“, počeo monah, teško se odvajajući od reči, kao da svaku otkida od sopstvenog mesa. „Ja ovo još nikom nisam nikad ispričao, al’ biće da za sve dođe vreme u životu.“ Monah zastade, pogladi bradu, prekrsti ruke pred sebe, oslonivši laktove na kolena, pa nastavi: „Kad onomad postrada brat Hariton, Bog da mu dušu prosti, mi ostali izbegosmo odavde. Ima sigurno mesec dana da se nismo vraćali nazad...“

Novak spusti pogled prema kovčežiću. Izgledao je kao jeftina, aluminijumska kutija, kakve su pre pedeset-šezdeset godina, pre ere plastike, sa sobom nosili izletnici, trpajući u nju sendviče, paradajz i kakvu drugu hranu, koju bi žderali na ćebadima razvučenim po travi. Bio je dvadeset pet-šest centimetara dug, petnaestak centimetara širok i možda deset centimetara visok. Patina ga je gotovo potpuno prekrila; po ivicama je bio sasvim crn, dok se na sredini, ovde-onde još pomaljalo nekadašnja srebrnkasta osnova. Na sredini poklopca nalazila se velika alka.

Jesu li ovo tražili u onom plamenom paklu? Jesu li zbog ovoga rizikovali svoje živote? Je li bilo vredno toga?

Monah se zakašlja i prenu Novaka iz njegovih misli.

„Izvini, al’ sam se tamo tol’ko nagutao dima da ima da kašljem sledeća tri dana“, jedva prozbori kroz kašalj.

„Ništa“, odgovori Novak, shvativši da je propustio ko zna koliko monahove priče.

„Bog da mi prosti što volim da zabodem nos gde ne treba“, nastavi monah pošto je umirio kašalj, „al' nisam mogo da izdržim a da ne vidim šta to brat Filaret petlja. Mora da mu je bilo mnogo važno čim je rešio da prođe kroz tol'ku muku. Četiri noći za redom sam ga čuo kako grebe po podu, a onda je odjednom sve prestalo. On nije pričao, ja ga nisam pitao i tol'ko mu beše.“

Monah začuta nakratko, pogladi dlanom kosu ispod kamilavke, pa nastavi.

„Nije prošlo mnogo, kad - brat Filaret nestade. Da prijaviin - nit' znam kome, nit' znam šta. Kako doš'o, tako i otiš'o, i tol'ko. Neki dan iza toga, vrati se i ostala bratija u manastir i sve nastavi po starom. Ide život dalje. Ja o Filaretu nikom ništa nisam pričao. Šta i da kažem?“

Monah zastade, pogleda kovčežić načas, a onda ponovo okrete glavu.

„Šta je unutra, ja ne znam, nit' ću da gledam, Al' mislim ovako: ako je zbog ovoga postradao brat Filaret, a bojim se da jeste, Bog da mu dušu prosti, biće onda da su noćas ovi bezbožnici baš ovo i tražili, i biće da je to nešto mnogo važno. Ja da ga uzmem - ne vredi jer, ako dobro računam, prvo će sad da navale da ga traže kod mene i ostale braće iz manastira, a ja, ko što vidiš“, reče pokazavši glavom prema onome što je ostalo od građevine, „sad i da oću, nemam više gde da ga krijem. Nego... meni se nekako čini da je Bog izabro tebe da ti dalje brigaš o tome, pa ti sad vidi.“

Monah ustade, otrese sasušene vlati trave s mantije i kratko klimnu glavom Novaku.

„Ajd', pa, nek ti je u pomoć“, reče i hitro nesta u mraku iza manastira.

Još dugo je ležao na travi. Osećao je kako mu od umora podrhtavaju svi mišići na telu.

Na kraju je uspeo da se natera da ustane i odveze se do grada.

Po navici je zaključao vrata za sobom.

Sručio se na krevet i, onako odeven, zaspao.

Podgorica, 17. mart 2004. godine

„I? Još koliko dugo ćemo morati da čekamo?“

„Ko zna? Još koji dan, šest mjeseci, godinu, dvije... Niko to tačno ne zna, niti se to može sa sigurnošću reći.“

„Znate, mi smo u mogućnosti da vam pružimo značajnu pomoć.“

„O kakvoj vrsti pomoći razgovaramo?“

„Različitoj...“

„Hm, da...“

Već je počinjao da proklinje dan kad su mu dodelili da se bavi crkvama i verskim pitanjima. Najpre je mislio kako mu ništa lalčše nije moglo zapasti u ovim smutnim vremenima. Bar u Crnoj Gori tu nije bilo kakvih većih problema. A sad... Srpska pravoslavna crkva se meša u politiku; Crnogorska pravoslavna crkva, koja se pojavila niotkuda, hoće da postane jedina državna crkva... i još i ovi.

„Kako da vam kažem... Država Crna Gora je još prije više godina odlučila da te relikvije vrati njihovim pravim vlasnicima i time se pokazala kao demokratska, pravna država, koja poštuje svačiju imovinu...“

„Možemo da diskutujemo o tome ko je pravi vlasnik tih svetinja i čija su one imovina“, oštro ga prekide njegov sagovornik. Bio je to stariji gospodin, možda je već prevalio šezdesetu. Blago, ovalno lice bilo mu je ukrašeno potpuno sedom, uredno istrimovanom jarećom bradicom. „Uostalom“, nastavi, spustivši ponovo glas, „već sam vam rekao koliko bi značilo našem Redu kad bi se te dragocenosti, a naročito *ona jedna*, ponovo našle u njegovom okrilju.“

Kada su jula meseca 1099. godine, u svom prvom krstaškom pohodu, proteravši inovernike, vitezovi Zapadnog rimskog carstva zauzeli Jerusalim, na njihovo čuđenje, unutar zidina Svetog grada, tamo gde su mislili da neće naći nijednog živog hrišćanina, zatekoše maleni manastir-bolnicu Svetog Jovana Krstitelja, pod upravom hristijanske monaške zajednice. Malobrojni monasi-lekari, koji živeše po pravilima Svetog Benedikta, bili su odeveni u crne mantije na čijim se prsima nalazio beli osmokraki krst.

Niko nije znao da kaže od kada su tu.

U godinama koje uslediše, monasi koji su do tad negovali bolesne poklonike svih vera i naroda, posvetiše se lečenju krstaša, koji, što od dugog i napornog puta, što od čarki i žudnje da pokore što više Svete zemlje, trebaše sve veću pomoć. Za razliku od negdašnjih vremena, kad su utehu i pažnju pružali sirotinji, monasi Svetog Jovana odjednom se nađoše okruženi bogatim i moćnim plemstvom, koje je njihovu brigu umelo da nagradi obilnim imetkom.

Sa novostečenim bogatstvom i poznanstvima naraste i uticaj monaha te, februara 1113. godine, papa Paskal II izdade bulu kojom odobri formiranje Suverenog bolničkog reda Svetog Jovana Jerusalimskog, davši im na slobodu da sami postavljaju svoje poglavare - velike majstore Reda.

Naslednik osnivača Reda i prvog velikog majstora - fra Žerara, bio je fra Rejmon di Pij, koji, uz negu za bolesne i pružanje duhovne utehe, uvede u ovaj monaški red obavezu nošenja oružja.

Tako nastade prvi znani red vitezova-monaha u istoriji zapadnog hrišćanstva.

Sledeća dva stoleća Jovanovi vitezovi su boravili u Svetoj zemlji, sve dok ih s proleća 1291, nakon pobede kod Akre, muhamedanci ne proteraše put mora.

Prvo utočište monasi Reda Svetog Jovana nađoše na Kipru, gde se ne zadržase dugo. Već 1310. godine zauzeli su Rodos, ostrvo uz obale Male Azije koje nekad beše pod vlašću vizantijskog cara Andronika II Paleologa, ali ga već godinama pod svojom kontrolom držase Saraceni.

Puna dva veka Rodos je bio dom Jovanovih vitezova, dok ga, uoči Božića 1522, nakon čitavih šest meseci opsade, ne zauzeše Turci, proteravši monahe-ratnike na novi put.

Tek osam godina kasnije, pošto su usled crkvenih reformacija izgubili mnoga imanja i bogatstva u Nemačkoj i Engleskoj, i nakon teških pregovora sa Vatikanom i španskom krunom, monasi preuzeše u svoj posed Maltu, ostrvo usred Mediterana, gde i dobiše svoj današnji naziv - Suvereni vojni bolnički red Svetog Jovana Jerusalimskog sa Rodosa i Malte - Malteški vitezovi.

U svom kamenitom i oskudnom novom domu Jovanovi vitezovi opstali su gotovo puna tri veka, stalno ratujući s Osmanlijama koji u više mahova probaše i da zauzmu ostrvo.

Ali, ono što nije uspjelo Turcima, pošlo je za rukom francuskom zapovedniku Napoleonu, 1798. godine, koji ih posla u najteže izgnanstvo do tada. Red se rasu, a jedan deo vitezova proglasi ruskog cara Pavla I za velikog majstora Reda, odrekavši se dotadašnjeg vođstva Ferdinanda fon Hompeša. No, Papa Pije VI, što zbog činjenice da se veći deo Reda nije odrekao fon Hompešovog vođstva, što zbog toga što je car Pavel I bio pravoslavne vere i uz to oženjen, te kanonski nikako nije mogao biti postavljen na to mesto, odbi da ga prihvati za velikog majstora i tako se, posle gotovo sedam vekova, Vatikan po prvi put umeša u poslove Jovanovih vitezova.

Smrcu Pape Pija VI i cara Pavla I u narednim godinama, raskol se u Redu još više produbi, pa tek više od pola veka kasnije Papa Lav XIII, nepuna dva meseca pošto se ustoličio, u martu 1879. godine odobri Jovanovim vitezovima ponovno pravo autonomnog biranja sopstvenog vođe. Od tada do danas, u Redu je malo šta drugačije.

Kasno je večer. Zgrada administracije u kojoj ova dva čoveka razgovaraju potpuno je prazna. On samo sledi data uputstva. *Ti susreti ne smiju imati zvaničan karakter, ali se, istovremeno, jasno mora staviti do znanja da država Crna Gora ozbiljno shvata moguću saradnju u bliskoj budućnosti.* Ovo je jedini način.

„Kao što sam vam već rekao“, iznova krete službenik, nakašljavši se u pokušaju da zvuči samouvereno, „dok se ne bude riješilo pitanje državno-pravnog statusa Crne Gore nećemo biti u mogućnosti da se na valjan način pozabavimo tim problemom. U ovom trenutku političke tenzije su previše velike da bi smjeli da ih dodatno podgrijevamo nepotrebnim avanturizmom.“

Naslonjen laktovima na sto, sedi gospodin ga gleda pravo u oči i ćuti, kao da čeka nekakav drugi odgovor.

Vazduh u kancelariji je težak, ustajao.

„Žao mi je“, dodade službenik, želeći da prekine mučnu tišinu „ali, u ovom trenutku, ja nijesam u mogućnosti da vam pomognem.“

„Ako vi niste, možete da me uputite na nekog ko jeste. Nekog ko ima malo više ingerencija od vas?“

„Moram da vas uvjerim da posjedujem sva potrebna ovlaštenja za bavljenje ovim pitanjima, ali, kao što sam već rekao, u ovom trenutku...“

„Onda se bojim da ću morati da prenesem da je odgovor Crne Gore negativan, a nisam siguran kako će se to odraziti na naše buduće odnose, kao i na ukupni stav o vašem pitanju.“

„Možete da prenesete i moja lična uvjerenja, kao i uvjerenja čitavog političkog vrha Crne Gore, da smo spremni da izađemo u susret vašim željama istoga časa kad se za to stvore povoljni društveni uslovi. Vaša pomoć u tome može biti neizmijerna. Moram da vas podsjetim da su Sveta stolica i Crna Gora u istoriji uvijek imale prijateljske odnose i da će se ta tradicija na svaki način nastaviti, *čim* Crna Gora povрати svoju izgubljenu državnost.“

„Dobro znate da ja nisam ambasador Njegove svetosti... Ali mogao bih da se pobrinem da vaše reči stignu na adresu na koju su upućene... Ako budem u prilici.“

Nije uspeo da se provuče.

„Opet kasnite!“

Taj glas. Novak se okrete.

„Ditmar, ti baš hoćeš da mi otkaže srce“ uzvratu Novak mladom, nasmejanom oficiru čija je glava provirivala kroz vrata kancelarije.

Poručnik Ditmar Brikerhof bio je šef prizrenskog CIMIC-a, vojno-civilnog humanitarnog udruženja koje je, uz pomoć organizacije „Lachen und Helfen“, vrlo aktivno sprovodilo različite humanitarne akcije u regionu. Zapravo, iza te hiperaktivnosti krila se snažna, gotovo bolesna ambicija mladog poručnika Brikerhofa, spremnog da uradi šta god samo da privuče željeni publicitet i upiše u svoju biografiju još jednu stavku. Novak je bio ubeđen da će za dvadeset i koju godinu Ditmar sedeti negde u Briselu, u ogromnoj kancelariji, okružen mapama Evrope i sveta i, sa sebi sličnima, krojiti buduću vojnopolitičku mapu planete.

Jednom je tako, načuvši da dolaze neke televizijske ekipe, Brikerhof organizovao da se prikupi što više dečjih plastičnih pištolja i pušaka i onda ih, naočigled kamera, novinara i preneražene dece, javno slomio, naredivši vojnicima da skaču po njima i udaraju ih kundacima svojih automata. „Nikada više oružje na Kosovu“, vikao je, nadglavavajući zvuke lomljenja plastike.

Novak je jasno video potpuno ravnodušna i nezainteresovana lica odraslih, dovedenih da prisustvuju još jednoj, za njih nerazumljivoj, predstavi ljudi koje su nekada doživeli kao oslobodioce a sada, sve više, u njima vide nove okupatore; i zbunjenu decu kojoj nikako nije bilo jasno zašto ove čike uništavaju igračke, umesto da im ih poklone.

„Ma, znam. Ali jesi li video kako je to dobro izgledalo na ekranu?“, uz razdragan smeh odgovori mladi poručnik na tu Novakovu primedbu.

„Hajde, čekam te od jutros“, reče, uvlačeći za rukav Novaka u svoju kancelariju. „Čujem da si imao burnu noć.“

„Je l' ? A ko to kaže?“

„Pa, priča se.“

„I? Šta se to priča?“

„Jan, dobro znaš koliko volim tračeve, a novi je trač da je olupan čitav manastir, a da matori Molke nije mrdnuo ni prstom. Je l' to

istina?“, upita Brikerhof razdragano.

„Otprilike“, odgovori Novak.

„Uhaj!“, ne mogavši da se suzdrži, mladi poručnik ispusti glasan uzdah kroz smeh. „Šta bih dao da sam mogao da budem tamo i da mu vidim facu. Je li? Šta je rekao?“

„A zašto nisi mogao da budeš tamo?“, uzvratu mu Novak pitanjem, iako je mogao da pretpostavi da je Brikerhof, po običaju, bez obzira na sve, noć proveo u društvu neke od slobodnijih lokalnih devojaka.

„Aaa... Imao sam neka važnija posla“, odgovori poručnik, mljaccnuvši samozadovoljno jezikom.

Novak prevrnu očima.

„Znaš, Ditmar“, reče, „koliko god da se ne slažem sa tvojim *svetonazorima*, moram da priznam da bi život bio veoma dosadan bez tebe“.

„Život je, inače, veoma dosadna pojava, dragi moj Jane. Naša je sveta dužnost da uživamo u ono malo radosti koje nam pruža. Da čujem detalje“, reče Brikerhof, oslonivši se na sto.

Odmahnuo je glavom.

„Ditmar, već sam previše umoran, a tamo me, osećam, čeka gomila posla.“

„Hoću detalje!“, uporno nastavi Brikerhof.

Novak zastade za trenutak i zagleda se u mladog poručnika. Nije ni primetio da preko grubog, hrapavog platna, rukom nesvesno pipa metalni kovčežić, koji se još uvek nalazio u njegovoj torbi.

„Ma, ništa“, odgovori najzad, uhvativši se za kvaku. „Baš tako kao što si rekao. Grupa huligana je demolirala i zapalila manastir, pošto ga je pre toga detaljno opljačkala...“

„Opljačkala? To je već nešto novo“, prekide ga Brikerhof.

„Kako to misliš?“

„Svi izveštaji koji stižu od jutros kažu da su sinoć, u albanskim neredima, srpski manastiri po celom Kosovu uništeni, razrušeni, zapaljeni, ali nijedan od njih nije *pljačkan*“

„Je l' ? Jesi li siguran?“, upita Novak, pokušavši da sakrije iznenadnu teskobu. Nekakav neimenovani grč mu ščepa čitavu utrobu.

„Potpuno. Što?“

„N...ne, ništa. Onako.“

Dan se vukao.

Svaki sat je tekao sporije od prethodnog.

Zatrpao izveštajima i saopštenjima o događajima protekle noći, Novak je uzalud pokušavao da usredsredi misli na posao.

Ako nije imao naredbu da se umeša, šta je Molke uopšte tražio tamo? I što me je vodio sa sobom?

Pristizali su izveštaji o novim neredima po Kosovu. *Zašto kombi nije imao tablice?*

Srbica. Manastir Dević. Dve hiljade demonstranata. Monahinje evakuisane. Manastir spaljen. Štimlje. Ikone porazbijane. Crkva spaljena. Obilić. Crkva spaljena. Bistrazin. Crkva Sv. Ilije dignuta u vazduh.

Nijedna pljačka..

„Zadatak je obavljen onako kako ste to tražili od mene.“

„Da, hvala. Znao sam da mogu da računam na vas.“

Pristupio je stolu i spustio zaheftane listove papira na mali krug svetla koji je bacala nisko spuštена stona lampa.

„Izvolite detaljan izveštaj“, reče, a zatim odstupi korak unazad.

General pride stolu i uze papire u ruke.

Nešto ranije stajao je u hodniku pred velikim drvenim vratima kroz koja su neprekidno užurbano ulazili i izlazili mladi oficiri, noseći gomile papira u rukama. Nije tu pripadao. Oduvek je bio podozriv prema štabnim oficirima. Tamo napolju, sa vojskom, bilo je drugačije. Postojala su čvrsta pravila. Tačno se znalo koje je čije mesto. A ovde, u ovoj užurbanoj košnici, u lavirintu hodnika i kancelarija, u kojem su se odnosi zasnivali nevezano od činova i hijerarhije, osećao se nekako izmešteno, nekako... *strano*.

„Vi ste major Molke?“, upita ga neki poručnik, prišavši mu.

Molke klimnu glavom.

„Izvolite, uđite. Očekuje vas“, reče i produži dalje svojim poslom.

Iako je bilo tmurno rano popodne, sve roletne na prozorima su bile spuštene, propuštajući tek po ivicama po koji bleđi zrak svetlosti. Trebalo mu je nekoliko trenutaka da mu se oči priviknu na mrak.

Naspram sebe, u velikoj kožnoj kancelarijskoj stolici, uza sam zid, daleko iza masivnog lakovanog stola, nazirao je siluetu jedva osvetljenu prigušenom svetlošću stonе lampe.

Stavio je kapu pod mišicu leve ruke, prišao na korak-dva od stola i salutirao.

Prošao je pored Molkea, zaobišao sto i vratio se u fotelju.

„Je li bilo nekakvih problema?“, reče listajući stranice izveštaja.

Molke stisnu zube pre nego što je odgovorio.

»Ne.«

General se pridiže, privuče stolicu uz sto, stavi izveštaj pred sebe i počе da čita.

Pod slabim odbljeskom lampe mogao je da vidi njegov oštar, orlovski nos iznad gustih crnih brkova i jake tamne kolutove ispod očiju.

„Izvinite zbog mraka“, reče ne dižući pogled sa stranica. „Noćas nisam ni trenuo i sada mi svaka svetlost smeta. Ni ovu lampu ne mogu da podnesem.“

Molke ne reče ništa. I dalje je stajao mirno, raširenih nogu i gledao pravo ispred sebe.

General podiže pogled.

„Sedite, majore“, reče i pokaza rukom prema velikim foteljama koje su se nalazile ispod prozora.

Molke se osvrnu prateći pokret generalove ruke, a zatim nevoljno priđe foteljama i zavalio se u jednu od njih, ali se brzo promeškolji i privuče samoj ivici fotelje.

General ga je posmatrao, a zatim spusti pogled i nastavi da čita.

„Ovo je jedini primerak?“

Molke pogleda generala.

„Ne razumem“, reče.

„Pitanje je sasvim jednostavno, majore. Da li je ovo jedini primerak?“

Molke odmahnu glavom.

„Ne, ne. To je kopija. Original sam dostavio Centralnoj komandi...“

Nalaktivši se na sto, general spusti glavu u šake i počeo prstima da masira čelo.

„Zašto ste to uradili?“

„Pa... takva je procedura“, zbunjeno odgovori.

General se zavalio u stolici i pogleda Molkea.

„Mislio sam da vam je jasno da je reč o specijalnom zadatku, za koji važe *specijalne* procedure“, reče prekrstivši ruke na grudima.

„Nadam se da ćete to imati na umu kada dobijete sledeći zadatak.“

Molke bez reči klimnu glavom.

„Slobodni ste“, reče general i ponovo se nađe nad izveštaj.

Ustao je i pogledao starijeg oficira koji nije dizao pogled sa stola, a zatim se okrenuo i pošao da izađe.

„Majore“, začu iznenada iza sebe. „Sačekajte trenutak“.

Molke zastade pred vratima i okrete se prema generalu.

„Vratite se ovde.“

Prišao je i stao mirno na korak od stola.

„Ko je Jan Novak?“

Bilo je već kasno večer kada je stigao kući.

Brada mu je počivala na rukama prebačenim preko naslona stolice. Ne skrećući pogled ni na tren, zurio je u srebrnkasti kovčežić koji je ležao na njegovom krevetu.

Nikome ništa nije rekao.

Mogao je s njim da uradi šta god poželi. Mogao je da ga preda vlastima, Kforu, nekome; mogao je da ga odnese u prvi manastir ili crkvu; mogao je jednostavno da ga baci, ali je znao jedno: ako otvori kovčežić i sazna šta se nalazi u njemu, onda više nema povratka.

Šta je unutra, ja ne znam, nit' ću da gledam.

Kako to zvuči jednostavno. Koliko je samo snage imao onaj čudni monah, kad je mogao da se tako lako odupre. Možda je duboko u sebi mislio da je njegova znatiželja kriva za smrt tog oca Filareta; ili se možda bojao da bi i njega mogla da snađe ista sudbina; ili je, jednostavno, već upoznao patnju koju saznanje - ne ovo, već bilo koje, svako saznanje - nosi sa sobom...

Novak se namršti i odmahnu glavom.

Bio je previše umoran da bi lupao glavu oko toga.

Ustao je, prišao krevetu i uzeo kovčežić u ruke.

Nema povratka.

Otvorio se lakše nego što je mislio. Samo je povukao alku i poklopac lako kliznu uvis, kao da nije godinama ležao pod zemljom. Novak pogleda u unutrašnjost kovčežića, a onda ga izvru i istrese njegov sadržaj na krevet.

Nije znao šta da očekuje, pa ipak, neke stvari bi ga manje zbunile od onog što je našao unutra.

Sve što je ova aluminijumska kutijica čuvala u sebi bio je svežanj uredno složenih, jedva požutelih listova papira, presavijen na pola i, u levom gornjem uglu, uhvaćen metalnom spajalicom. Ispod same spajalice, prvi u nizu, stajao je članak isečen iz nekih novina, dok su ostali papiri bili ispisani plavom hemijskom olovkom. I ništa više.

Novak ispusti napola razočaran uzdah.

Vratio je poklopac na kovčežić, samo što ovaj nikako nije hteo da nalegne do kraja. Pokušao je nekoliko puta, ali na kraju odustade i izvuče novinski članak ispod spajalice. Iznad teksta je, upisano rukom, stajalo:

7.februar 1994.

KRSTITELJEVA RUKA NA CETINJU

PREDSTAVNICI SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVE OBJELODANILI SU DA SE VELIKE HRIŠĆANSKE RELIKVIJE - DIO KRSTA NA KOJEM JE RAZAPET ISUS HRIST, IKONA BOGORODICE KOJU JE NASLIKAO SAM APOSTOL LUKA I RUKA SV. JOVANA KRSTITELJA - NALAZE U RIZNICI MANASTIRA NA CETINJU. IAKO SE ZNA DA SE NA PROSTORIMA JUGOSLAVIJE OVE DRAGOCIJENOSTI NALAZE VEĆ VIŠE OD SEDAMDESET GODINA, NJIMA SE NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA GUBI SVAKI TRAG.

„NEMA SUMNJE DA RUKA, KOJA JE BRIŽLJIVO ČUVANA U CETINJSKOM MANASTIRU, PRIPADA SVETOM JOVANU KRSTITELJU. TAKVA RELIKVIJA JE OD VITALNOG ZNAČAJA NE SAMO ZA NAS I ČITAV PRAVOSLAVNI SVIJET, VEĆ ZA SVE HRIŠĆANE“, REKAO JE MITROPOLIT CRNOGORSKO-PRIMORSKI, GOSPODIN AMFILOHIJE (RADOVIĆ), DODAVŠI DA JE RUKA U ODLIČNOM STANJU, ALI DA JOJ DVA PRSTA NEDOSTAJU - JEDAN SE, NAVODNO, NALAZI NA SVETOJ GORI, DOK NEMA NI TRAGA PETOM PRSTU.

MITROPOLIT AMFILOHIJE JE REKAO I DA ĆE SRPSKA CRKVA UČINITI SVE DA PRONAĐE SVE PRSTE RUKA I PONOVO JE NAPRAVI CIJELOM.

Novak odloži novinski isečak u stranu, pa poče da prelistava svežanj papira.

Stranu za stranom, uredno zabeležena i datumirana, pomaljalo se priča o navodnoj ruci Svetog Jovana Krstitelja i njenom putu kroz vreme. Ne znajući šta bi, Novak se zavalio na jastuk, savio noge u kolenima i oslonio papire na njih, te poče da čita mastiljave redove, gusto ispisane krupnim, štampanim ćiriličnim slovima.

Ovo su reči koje zapisa blagopočivši Otac Justin, negde oko 994. godine po rođenju Spasitelja našeg, Gospoda Isusa Hrista:

Pošto bezakoni car Irod nepravedno pogubi svetog Jovana, Preteču i Krstitelja Gospodnja...

Otpadnik.

Stajao je pred razmaknutim istkanim zavesama na prozoru okrenutom ka Orontu. Teški oblaci, pristigli s mora, prekrivali su večernje nebo, čineći tminu još gušćom i mračnijom. Pod carskom palatom, reka se presijavala poput crne svile, ostavljajući ovde-onde za sobom tragove besne, bele pene, pod kojom bi talasi, sudarajući se gonjeni naletima vetra, stvarali malene vrtloge.

Hoće li me tako pamtiti?

Telo mu se strese pod naletom drhtavice. Mrzeo je ovaj grad. Sve u njemu. Sa ovih prozora pogled se pružao prema reci i dalje prema brdima na zapadu. Drugi delovi palate nadgledali su grad - njegove ulice, kupatila, hipodrom... mesta puna pritajene, neiskazane mržnje koja je izranjala iz svakog kamena, iza svakih vrata.

Julijan prvi uz sebe prosti vuneni ogrtač i vrati se u odaju. Većina baklji po zidovima nije bila ni paljena, tek su njih tri-četiri bacale skroman odsjaj po jednostavnom nameštaju. Dobovanje sitne kiše ispunjavalo je prostoriju potmulim šumom.

„Vartolomej je doveden, imperatore“, reče vojnik na vratima, pošto je sačekao da Julijan uputi pogled ka njemu.

„Grozna je zima ovde.“

„Jeste, imperatore.“

Julijan se zagleda u centuriona. Koliko dugo je s njim? Od Galije? Koliko je već prošlo od tada? Šest godina? Možda sedam? Kako se uopšte zove? Gaj?

Od kad je stigao ovde nije mogao da sredi misli. Kao da mu je um uronio u nekakvu gustu maglu iz koje bi povremeno iznikli nejasni obrisi, brzo utrnuvši u sivilo čim bi pokušao da ih zgrabi i prisvoji.

Ne. Počelo je još ranije. U Kalhedonu. Zašto je to uradio? Sada ga je zbog toga čekao rat. Rat koji niti je želeo, niti mu je bio potreban. Imperator sede na klupu, zaroni glavu u šake i čvrsto zažmuri.

Manuil, Savel, Ismail, tutnjalo je u njegovom mozgu, nalik posmrtnom bubnju. *Manuil, Savel, Ismail*. Njihovih likova je mogao jasno da se seti. Previše jasno. Lepi mladići, prefinjenih crta lica,

tamnog tena, crnih, bistrih očiju. *Zasto sam to uradio? Šta sam želeo da dokažem? Kakvo je to bilo ludilo? Mržnja? Osveta?*

Po ko zna koji put prizori te večeri opsednuše mu misli, zarivajući se poput igala u bolni, izmučeni mozak.

Prošla je od tad polovina godine...

S početka leta 362. godine po rođenju Hristovom, persijski kralj Alamundar posla caru grčko-rimskom kao emisare tri brata - Manuila, Savela i Ismaila, sinove od oca paganskog i majke hrišćanke - da ugovore mir među carevinama. Mladići, u hrišćanstvu vaspitani, učiniše se Alamundaru sasvim prigodnim za poslanstvo u najvećoj hristijanskoj carevini na svetu.

Ono što kralj Persije nije znao, umesto mira, donelo je carevinama rat.

Tek koji mesec ranije, car Julijan, poslednji iz loze velikog cara Konstantina što proglasi hrišćanstvo jedinom religijom u Imperiji, oduze hrišćanima sve date privilegije i ukazom uvede jednakost svih vera, te iznova otvori paganske hramove, obnovi životinjske žrtve, a sebe proglasi pontifeksom maksimusom, vrhovnim sveštenikom stare religije onih koji Rimsko carstvo učiniše najvećim na svetu.

Da zabuna bude još veća, car Julijan, ne znajući koga mu Alamundar šalje, već vođen željom da ukaže što veće poštovanje persijskom kralju, čijom zemljom hrišćanstvo nije ovladalo, naredi da se u čast emisara u Kalhedonu napravi paganska gozba dostojna rimskih careva iz starina. Iako se sam suzdržavaše i od jela i od pića, i vođaše čedan i strog život, zabranivši svaku raskoš sebi i svim svojim dvoranima, za tu priliku Imperator zapovedi da se pripreme svakojake đakonije; dopremi burad vina iz carskog podruma; ispuni dvor muzikom i obnaženim plesačicama, te čitava gozba zaliči na kakvu drevnu svetkovinu boga Bahusa.

Za krunu gozbe, Julijan zamisli da lično on, pontifeks maksimus, zajedno s emisarima prinese žrtve njihovom budućem miru.

Kako je veče odmicalo i gozba postajala sve raskalašnija, mladići koji su se isprva ustezali od jela i pića, najzad ustadoše s trpeze i odoše u svoje odaje. Zbunjeni Julijan zaustavi pir i otposlaluge da ih pozovu na prinošenje žrtve. Posle nekog vremena sluge se vratiše same, donoseći odgovor - emisari su od vere koja im brani da

prinose žrtve mrtvim bogovima, a kako su Persijanci, a ne podanici Imperatora, nemaju obavezu da se povinuju njegovim zahtevima.

Tek tada Julijan spoznade kakvu je grešku napravio.

Razgnevljen, imperator naredi da se emisari dovedu milom ili silom, a pošto mladići i dalje odbijaše da se pridruže paganskoj svetkovini, baci ih na najstrašnije muke. Udovi su im čerečeni, a koža guljena metalnim četkama...

Prošla je od tad polovina godine.

„Vartolomej je tu. Doveden po vašem naređenju, imperatore“, ponovi centurion, trgnuvši ga iz misli.

„Nek čeka“, odbrusi Julijan, podigavši glavu.

Zar je hteo previše?

Imperator ustade i ponovo priđe prozoru. Misli mu preplaviše slike njegovog trijumfalnog povratka u Konstantinopolj prethodne jeseni. Jedna zemlja svih naroda i vera. Ono što je još Cezar želeo. Više ništa nije stajalo na putu toj viziji. Jednaki građani pred zakonom, pod jednom krunom. Kako to nisu mogli da vide?

Kiša se pojača. Julijan osloni ruku na zid i pusti da ga, nanete vetrom, sitne kapi prskaju po licu.

Sada je već bilo kasno. Gnev je pokrenuo gnev. On i Galilejci više nikada neće moći zajedno.

Zašto sam to uradio?

Pred njegovim očima iznova iznikoše lica okupljenih dvorana - pijana, masna, izbuljenih, zakrvavljenih očiju uprtih u njega. Želeli su krv. To je za njih značio povratak starog carstva. Hleba i igara. Bluda i krvi. Raspni Galilejce i baci ih lavovima.

Krv su i dobili...

„Uvedi ga“, reče odsečno i dalje zagledan u noć koja se pružala pred njim.

Centurion klimnu glavom i bez reči nestade iza vrata.

Ovde su se prozvali hrišćani. Sledbenici Spasitelja. Kakva oholost. Koliko samo gordosti je taj Isus, *Galilejac*, imao u sebi kad je mogao da se proglasi mesijom? I koliko gluposti je potrebno da se u to poveruje?

Imperator začu otvaranje vrata iza sebe.

„Vartolomej, imperatore.“

„Ostavi nas.“

Centurion ćutke napusti odaju.

Osećao se tako lomljivo, kao komad kakve prefinjene grnčarije što se mogla rasprsnuti na najmanji dodir; kao malo, izgubljeno dete - kao onda, posle pokolja, onda kada je ostao siročće, proteran daleko od doma - preplašeni šestogodišnji dečaćić kojem su bogovi spasli život, namenivši mu drugačiju sudbinu.

„Znaš zašto si ovde?“, progovori u oluju i tminu što su se pružale pred njim. U odgovor mu stiže samo huk vetra i sve snažnije dobovanje kiše.

Znaš li ti zašto si ovde?

Iza nj egovih leđa vladao je muk.

„Čuješ šta te pitam?“, prodera se iz sveg glasa, naglo se okrenuvši od prozora, a onda zaneme pred onim što je video.

„Star sam, imperatore, i ne čujem više tako dobro. Izvini, nisam hteo da budem nepristojan.“

Pred moćnim carem velike imperije, poguren do zemlje, s mukom se oslanjajući o kvrgavu motku koja mu je služila kao štap, uvijen u pocepani ogrtač neodređene boje, stajao je mršavi, iznemogli starac sede kose, od godina proređene na temenu, i retke sede brade koja se u tankim, slepljenim pramenovima spuštala niz njegovo grlo. S ruke naslonjene na štap, visila je, poput ispražnjene volujske mešine, koža nezdravo sive boje, prošarana popucalim kapilarima, koji su po njoj pleli zamršene šare i arabeske. Ispod usahljih obraza, umrljanih staračkim flekama, nalazile su se modre, tanke usne i retki, požuteli zubi.

Ovo je moj protivnik?

Imperator se skloni s prozora i sede na prostu klupu nasred odaje. Sada su bili licem u lice. Negde pod sedim ćupavim obrvama, oivićene naboranim kapcima i podoćnjacima koji su u kesicama padali na ispijene jagodice, poćivale su se starćeve oći prekrivene sivom, gustom koprenom.

„Znaš li zašto si ovde?“, ponovi Julijan, potćrtavajući svaku reć.

„Zato što si ti rekao tvojim vojnicima da me dovedu, imperatore“, mirno odgovori starac.

Julijan se osmehnu.

„A ne zato što ti je taj tvoj bog namenio takvu sudbinu?“

„Gospod nam je svima podario slobodu da radimo sa svojim životima šta nam je volja. Ti sa tvojim i ja sa mojim. Tvoja volja je bila da me dovedeš ovde, a moja, da poštujem carevu volju.“

Osetio je kako mu jed ispunjava utrobu.

„Nećemo se igrati, starče. Još jednom te pitam: znaš zašto si ovde?“

Starac počuta malo, a onda progovori:

„Podaj cezaru cezarovo, a Bogu Božje.“

“I?”

„To što ti tražiš, nije tvoje, cezare.“

Zašto je moralo tako? Od kad je izdao naredbu da se sva imovina koju je Konstantin Prvi, njegov deda, darovao Galilejcima, vrati i razdeli svim hramovima i religijama podjednako, nailazio je samo na otpor i pobunu. *Oni* su odlučivali šta će dati, a šta ne. Jesu li oni gospodarili njegovom carevinom?

„Ja odlučujem šta je moje.“

„A Gospod odlučuje šta je njegovo, imperatore. Kako da tebi dam ruku koja je krstila Spasitelja u onaj dan?“

Starac je govorio polako, kroz nos, jedva uspevajući da izgovori tri-četiri reči pre no što bi zastao i uz zvučno šištanje bolesnih pluća udahnuo vazduh ne bi li mogao da nastavi.

„Šta želiš od mene, cezare? Da se odreknem onog u šta ceo život verujem? Šta će tebi ta svetinja? Tebi ona ništa ne znači. Da ti je dam, samo bi je uništio. Da bi ti pomogla, moraš da veruješ. A, koliko ja znam, to si davno prestao.“

„Da verujem - u šta?“, Julijan ustade i poče da nervozno korača po odaji. „Da mrtvi ustaju iz groba? I da podižu druge mrtvace? Pa, hajde onda! Neka podigne one kojima želim da sudim!“

Najzad. Nenadano kao što se svaka strast razbukta, kao što niko ne može da otkrije koja to kap kiše bude presudna da zarobljena bujica nadmaši ustavu i preplavi blagorodnu zemlju pred sobom, žuč koja je čitavog života pekla i trovala njegov um izli se napolje. Telo mu je podrhtavalo kao u groznici.

„Je li tome uči taj tvoj Spasitelj, starče? Da možeš da ubiješ svakog ko stoji na putu tvojoj pohlepi i vlastoljublju? Zakolji očeve, majke, svoju braću, sestre... Samo ne zaboravi posle da Mu kažeš kako se kaješ i sve će ti biti oprošteno. Sve!“

Reči su se tukle s olujom što je besnela pod prozorima.

„Hajde, *Galilejče!* Hajde!“, vikao je iz sveg glasa, osvrćući se oko sebe, kao da po odaji traži onoga kome želi da saspe sve u lice. „Priznaj da praštaš krvnicima, secikesama, svodnicima, razbludnicima, mojim stričevima za ubistvo mog oca... svima - sve, samo nek veruju u tebe. Ja neću!“

To je bilo to. Naglo, kako je i krenula, stihija utihnu. Samo su se još iza sklopljenih Julijanovih očiju, nalik blagim talasima što zapljuskuju mirnu obalu, smenjivale slike davno potisnutih sećanja.

„Nemoj, imperatore“, starčev glas razveja Julijanove misli. „Nije na nama da sudimo, nego da ljubimo sve što je Gospod stvorio. Mržnja samo mržnju porađa. Spasi sebe i pomoli se za duše onih što su ti zla naneli... Možda ni za njih još nije kasno.“

Julijan otvori oči i zagleda se u pogurenu priliku pred sobom.

„Daj mi tu ruku, starče“, polako izgovori.

Vartolomej podiže pogled u pravcu iz kojeg je dolazio imperatorov glas i odmahnu glavom.

„Ne mogu.“

Bez ikakve najave, Julijan isuka svoj kratki mač iz korica što su mu visile o pojasu, podiže ga iznad glave i jednim ga udarom duboko zari u starčeva leđa. Vartolomej se sruči na pod i, bez i jednog zvuka, život napusti njegovo telo.

„Straža!“

Vojnici otvoriše vrata i uđoše u odaju.

„Ondesite ga odavde. Pretražite čitav grad i nađite gde su sakrili ruku toga koga zovu Preteča. Ko se pobuni, ubijte ga odmah. Svakoga. Odmah!“

Čitave noći Julijanovi legionari upadali su u kuće po Antiohiji, tražeći skrivenu relikviju. Za sobom su ostavljali mrtve i uplakane, ali ruku nisu našli. Kažu da nakon te noći imperator više nije napustio tu odaju. Ako nije ćutke zurio u daljinu, pričao bi sa samim sobom, ili bi umeo da danonoćno stoji nagnut nad nekakvim spisima, neprekidno ih precrtavajući i ponovo ispisujući.

U proleće te godine, Imperator podiže svoju vojsku i krete put Persije. Stigavši do Sevastije, otposla tamo jednu četu legionara da

nađe preostale mošti Jovana Krstitelja i da ih spali. Pošto tako bi učinjeno, Julijan nastavi u rat.

S početka je ratna sreća bila na njegovoj strani, te u dve velike bitke lako savlada neprijatelja. A onda, jednu godinu u onaj dan kada je pogubio emisare persijskog kralja, sasvim slučajno, dok je gonio poražene, jedno mu se koplje zari u utrobu i, još istog dana, imperator umre.

Tako se završi kratkoveka vladavina cara Julijana.

Na te vesti, Antiohljani iznesoše ruku svetog Preteče iz kule Gonije, gde su je sakrili od Otpadnika kao sveću pod sudom i blagost njena ponovo ih obasja.

Oni što su se našli pored njega pričali su posle da je napunio pune šake svojom krvlju koja je isticala iz rane i bacio je put neba. Zagledan u to beskrajno plavetnilo, kao da u njemu vidi nečiji lik, poslednje što kažu da je rekao bile su samo dve reči: „Νενίκηκας Γαλιλατε“

Dum, dum, dum!

Šta...?

Dum, dum, dum!

Otvorio je oči.

Sivilo jutra tek je počinjalo da se probija kroz mutne, prijlave prozore.

Dum, dum, dum!

Lupa na vratima neumoljivo nastavi dalje.

Zbacio je prekrivač sa sebe i krenuo da ustane. Uz zvučno šuštanje, gomila papira polete na pod, a za njom i srebrnkasti kovčežić koji, uz glasan tresak, odskoči po starom, ispucalom parketu.

„Novak! Jan Novak!“

Dum, dum, dum!

„Evo!“, pospano prokrklja Novak, a zatim se nakašlja, te glasno dobaci još jednom: „Evo! Dolazim.“

Spustio je noge na pod i seo na ivicu kreveta, a zatim se bunovno osvrnuo po sobi. Na stolu su se nalazili ostaci sinoćne večere. Osim toga i upravo rasutih papira, stan je bio manje-više sređen.

Kako ume da bude, pomisli, dobro je.

„Novak!“

Dum, dum, dum!

„Evo!“, uzvratil već razdraženo, hitro kleče na kolena i užurbano počel da ubacuje rasute listove u kovčežić, a potom ga strpa u torbu.

„Dolazim“ dobaci još jednom, dok je prebacivao prekrivač preko kreveta, i otključa vrata.

„Jan Novak?“

„Ja sam.“

„Imamo nalog da vas dopratimo do Prištine.“

Dva pripadnika vojne policije Kfora stajali su na njegovim vratima. Jedan od njih pružao je list papira ispred sebe.

„Smem?“ upita Novak, uze papir iz vojnikovih ruku i prelete pogledom po štampanim redovima.

Po naredbi - - - poziva se Novak, Jan, prevodilac - - -
u cilju prikupljanja dodatnih informacija - - - u neredima - - -
tokom 17. i 18. 03. 2004. godine- - -

Novak vrati papir vojniku.

„Kad krećemo?“

„Odmah“ kratko uzvratu vojnik, vraćajući papir u gornji levi džep jakne.

„Samo da se malo upristojim... Uđite.“

Neobrijan, raščupan od spavanja, Jan je na sebi još uvek imao izgužvanu košulju i pantalone u kojima je zaspao prethodne večeri.

„Naravno“, odsečno odgovori vojnik i, prošavši pored Novaka, uđe u stan. Jan se izmače da propusti i drugog vojnika unutra, ali se ovaj raširi preko ulaznih vrata, potpuno blokiravši izlaz.

„Hm, da...“, reče Novak, zbunjeno se počevši po kosi, „dobro... hajde, uđi i zatvori vrata. Promaja je“, promrmlja najzad i okrete se ka kupatilu.

Pola sata kasnije već su prošli Suvu Reku i nastavljali prema Štimlju i Lipljanu i dalje, prema Prištini. Zavaljen u suvozačevo sedište, Jan je kroz prozor tupo posmatrao krajolik koji se pružao oko njih. Pusta polja prekrivale su vrane koje su svojim jakim kljunovima čeprkale po polusmrznoj zemlji. Uplašene zvukom džipa koji bi protutnjao pored njih, ptice uz sam put prhnule bi uvis, povukavši za sobom čitavo jato. Samo na tren beskrajno nebesko sivilo prekrilo bi se bezbrojnim crnim kreštavim mrljama, a onda bi opet sve utihnulo i vrane bi se vratile svom monotonom poslu.

Iznenada put izbi podno brežuljka na čijem se zaobljenom vrhu, nalik srednjovekovnoj kuli stražari, nalazilo omaleno kamenito zdanje. Nije moglo imati više od metar i po u visinu. Mali drveni krst, napravljen od dve letvice kanapom uvezane po sredini, stajao je poboden u injem posut crep na krovu. Kroz prostor ostavljen za nepostojeća vrata, postavljena na maleni drveni tronožac, videla se velika, upaljena, voštana sveća. Tridesetak metara niže, usamljena među retkim drvećem, stajala je prizemna bela kućica. Njeni kameni temelji, obrasli mahovinom, bili su pri dnu potpuno crni, kao srasli s mrkom zemljom oko sebe; kao da je iz tog blata iznikao kakav prirodni oblik u kojem su ljudi sebi podigli stanište. Preko malih prozora bile su unakrst ukucane letve, a sa drvenih vrata visio je veliki katanac.

Samotno, pomisli Jan, osvrćući se za tim prizorom.

„Srbi“, začu odjednom glas vojnika sa zadnjeg sedišta.

„Molim?“, upita Novak.

„Ove kamene kućice za sveće. To prave Srbi. Kažu da je to umesto groba.“

„Za koga?“

„Za nestale. Morbidno. Kao da sahranjuju žive.“

„Misliš da bi mogli da budu živi?“

„Nebitno. Ja ne bih pravio grob za nekog za koga nisam siguran da je mrtav.“

Novak ućuta. Nije mogao da se suprotstavi toj jednostavnoj logici. Bila je to, uostalom, i *njegova* logika, samo što je ovde takva logika gubila svaki smisao.

Glavni štab Kfora, smešten u takozvanom Filmskom gradu na obodu Prištine prema Obiliću, više je podsećao na skup zbijenih metalnih kontejnera nego na ozbiljnu vojnu bazu. Glavna zgrada, ispred koje se zaustavio džip s Novakom i vojnicima, bila je senfžuta jednospratnica, malih, gusto načičkanih prozora, ispred koje su se nalazila četiri stuba sa zastavama NATO-a i Kfora. U produžetku sa desne strane stajala su još tri manja jednospratna objekta, a iza njih komunikacijski toranj. S druge strane, zbijeni u nekoliko blokova, nalazili su se beli prizemni kontejneri. Dan je, očigledno, tek započinjao u bazi, jer se na parkingu nalazilo svega nekoliko vozila.

Vojnici povedoše Novaka ka glavnoj zgradi. Jedan od vojnika priđe prijavnici i, nakon kraćeg objašnjavanja i mahanja rukama, vrati se Novaku i drugom vojniku.

„Moraćemo do konferencijske sale. Blizu je“, reče i krete. Novak i drugi vojnik nastaviše za njim.

Unutrašnjost konferencijske sale nije bila ni nalik nečemu što bi iko mogao da očekuje da se krije iza sumornih, metalnih fasada zgrada u bazi. Pet-šest drvenih stepenika sa drvenom ogradom vodilo je bočno od vrata ulevo naniže. Čitav pod bio je prekriven lakiranim broskim podom boje belog drveta. Lamperija iste boje prekrivala je sve zidove, od poda do tavana. Veliki drveni stubovi u sredini prostorije račvali su se pri vrhu u zamršenu krovnu konstrukciju, a s leve strane od ulaza pružala se visoka galerija ograđena drvenom

ogradom. Kontrast između topline drveta i bezličnog, hladnog metala na spoljašnjosti zgrade na trenutak zbuni Jana.

„Izvolite“, reče jedan od vojnika i pokaza mu ka stolu i stolici koji su se nalazili na sredini odaje. Gotovo uz samo dno stepeništa, pored malih bočnih vrata koja su vodila na galeriju, nalazio se još jedan manji sto sa kompjuterom. Novak priđe stolu u centru, izvuče stolicu i sede.

„Komisija će odmah doći.“

Jan klimnu glavom. Ispred njega nalazio se dugačak niz od desetak stolova spojenih u jedan i prekrivenih dugačkim komadom tkanine na kojem su se smenjivali svetloplavi i tamnoplavi kvadrati. Isti takav prekrivač nalazio se i na stolu za kojim je sedeo, kao i na stolu sa računarom. Vojnici se povukoše ka stepenicama i počеше da šapuću nešto između sebe. Novak raskopča jaknu i dokono pređe pogledom duž zidova pred kojima su se, pobodene u postamente, šarenile zastave zemalja Kfora. Iza njegovih leđa otvoriše se vrata, propustivši namah hladan vazduh i veseli žamor. Novak se okrete na stolici i ugleda četvoro uniformisanih ljudi kako silazi niz stepenice.

„*Bonjour*“, reče uz osmeh najstariji među njima, ne javivši se nikom posebno. Vojnici uz stepenice stadoše mirno dok je grupa prolazila pored njih. Žena u uniformi se izdvoji iz grupe, sede za sto sa računarom i krete da ga uključi. Preostala tri oficira priđoše Novaku, koji ustade iz pristojnosti, i rukovaše se s njim, a zatim zaobiđoše dugački sto i sedoše tačno nasuprot njega.

„Možete sesti“, obrati se na engleskom najstariji oficir Novaku, koji je, zbunjen hitrinom dešavanja, još uvek stajao kraj stola.

„Hvala.“

„Da se predstavimo: ovo je kapetan argentinske vojske Aurelo Navaro, sa moje desne strane je kapetan ukrajinskih snaga, Sergej Kravčenko, a za drugim stolom je narednik Anđela Mekarti, zapisničar. Dogovoreno je da se u ovim razgovorima koristi engleski jezik. Ukoliko smatrate da je to potrebno možemo dovesti prevodioca.“

„Ne, hvala. Nema potrebe.“

„Hvala. Možemo da nastavimo. Novak, Jan, prevodilac“, krete stariji oficir, na čijim su se epoletama presijavale dve zvezdice, otvorivši fasciklu koju je doneo sa sobom, nakon što je iz džepa izvukao par

sklopivih naočara za čitanje i stavio ih na oči. „To ste vi?“, reče i pogleda Novaka, podigavši samo pogled preko naočara.

»Da.«

„Kako vam je već poznato iz poziva koji vam je uručen, formirana je komisija koja treba da utvrdi postupke i ...“, nastavi general, prevrćući dokumenta u fascikli. Jan se zagleda u tri prilike u maskirnim uniformama koje su sedele pred njim. Zadrigli kapetani, čije su bluze uniformi bile zategnute do pucanja, bili su očigledno oličenje kancelarijskih oficira, koji su u svojoj karijeri uspeli da osete samo prednosti službovanja u vojsci. General je, međutim, bio nešto drugo. Usko, ispijeno i izbrazdano lice bilo je oivičeno kratkom prosedom kosom, koja je tek počela da se proređuje na temenu. Sigurno je već davno prevalio pedesetu, a ipak se ispod uniforme ocrtavalo zategnuto, žilavo telo u punoj snazi. *Specijalne snage*, pomisli Novak, bez obzira na pešadijsku uniformu koju je imao na sebi. Otkad su specijalci bili zaduženi za prikupljanje podataka? I zašto je, uopšte, jedan brigadni general vodio istragu na ovom nivou?

„Prema izveštaju koji smo dobili, vi ste se nalazili u pratnji jedinice za obezbeđenje objekta, Manastira Sveti Arhangeli, tri kilometra jugozapadno od Prizrena i, kako izveštaj navodi, nakon odlaska jedinice ostali ste na lokaciji o kojoj govorimo.“

Bolesno pedantni Molke, pomisli Novak.

Sad je bar znao zašto je ovde.

„Dozvolite da vam pročitam deo koji se odnosi na razloge zbog kojih smo vas pozvali da nam pomognete oko rasvetljavanja pomenutih događaja. Samo trenutak... Da. *Usled nedostatka naredbe da se jedinica za obezbeđivanje objekta direktno umeša, jedinica je tako raspoređena da spreči mogući sukob između demonstranata i bilo koje druge grupe građana koja se mogla pojaviti. Kako ni do kakvog sukoba nije došlo, nakon završenih demonstracija, jedinica za obezbeđenje objekta povukla se. Nakon povlačenja jedinice, na mestu demonstracija ostao je Novak, Jan, prevodilac. Pomenuti Novak, Jan, nije pripadnik ove jedinice i ni na koji način u obavezi da se povinuje direktnim naredbama njenog komandira. Kako nemamo saznanja za postojanje naredbe o njegovom ostanku na mestu demonstracija po završetku*

demonstracija, pretpostavljamo da je pomenuti Novak, Jan, na mestu demonstracija ostao po svojoj slobodnoj volji... Da li se slažete sa ovim izveštajem?", upita general, podigavši pogled sa teksta koji je čitao.

„Sa kojim njegovim delom?“

„Kako to mislite?“

„Pa, tačno je da nemam obavezu da se povinujem naređenjima komandira te jedinice i tačno je da sam ostao po svojoj volji.“

„Ne slažete se da nije bilo sukoba?“

„Ne, ne. Nikakvih sukoba nije bilo.“

„Dobro. Onda možemo zaključiti da se sa ovim izveštajem slažete.“

„Izveštaj ne pominje šta se tamo događalo.“

„Gospodine Novak...“, general skide naočare, ispravi se u stolici i pogleda pravo u Novaka. U tih nekoliko trenutaka tišine čitav svet se pretvori u bezdani ponor u kojem je postojala samo gusta tmina i par vodnjikavo plavih očiju koje su se zaranjale duboko u Novakov um.

„Možemo li da zaključimo da se sa ovim izveštajem slažete?“ *Nešto se dogodilo*, prolete Novaku kroz glavu. Zurio je u generalovo lice, pokušavajući da dokuči njegove misli. „Dakle?“ ponovi general.

„Pa, ako izuzmemo činjenicu da je jedan manastir opljačkan, demoliran i spaljen i da pritom niko nije ni pokušao da te huligane zaustavi, slažem se.“

Dva kapetana su nemo sedela u svojim stolicama i isprazno zurila u Novaka.

„Gospodine Novak“, jednolično nastavi general, ni za ton ne promenivši svoji spori, odmereni govor „kao uposlenik u snagama K-fora trebalo bi da znate da zadatak K-Fora nije pojedinačno održavanje reda prilikom incidentnih situacija, već održavanje zadovoljavajućeg bezbednosnog nivoa na poverenoj teritoriji. Da je bilo koji pripadnik snaga K-Fora intervenisao u ovom slučaju, to bi bilo grubo kršenje zadatih prava i obaveza i, kao takvo, podložno krivičnom postupku. Jedinici nadležni za delovanje u situacijama kršenja javnog reda i mira su pripadnici UNMIK policije i multietničkih policijskih snaga Kosova.“

„Šta smo onda uopšte tražili tamo?“

„Jedinica je raspoređena na pomenutu lokaciju iz istog razloga iz kojeg su sve ostale jedinice bile raspoređene po čitavom Kosovu -

delovali smo preventivno u cilju sprečavanja eskalacije sukoba i direktnog konflikta između suprotstavljenih strana. I, ako želite da čujete moje lično mišljenje, mislim da smo uradili odličan posao.“

Novak prekrsti ruke, zavalj se u stolici i ispruži noge ispod stola. Morao je da sakrije nemir u sebi. General zastade na trenutak kao da čeka odgovor.

„Možemo li sada da nastavimo?“

»Da.“

„Dakle, da ponovimo: Nakon povlačenja jedinice za obezbeđenje objekta ostali ste na lokaciji po svojoj volji?“

„Tako je.“

General na tren još jednom spusti pogled ka papirima ispred sebe, a zatim podiže glavu i jednolično nastavi dalje.

„Dobro. Prema vašoj proceni, koliko ste se dugo zadržali na pomenutoj lokaciji nakon odlaska jedinice za obezbeđenje objekta?“

„Ne mogu tačno da odredim, mislim da sam krenuo tek posle ponoći..“

„Hvala. Pretpostavljam da ste se posle toga vratili kući.“

„Da.“

„Hvala još jednom. Imate li vi još neko pitanje?“, reče general, obrativši se kapetanima, koji nezainteresovano odmahnuše glavama.

„Naredniče Mekarti“, iznenada podiže glas, uputivši pogled prema stolu s računarnom za kojim je sedela žena u uniformi.

„Izvolite.“

„Jeste li spremni da zabeležite izveštaj?“

„Da, generale.“

„Uvodnik već imate? Nema potrebe da ga ponovo diktiram?“

Narednik Anđela Mekarti potvrdno klimnu glavom.

„Dobro. Pišite: Komisija ovim konstatuje da se Novak, Jan, prevodilac, odazvao pozivu i da je izjavio da se u potpunosti slaže sa ponuđenim izveštajem, kao i da nije primetio nikakve postupke i događaje koji bi odstupili od uobičajenog. Nakon povlačenja jedinice za obezbeđivanje objekta, na pomenutoj lokaciji pomenuti Novak, Jan, potvrdio je da je ostao iz privatnih razloga, kao i da nije u mogućnosti da odredi tačno vreme svog povratka na adresu na kojoj boravi tokom svog rada u službi K-Fora, ali smatra da se to odigralo

u nekom periodu nakon 24:00 časa. Da li se slažete sa ovim ili želite nečim da dopunite ovaj izveštaj?“, reče na kraju, obrativši se Novaku.

„Ne“, odgovori Novak. „U redu je.“

„Hvala“, reče general, a zatim se ponovo obrati naredniku. „Molim vas odšampajte to u tri primerka. Potpišite gospodina Novaka, kapetana Navara i kapetana Kravčenka. Mene izostavite, ja sam ionako zvanično na odmoru“, dobaci uz osmeh.

„Gospodine Novak, hvala vam na saradnji“, reče i naglo ustade, pruživši preko stola ruku Novaku. Jan priđe, rukova se s generalom, a zatim i sa kapetanima, koji počеше da pakuju papire sa stola. Već u sledećem trenutku koračao je prema kolima praćen dvojicom vojnika sa kojima je i stigao ovde.

„Otvoriću malo prozor“, reče Novak i pritisnu dugme na rukohvatu na vratima. Uz blago zujanje, prozor krete da se otvara. Kroz uzani prolaz, zvučno šišteći, svež martovski vazduh poče da ispunjava kabinu vozila. Vojnik na zadnjem sedištu se pomeri malo u stranu, ali ne reče ništa.

Osećao je pritisak u grudima.

Ovo je sumanuto, neprekidno mu je prolazilo kroz glavu. *Sve je ovo sumanuto.*

Koliko god da je pokušavao da uhvati bilo kakav smisao sve mu se više činilo da se niti njegovih misli samo upliću jedna u drugu, stvarajući nerazmrsivo klupko.

Gospodine Novak, da li možemo da zaključimo da se sa ovim izveštajem slažete?

Iznenadna jeza prođe mu duž čitavog tela.

Kroz šum zbrkanih prizora u njegovoj glavi, jasna slika francuskog generala, s naočarima u ruci, kako gleda pravo u njega, odjednom izniče na površinu.

„Gospodine Novak.“

Da. To ga je grizlo. Kako jednostavno. Novak tek sada shvati poruku koja mu je bila upućena.

Nisam vojnik. Za mene vojni zakoni ne vaze. Nisam morao ništa da kažem. Nisam čak ni morao da budem tamo!

Brigadni general specijalnih snaga koji nije rekao ni kako se zove, dolazi na istragu, na kojoj, zvanično, nije ni bio prisutan, da bi obezbedio da se na njoj ne sazna nešto što ne bi smelo da se sazna...

Ali zašto bi mislio da ja imam bilo šta da krijem?

Jan duboko uzdahnu i pogleda vojnika za volanom, a zatim se osvrnu i ka drugom, na zadnjem sedištu.

„Uskoro stižemo“, reče mu vojnik. „Gde želite da vas ostavimo?“

„Sad ionako nema smisla da idem na posao. Dovoljno je kasno“, reče odsutno. „Vozite me pravo kući.“

Moskva, 19. mart 2004. godine

Dragi Danilo,

Tvoje me je pismo, Bogu hvala, dočekalo u dobrom zdravlju, što iskreno i tebi želim. Otac Nikolaj je takođe dobro, bar koliko mu godine dopuštaju. Rekao mi je da ti prenesem njegove najtoplije pozdrave.

Pre svega da ti kažem da su nas poslednja stradanja hramova i patnje pravoslavne srpske braće na Kosovu najdublje pogodila. Svi se ovde molimo Gospodu da vam podari mir i obgrli vas Svojom mилоšću. Dve noći zaredom, otac Teofrat drži bdenje za spokoj i spasenje duša postradalih.

Što se tiče onog za šta me pitaš, moram ti reći da su čudne stvari počele da se događaju i da više ne znam postupamo li uopšte dobro. Možda je trebalo da sve ostavimo u Božijim rukama.

Ali da krenem ispočetka.

Sa Mitropolitom sam u poslednjih nekoliko nedelja samo jednom uspeo ozbiljno da razgovaram o tome, a i tad mi ništa novo nije rekao. Ruska crkva s radošću prihvata svetinje i uvek je spremna da pruži pomoć svojoj pravoslavnoj braći. Ipak, moramo biti svesni da prilike ne idu uvek na ruku našim htenjima i da se mora sačekati pravi čas.

Kao da čita saopštenje za štampu. A znaš ti mene, Gospod mi dao brz jezik i plahu narav, pa ne umem da oćutim kad me nešto zaboli. Bogu je vreme bezmerno, a šta je sa ljudima?, pitam ga. Mitropolit se prvo trže, a onda se dugo zagleda u mene.

Na posletku, odmahnu glavom i osmehnu se. Dosta su, kaže, pravoslavni tamo ginuli, ratujući sa inovernima i drugim hrišćanima, pa zar sad treba i međusobno da se poubijaju?

Ne znam. Može biti da je Mitropolit u pravu. Možda je tamo ljudska krv toliko uzavrela da zaista, mogao brat na

brata da krene zbog takve svetinje ljubavi. Zaista ne znam. Sve je danas postala politika. Gospod neka mi oprostí ove reči, ali čega sam se nagledao od kad sam došao ovde, mogao sam mirne duše da se zaposlim i u Ministarstvu inostranih dela ili u kakvoj tajnoj službi.

Samo nešto da ti ispričam.

Ima tome više od pola meseca kako su dolazili novinari da intervjuišu Mitropolita. Negde pred kraj razgovora, novinar upita Mitropolita je li istina da često boravi u Kremlju. Ne tako često kao što mislite, odgovori Mitropolit kao iz puške.

Eto. Šta više o tome? Samo ne znam ko kome kroji kapu. Ili se možda, i tamo vodi borba između jednih i drugih.

Nego, da nastavim.

U ponedeljak se, odjednom, kod nas u Odelu uzmuvalo. U neko doba banu Vsevold kod mene i reče mi da hitno odem kod protojereja. Usput ga, u hodniku, upitam šta se dešava, a on mi samo kratko reče: Maltežani bili na Cetinju. Ništa više nije morao da mi kaže. (Uzgred budi rečeno, tvoje mi je pismo stiglo tek dan kasnije, a posle bih voleo nešto da te zamolim i za ovog iskušenika po kojem si mi ga poslao.)

Protojerej namrgođen, ozbiljan. Ništa ne priča, samo traži da mu sastavim sve što znam šta se u Crnoj Gori dešava. Pisao sam do kasno u noć. Umalo jutrenje da prespavam. Odmah posle liturgije krenem kod protojereja, a on misamo reče: Ne sad. Ne, sad, i odmahnu rukom. Čitavog dana sam bio kao na iglama, a on nikako da me pozove k sebi.

Negde iza podneva mi dojavíše da me traži neki mladi iskušenik iz Srbije. Odmah sam znao sa si ga ti otposlao k meni i da mi sigurno donosi nove vesti. Kao u groznici sam prlazio preko redova koje si mi napisao. Ostavio sam momka u svojoj kancelariji i odjurio kod protojereja. Uleteo sam kod njega bez kucanja, spreman da mu pročitam tvoje pismo od reči do reči.

Istog časa sam zažalio.

Protojerej je sedeo u svojoj fotelji. U fotelji s njegove desne strane i na kanabetu s leve, sedela su dva meni nepoznata čoveka u odelima. Onaj u fotelji, plav, proćelav, zalizan, zavalio se unazad i gleda me preko ramena svojim plavim očima, a onaj drugi, crne jake, čekinjave kratko podšišane kose, blago prosede a slepoočnicama, naslonjen laktovima na kolena, igra se vrhom kravate koja mu pada među između nogu i gleda me ispod oka.

Još osećam njihove poglede na sebi. Kao da su mogli do kostiju da me vide.

Stajao sam onako zbunjen na vratima i držao tvoje pismo u ruci. Izvoli?, pita protojerej. Jedva sam nekako promucuo da sam dobio pismo za koje mislim da je važno i da bi trebalo da ga pročita. Daj da vidim, reče protojerej. Prišao sam do njega i pružio mu pismo. Protojerej uze pismo u ruke i pregleda nekoliko redova, pa me, ne dižući pogled, upita da li sam mu spremio i ostalo što je tražio, ako jesam, da mu odmah donesem.

Jedva sam nekako otišao do svoje kancelarije.

Umalo mi svi papiri ne ispadoše iz ruke kad sam se vratio sa svojim beleškama. Tvoje pismo je bilo u rukama onog kratko podšišanog sa kanabeta! Nije mu zasmetalo ni to što sam ja ušao unutra. Lepo je pročitao sve do kraja, a onda ga vratio na sto. A protojerej ne reče ništa, samo primi papire od mene i zahvali se.

Okrenuo sam se i pošao da izađem bez reči.

Kad sam stigao do vrata, protojerej me pozva. Aleksej, reče, molim te me podseti večeras da pripremimo jedno saopštenje. O relikvijama iz Crne Gore? Pitao sam sam ga pred onom dvojicom. Ma ne, odgovori mi, odmahnuvši rukom, kao da je to potpuno nevažno. O Kosovu. Hajde, idi sad. Prićaćemo kasnije.

Možeš da zamisliš šta mi je sutradan prolazilo kroz glavu, kada su počele da pristižu vesti o napadima na manastire po Kosovu. Kako je protojerej znao da će nešto biti na Kosovu? Ko su bila ona dvojica? Jesu li mu oni nešto

rekli? Zašto im je dozvolio da pročitaju tvoje pismo? Da li oni već sve znaju? Hiljadu me takvih misli obuzimalo.

Prijatelju moj, bojim se da smo, pokušavajući da spasimo Božije blago bezdušnog grabeža, i sami postali trgovci.

Gospod neka nam oprostí našu ludost.

Eto, toliko.

Poslaću ti ovo pismo nazad po iskušniku, pa i za njega da te nešto zamolim. Za ova tri-četiri dana koliko je kod mene, nisam od silnih obaveza uspeo da mu posvetim nimalo vremena, a vidim da je željan da obiđe moskovske crkve i vidi svi njegovu lepotu. Zato te molim da ga, s leta, kad ugrabim više vremena, ponovo pošalješ meni i da mu tada budem dobar domaćin.

Još nešto, pošalji mi malo slika one Božije krasote koju obnavljate na Skadru. Upoznao sam neke blagodelne ljude koji bi mogli biti voljni da pomognu.

Budi mi zdrav i neka te Gospod čuva.

*Tvoj
Aleksej.*

Žamor je odzvanjao hodnikom. Sa svakim stepenikom buka je postajala sve glasnija.

„...Vafsh në djall! Ndyrësirë.“, tutnjao je muški glas, odbijajući se o gole i prljave zidove stepeništa.

„Leje... Leje“, drugi, mnogo mirniji glas stiže u odgovor.

„Nuk do të!“

Stigavši do pred vrh stepeništa, Novak ugleda dva pripadnika lokalnih policijskih snaga na širom otvorenim vratima svog stana. Jedan od njih, niži i glavatiji, bio je potpuno crven u licu od besa. Njegove nebesko plave oči činile su neprirodan kontrast nezdravom rumenilu koje je preplavilo čitavu kožu glave. Plećat, bez vrata, iako nizak, ostavljao je zastrašujući utisak. Onaj drugi bio je za glavu viši, mršav i kukastog nosa. Držao ga je za mišice i jedva uspevao da ga umiri.

„Ndyrësirë!“, još jednom besno dobaci zdepasti prema nekom ko se nalazio u stanu. Novak se uspe na poslednji stepenik i priđe.

„Polici. Largohuni“, reče mirno onaj visoki Novaku i mahnu glavom u znak da produži dalje, ne sklanjajući ruke sa rnišica svog kolege.

„Ja tu živim. Šta se dogodilo?“, reče Novak na engleskom i pokaza rukom ka stanu.

„Largohuni!“, razdra se zdepasti.

Novak izvuče novčanik iz džepa jakne i, iz njega, svoju karticu Kfora i ispruži je ispred sebe. „Ja tu živim“, ponovi na srpskom.

„Po, po... Uđi“ odgovori onaj viši i pomače se s vrata da napravi mesta.

Umetak za bravu u do vratku bio je potpuno razvaljen. Na njegovom mestu zjapila je rupa iz koje virilo oštro iverje. Kroz kuhinjska vrata koja su se nalazila na kraju malog hodnika, tačno naspram ulaza u stan, Novak vide prevrnute stolice i sto. Na vratima sobe s desne strane pomaljala se maslinasta uniforma sa plavim pancir-prslukom i deo plave berete na glavi.

Unmik, pomisli.

„Šta se dogodilo?“, upita Novak pošto ga je policajac primetio.

„Lokalci“, odgovori, osvrnuvši se prema ulaznim vratima. „Stavio značku, pa misli da je šerif. Vi ste?“

„Jan Novak. Ja ovde žirim. Šta se dogodilo *ovde*?“

„Ah, to... Stan je obijen. Vaš stan?“

„Ne, iznajmljen.“

„Novinar, je l’?“

„Ne. Prevodilac. Kfor“, odgovori Novak ponovo pruživši karticu.

„Nedostaje nešto?“

Novak pogleda po sobi. Dalje u uglu stajao je drugi pripadnik UNMIK-a i fotografisao polurazvaljeni plakar. Svuda po podu nalazile su se razbacane stvari. Krevet je bio prevrnut, dušek rasečen, tepih presavijen na pola. „Laptop... i možda nešto garderobe“.

„Neke druge vrednosti?“

„Ne. Novac nosim sa sobom“.

„Smem da vam postavim nekoliko pitanja?“

Novak zbunjeno pogleda policajca.

A ovo do sad?

„Da, naravno“, reče.

„Skratiće proceduru, razumete“.

„Da, da. Izvolite.“

Dok je policajac petljao po džepovima, tražeći olovku i beležnicu, Novak ispravi krevet, vrati dušek na njega, okrenuvši rasečenu stranu na dole i zatim sede.

„Recite“, počeo policajac „ovo je vaša zvanična adresa na kojoj se nalazite tokom svog boravka na Kosovu?“

»Da.“

„Gde ste se nalazili kada je stan obijen? Da budem precizniji: u periodu od 9 do 12 časova?“

„Bio sam u Prištini. Poslovno.“

„Dobro. Laptop koji vam je nestao - da li je u njemu bilo kakvih poverljivih informacija?“

„Ne. Samo privatne stvari. Posao ne donosim kući.“

„Hvala“, reče snebivljivo policajac. „Znate, moram da pitam takve stvari.“

„Ne, ne. U redu je.“

„Eto, to je bilo to. Pozvaćemo vas da potpišete zapisnik. Krećemo“, dobaci na kraju drugom policajcu koji je dokono gledao kroz prozor.

„Da, dobro. Hvala“, reče Novak.

Više nije mogao da zatvori vrata. Na svakih nekoliko minuta, promaja koja ja duvala kroz čitav stan, širom ih je otvarala, otkrivajući zjapeću tminu hodnika. Najzad je privukao crni, masivni, elipsasti, lakovani sto iz sobe i pritisnuo vrata njime.

Nije ga čudilo to što je u po bela dana stan obijen i demoliran. Ovde tako nešto nije bilo neuobičajeno. Previše nasilja i previše straha.

Nije mu ni padalo na pamet da će nestale stvari ikad biti nađene.

Brinulo ga je nešto drugo.

Previše slučajnosti.

Nikeja, uoči Cveti 1219. godine

„... Čime da počnem priču o zlodelima zlotvora ovih. Avaj, ikone što trebaše da su obožavane, pod noge bačene. Avaj, relikvije svetih mučenika u nečist survane. Da čovek uzdrhti kad začuje samo sve ono što se videti moglo. Božansko telo i krv Spasiteljeva po podu rasuta i razbacana. Kripte poharane, blaga njihova u nedra sakrivana, a polomljeni ostaci njihovi ko posude za vino i hranu uzeti. Preteče Antihrista, tvorci i vesnici beščasnih dela njegovih koja očekivati možemo. Očito, uistinu, ta ista svita i sada, kao i onda, orobi Hrista i unizi ga, a odoru njegovu podeli međ' sobom. Jedino još nedostajaše da iz boka Njegova, kopljem probodena, poteku reke krvi na tle.

Ni usud Velike crkve s mirom slušati se ne može, jer od raznog blaga sačinjeni sveti ikonostas, kojem se čitav svet divio, na komade razbijen bi i razdeljen međ' vojskom, ko druga blaga i dragocenosti. A kada su sveti putiri i kadionice nenadmašne lepote i milosti, od retkih tvari sačinjeni i srebra, zlatom optočeni, što su oko oltara, divljenja vredne izrade, stajali; i vrata, i mnogi drugi ukrasi, spremni bili da ko plen budu odneti, mule i konji uvedeni behu u sveti hram. A neki od tih ne mogaše da ostanu na nogama na podu predivnom i uglačanom, te ih, pošto padoše, pogreboše mačevima, a sveto se tle onečisti krvlju njihovom i pogani.

Još i više, tek bludnica jedna, sudrug u krivnji njihovoj, sveštenica furija, sluga đavolji, sačinitelj čini i otrova, rugajući se Hristu, sede na tron patrijarhov, pevajući skaredne pesme i mahnito plešući. Ni, uistinu, nisu samo ovi gresi počinjeni, a ostali netaknuti, što su neki manji, a drugi veći, no, s istom revnošću i drugi gresi i zlodela učinjeni behu. Zar takvi, što rečenu ludost spram Boga samoga pokazaše, mogaše poštediti časne monahinje i mladice netaknute Bogu posvećene?...”

Nije mogao dalje da čita. Odložio je svitak i protrljao slepoočnice.

Bolne su tvoje reči, Honijate. Bolne, pomisli.

Bila je to tek tačka na kraju.

Priča je počela ranije. Mnogo ranije.

Jednog sunčanog popodneva, u leto 1054. godine, dok se u Svetoj Sofiji, velikoj crkvi konstantinopoljskoj, spremala služba, papin izaslanik, kardinal Humbert, sa još dva papska legata, uđe u hram i uputi se pravo ka svetilištu. Nisu došli na molitvu. Prišavši oltaru, kardinal Humbert stavi na njega papsku bulu o ekskomunikaciji, prekrsti se i odmah krete napolje. Izašavši kroz zapadne dveri, kardinal otrese prašinu sa stopala i reče: „Neka Gospod vidi i presudi“. Vidno uzbuđeni đakon uze bulu s oltara i potrča za njim, preklinjući ga da je uzme nazad, ali kardinal Humbert odbi, te bula pade na ulicu, u čijoj prašini i ostade.

I tako se, konačno, crkva Hristova raskoli na dva dela.

Davno pre ovoga istočni i zapadni hrišćani počеше da se odvajaju jedni od drugih. Samo pola veka nakon što je, pod okriljem svetog cara Konstantina, na Prvom vaseljenskom saboru u Nikeji uspostavljeno jedinstvo, začē se seme svih potonjih sukoba.

Godine 381. ondašnji car Rimskog carstva, kako su sebe nazivali svi Konstantinovi naslednici, Teodosije I Veliki, sazva u Carigradu novi sabor, ne bi li na njemu bilo utvrđeno pitanje Duha svetoga, koje je Nikejskim saborom ostalo nerešeno, te je počelo bivati uzrok različitih tumačenja. No, ispod ovog za hrišćane važnog pitanja car Teodosije imao je i druge planove na umu. Smatrajući sebe, kao i svi pređašnji i potonji vizantijski carevi, imperatorom Rimskog carstva, a Konstantinopolj drugim Rimom, Teodosije izdejstvova da Sabor donese kanon po kojem carigradski patrijarh, kao patrijarh Novog Rima ima mesto po časti odmah iza biskupa „starog“ Rima, a Carigradska se crkva proglasi apostolskom.

Ovako nešto ne samo što nije bilo po kanonima Prvog sabora, gde su se samo četiri crkve imale zvati apostolskim, to jest Rimska, koju su osnovali apostoli Petar i Pavle, a zatim po važnosti Aleksandrijska, Antiohijska i, na kraju, Jerusalimska, nego je i čitav Sabor konstantinopoljski održan bez ondašnjeg pape Damaza I, koji na Sabor nije bio ni pozvan, kao, uostalom, ni jedan drugi vladika sa zapada.

Patrijarh zapadni ospori ovaj i druge kanone sa Sabora i tako započe omraza između duhovnog „starog“ i „novog“ Rima, koja, eto, traje do dana današnjeg. Doduše, istine radi, rimski Papa najzad

i priznade drugo mesto po časti patrijarhu carigradskom, ali tek više od osam vekova kasnije, kad su na tlu Vizantije krstaši osnovali svoje mrtvorodenče od Latinske carevine u Konstantinopolju i kad tamo sami postaviše ekumenskog patrijarha.

Rimsko je carstvo, valjda, usud nekakav hrišćanski. Hiljadu godina su se Zapad i Istok trvili oko nasleđa njegove vlasti. Čak i kad je 800. godine papa Lav III proglasio kralja franačkog, Karla Velikog, avgustom i carem Svetog zapadnog rimskog carstva i kad zatražiše priznanje od Carigrada, prestonice Istočnog carstva, kako je to još od Konstantina bilo, konstantinopoljski carevi u tome videše cepanje jedinstvenog carstva kojim su oni carevali, a crkva šizmu zapadnjačku. Istorija bi im možda i mogla dati za pravo, ali, tek koliko da se ne zaboravi, „rimski“ car vizantijski Mihajlo III, direktni naslednik Cezarov, koji istočnim carstvom vladaše tog istog veka, ne samo da jednu jedinu reč latinskog nije znao, već taj jezik Vergilijev smatraše jezikom varvarskim.

U godinama i vekovima koji su prolazili, mirili su se i svađali ko što se braća rođena glože, dok se, na kraju, ne odele.

I tako, godine Gospodnje 1053, pošto carigradski patrijarh Kerularije zatvori latinske crkve u Konstantinopolju, što učini kao odmazdu jer su, pre toga, po normanskom osvajanju, sve grčke crkve na jugu Italije i ostrvlju prešle u latinske ruke, a i to je, navodno, bilo u odgovor progonu svih latinskih trgovaca iz Carigrada, papa Lav IX, čije ime, tobož slučajno, nije bilo upisano u diptih konstantinopoljski, u kojem su se već vekovima nalazila zabeležena imena svih patrijarha apostolskih crkava, posla tri legata svoja u Carigrad, po pozivu Kerularijevom, da taj nesporazum i sve ostale sporove izglade.

Može se samo nagađati zašto za ovo poslanstvo papa izabra kardinala Humberta. Krut i plahovit, kardinal Humbert se po naravi svojoj nimalo nije razlikovao od carigradskog patrijarha Kerularija, a takva dvojica na jednom mestu teško da su hrišćanstvu mogla doneti dobru volju.

Kako kažu, kardinal Humbert je, bez dužnih počasti, samo bacio papsko pismo na sto patrijarhu i izašao. Ogorčen tim činom i

optužbama u pismu, koje je, iako je nosilo papski potpis, sam Humbert napisao, patrijarh Kerularije odluči da više ne želi da ima nikakva posla s legatima, te odbi da ih dalje prima. Kad mu na kraju dojadi čekanje, tog kobnog 16. jula 1054. godine, kardinal Humbert, sa svoja dva saputnika, ostavi papsku bulu u Svetoj Sofiji carigradskoj i ode.

A papa Lav IX, s čijim je blagoslovom kardinal Humbert krenuo na put, bio je mrtav već tri meseca.

U nekoliko navrata, potom, pokušale su dve strane da se izmire. Vek i po kasnije, ipak, zli usud zapečati raskol za mnoga potonja vremena.

S početka 1198. godine na papski presto bi izabran Lotario de Konti di Senji, iz kuće koja, pre i posle njega, ukupno podari čak devet rimskih patrijarha. Mlad i ambiciozan, papa Inoćentije III, kako se po izboru nazva, dade sebi u zadatak da povрати papsku moć i osnaži pravoverno katoličanstvo, koje se mučilo s narastajućom jeresi diljem zapada i sa samovoljom osiljenog plemstva. Da li je u poduhvatima svojim imao blagoslov Gospodnji na svojoj strani ili puku sreću, tek Inoćentije III uspe da papski tron uzdigne iznad svih careva i kraljeva ovozemaljskih, primoravši velikaše da se od tog doba imaju krunisati samo uz papski blagoslov i, istovremeno, iskoreni jeres što se raširila po jugu Francuske i balkanskim zemljama.

Možda bi ga istorija više po dobru pamtila da se u naume njegove ne umeša ljudska gramzivost.

Čim se ustoliči na papski presto, Inoćentije III pozva sve velikaše hrišćanske da se odazovu u novi krstaški rat i oslobode Svetu zemlju i Sveti grad Jerusalem, gde se odigraše poslednje muke Hristove. Malo ko se, međutim, tom pozivu odazva. Nemci su godinama pretili da istisnu papsku vlast, Englezi i Francuzi već su bili u ratu, i to među sobom, a i propast prethodnog krstaškog pohoda još je sveže živela u glavama mnogih. Ipak, grupica vitezova sa severa Francuske prihvati se krajem naredne godine da okupi vojsku i povede je u sveti rat, a kako im je za put preko mora trebalo

brodovlje, obratiše se za pomoć najvećoj hrišćanskoj pomorskoj sili onog doba - Mlečanima.

U to doba dužd mlečanski bio je stari Enriko Dandolo, čovek mudar, smeo i praktičan, kako kažu, te se s poslanicima krstaškim brzo dogovori da Venecija obezbedi brodove i stan i hranu za trideset tri i po hiljade ratnika i četiri i po hiljade konja, po ceni od četiri marke za konja i dve marke po čoveku, to jest za ukupno osamdeset pet hiljada maraka. I ne samo to, već se i obaveza da će Mlečani dati još pedeset bojnih galija i sve mornare, ako se nagode da sve što budu od zemalja, plena i drugog osvojili, podele na ravne časti.

Papa blagoslovi sporazum a krstaši, presrećni zbog lako postignutog dogovora i predustretljivosti Dandolove, krenuše nazad da okupe vojsku.

U rečeni dan, jednu godinu kasnije, krstaška vojska pristiže u Veneciju. Umesto trideset i tri i po hiljade vitezova, štitonoša i vojnika, njih tek dvanaest hiljada obre se pred zidinama grada. Čitavu godinu Mlečani su ispustili sve ostale svoje poslove nadajući se dobroj zaradi od krstaša, a sada su odjednom pred sobom imali dužnika koji obaveze svoje nije mogao da izmiri. Gradsko se veće odmah sasta i nekoliko dana potom dužd Dandolo izađe pred krstaše sa sledećim predlogom: za dug od trideset i šest hiljada maraka krstaši će imati da pomognu Veneciji da pod svoje povrati grad Zaru, danas zvan Zadar, na dalmatinskoj obali, koji se, uz pomoć ugarskog i hrvatskog kralja, otrgao mlečanskoj vlasti.

Zalud je Inocentije III pretio ekskomunikacijom svima koji se protiv hrišćana okrenu, zalud su se krstaški velikaši među sobom prepirali, dug je bio dug, a Mlečani se s tim stvarima nisu lako mirili. I tako, u jesen 1202. godine, umesto ka Svetoj zemlji, dvesta brodova krete preko Jadrana put Dalmacije. Opsada nije dugo trajala. Preplašen veličinom vojske, narod Zare se lako predade, tražeći samo od osvajača da obeća da se neće svetiti. I to je bilo to. Bura se stiša, a zima zadrža krstaše i Mlečane u Zari, braneći im da krenu na bilo kakav dalji put.

Tu istu zimu Bonifacije Monferatski proveo je kod svog rođaka Filipa Švapskog. Još se vode rasprave šta je stvarno nateralo izabranog vođu krstaša da s njima ne krene na Zaru, već da se zaputi ka severu - jedni kažu da ga gnev spram dužda Dandola, koji

iskoristi dug krstaški da zagospodari njima, natera da potraži sredstva da svete ratnike otrgne zagrljaja mletačkog i vrati na pravi put, a drugi pak tvrde da su venecijanski dužd i on zajedno zamislili kako da sveti pohod pretvore u krvavu pljačku. Kako god bilo, Bonifacije je u Švabiju krenuo s jednim jedinim ciljem - da upozna Aleksija Anđela.

Sin svrgnutog cara vizantijskog, slepog Isaka II, princ Aleksije Anđel, godinama je već pokušavao da pronađe voljnog da mu pomogne da povрати presto koji mu preote rođeni stric. Nudio je Aleksije čak i papi pogodbu po kojoj će patrijarha carigradskog primorati da se potčini njegovoj vlasti, samo ako mu ovaj pomogne, ali ga rimski patrijarh odbi, ne želeći da pomirenje hrišćana silom nameće. I sada, po prvi put, u Bonifaciju Monferatskom princ Aleksije nađe prijemčivog sagovornika.

Za povratak na tron Aleksije ponudi dvesta hiljada maraka u srebru kao pomoć krstašima u njihovom pohodu i, uz to, još deset hiljada boraca o svom trošku, kao i petsto vitezova koji će Svetu zemlju čuvati dok god je on živ.

Ponuda Aleksijeva, ipak, samo još više podeli krstaše. Jedni mišljahu da su dug spram Mletaka odužili i da više nema razloga da dalje odlažu pohod na Svetu zemlju. Drugi su smatrali da nikuda ne treba ni ići dok se ne obezbede kakve god zalihe mogu. Treći su pak tvrdili da Grcima ne treba verovati, jer su ih u tri sveta pohoda već triput izneverili, odbivši da pošalju obećane ratnike i prihvatajući se primirja sa inovernima usred najljućih borbi. A onim četvrtima bilo je svejedno, dokle god je bilo koji pohod značio dovoljno krvi i plena.

Kažu da je baš tada, usred najveće prepirke, poluslep i star, dužd mletački, Enriko Dandolo ustao i tako stajao dok se sav žamor ne utiša. „Plemići“, reče, „imamo najzad dovoljan razlog da krenemo na Konstantinopolj.“

Tu prestade sva rasprava.

Dve decenije ranije latinska krv tekla je potocima niz carigradske ulice. Kažu da Rimsko carstvo još od Nerona ne vide takav pokolj. Osamdeset hiljada muškaraca, žena i dece bi pobijeno za tri dana i tri noći, a od toga ponajviše venecijanskih trgovaca koji su u Konstantinopolju živeli. Ni latinski sveštenici nisu bili pošteđeni, već su bacani na najgore muke, a od njih traženo da se odreknu papske

vere. Tako su prošli prvi dani vladavine Andronika I, poslednjeg cara iz dinastije Komnina, koji narod grčki pridobi uz sebe obećavši im da će proterati latinske trgovce što su, uz pomoć dotadašnjih vladara, sve poslove preuzeli i ponašali se kao gospodari grada. Sada je došlo vreme da se dugovi naplate.

Tog istog proleća na Krfu, budući vešt trgovac i pregovarač, Dandolo sklopi posao po kojem će Aleksije dobiti svoj presto nazad, papa podaništvo grčke crkve, krstaši novac za rat, a Venecija neograničenu trgovačku moć na Sredozemlju.

I tako se, događaji što su razbacani plutali po talasima prošlosti, susretoše u levku vremena, kao što se, prelomljen kroz debelo vencijansko staklo, beskrajni sunčev zrak užiji u jednu tačku.

Ništa nije bilo kako je Aleksije Anđel obećao.

Ne samo što narod konstantinopoljski u stricu njegovom nije video morskog uzurpatora kojem bi rado video leđa, nego je još manje bio voljan da grad preda nekom ko je želeo da presto preuzme uz pomoć latinske vojske. Zbunjene krstaše, tako, umesto dobrodošlice, sa zidina grada dočeka salva grčke vatre.

Ipak, umesto da pripremi grad za borbu, nemajući u sebi dovoljno hrabrosti, stric Aleksijev pokupi zlato i sve drugo blago što se našlo u gradskoj kasi i sa svojom najstarijom kćeri izbeže u Trakiju, gde započne njegov izgnanički život. Iz tamnice bi pušten slepi Isak II, Aleksijev otac, te njih dvojica započeše svoju kratku vladavinu.

Prazne kase, teško da je mogao da ispuni obećanja data krstašima koji su, utaboreni pod zidinama grada, čekali svoju nagradu. Van sebe od očajja, Aleksije naredi da se svete ikone i ostale dragocenosti koje zateče unište i istope, ali i tada jedva da sakupi polovinu obećane svote. Zbog poniznosti koju car iskaza spram Latina, kao i zbog nameta koje im odredi ne bi li isplatio sopstveni dug, u gradu izbiše pobune. U čarci jednoj sa meštanima, Mlečani zapališe vatru, da izbegnu pokolju, ali se požar proširi, te izgore veći deo grada. Pobesnela svetina pogubi najzad Aleksija Anđela, a otac njegov umre prepuklog srca.

Osetivši se izdanim, krstaši kretoše da sami naplate dug. Ništa im nije bilo sveto.

Carstvo se potom razdeli na četvoro. U samom Konstantinopolju krstaši osnovaše Latinsko carstvo i pod svojom vlašću uspeše da zadrže veći deo ostrvlja i gotovo celo grčko poluostrvo; na južnim obalama Crnog mora, unuk Andronika I Komnina, osnova Trapezundsko carstvo; u Epiru, dinastija Anđela osnova svoju despotovinu, a u Maloj Aziji, Teodor I Laskarid, zet negdašnjeg imperatora, u Nikeji postavi novog carigradskog patrijarha, koji ga, zauzvrat, proglasi carem.

Petnaest godina kasnije, Manojlo Saranten, patrijarh carigradski, u svom izgnanstvu u prestonoj nikejskoj palati, iznova iščitava prošlost hrišćansku.

Bolne su tvoje reči, Honijate.

Još jednom pređe pogledom preko zapisa o pohari Carigrada, a onda ga odgurnu i nastavi da prevrće spise pred sobom. Velika vrata se naglo otvoriše i zvučno zalupiše nazad. „Kako li sam samo znao da ću te naći ovde?“

Patrijarh se pridiže u stolici i blago nakloni. „Imperatore.“

„Ooo, Svetosti“, podrugljivo mu uzvрати naklon.

Opet je bio *previše* dobre volje. Poslednjih nedelja careva ćud bila je nalik prolećnom nebu. Sunce i kiša smenjivali su se bez ikakvog reda i smisla. Jedno je samo bilo sigurno - bio zlovoljan ili veseo, uvek je toga bilo *previše*.

„Da se upoznamo: Ja sam Teodor, a ti se zoveš Manojlo. Ako je tako, onda možemo da pričamo. Važi?“

Patrijarh nemo klimnu glavom. Davno je prestala da mu smeta careva vojnička neuglađenost. Ionako su bili sami. Imperator priđe stolu za kojim je sedeo Manojlo Saranten Haritopul, patrijarh carigradski, i nehajno počeo da prevrće svitke.

„Prošlost. Prošlost. Prošlost. Dokle ćeš da živiš u prošlosti, Manojlo?“

„Ne živim u prošlosti, samo hoću da je upoznam.“

„Je l' ? A, zašto?“

„Da bih razumeo budućnost.“

„Ah, pa onda su naši naumi slični. I ja bih da menjam budućnost.“ Imperator podiže jedan svitak sa stola i približi ga očima. „Kako će,

uistinu, grčka crkva vraćena biti u ekumensko jedinstvo i posvećenost sa Svetom stolicom kad je izmučena stradanjima i progonom, pa u Latinima vidi samo primer pakla i dela tmine, te sada, i to s razlogom, prezire Latine kao pse... Tačno. Lepo rečeno. Ko je ovo pisao?“

„Patrijarh rimski. Inoćentije. Ima još. Hoćeš da čuješ?“ Saranten uze svitak iz carevih ruku, spusti ga na sto i poče prstom da vuče po njemu.

„...Ti što je trebalo da krenu putem Isusa Hrista, čiji su mačevi protiv pagana namenjeni, prosuše krv hrišćansku, ne žaleći ni stare, ni žene. Izložiše oni požudi momačkoj i gospođe, i device, čak i one Bogu posvećene. Ne beše im dosta što provališe u carsku riznicu i poharaše blaga prinčeva i plemića, već svoje ruke staviše i na crkvena blaga i njihovu imovinu. Pokraše čak i srebrninu sa oltara, pa je razdeliše među sobom. Oskrnaviše sveta mesta...“

„Ajde, prestani“, iznenada prasnu imperator, a onda se, uz zvučno šuštanje teških carskih haljina od brokata i svile, opšivenih zlatnom srmom, okrete ka prozorima. „Bio sam tamo. Znam“, reče, kao da od samog sebe pokušava da odagna te slike.

Muk obuze knjižnicu prestone palate u Nikeji. Nije bila ni prići raskoši carske konstantinopoljske biblioteke, koju krstaši spališe do temelja, ipak, s onim što se tu zateklo i s onim što su izbegli monasi i dvorani uspeli spasti iz Carigrada, vreme je imalo smisao.

„Monah Sava srpski nam dolazi“, reče car, prekinuvši tišinu.

To je bilo u pitanju. Bilo je vreme da se prepirka koju vode već mesecima nastavi.

„Kako se meni čini, ti si odluku već doneo“, reče patrijarh, ispravivši se u stolici.

„Imam previše svojih odluka koje moram da donesem, da bih donosio i tvoje“, nehajno odgovori imperator, prišavši policama ispunjenim knjigama.

„Ali bi voleo kada bi moja odluka bila kao da si je ti doneo.“

Imperator nikejski, Teodor I Laskarid, ne reče ništa. Zagledan u svitke naslagane na policama, poigravao se ivicom jednog od njih, podižući je palcem prvo uvis, a zatim je opet savijajući na dole.

Patrijarh se laktovima osloni na sto.

Kako može to da traži od mene? Zar da za njegov račun srušim svu pravdu i sve zakone?

„Koliko puta smo već pričali o tome?“

„Pa što da ne popričamo još malo?“, odgovori Laskarid, ne okrenuvši glavu.

„Imperatore...“

„Teodor. Molim te“, upade mu car u reč.

„... ta oblast potpada pod rimsku brigu, ne pod carigradsku. I, koliko ja znam, oba brata njegova se rimskom patrijarhu obraćaju kad im nešto zatreba, a jedan od njih je čak i kraljevsku krunu od njega dobio...“

„Jeste. Stefan.“

„E, da. Stefan. I ne vidim zašto bi onda svoju crkvu od nas tražili. I što bi mi uopšte, umesto da gledamo kako da se izmirimo, zbog bilo koga pravili novu svađu sa rimskim patrijarhom?“

„Posle svega što se dogodilo, ti još imaš obzira prema Latinima? Čudan si ti, Manojlo, čudan. Uostalom, ako sami žele nama da priđu, ko smo mi da im to branimo?“

Patrijarh oseti kako ga strpljenje izdaje. Svim bićem je želeo da prekine ovaj razgovor pre nego što bilo ko izgovori reči zbog kojih će kasnije zažaliti.

„Čak i da je tako, opet ne mogu ja tu mnogo šta da učinim. Nadležstvo za to ima arhiepiskopija u Ohridu, pa nek tamo smisle šta će i kako će.“

„U Ohridu, kažeš? Pravo Dimitriju na noge? Je li, Manojlo, da ne misliš možda da i ja treba njemu da se poklonim?“

„Ne. Nisam tako....“

„Nego kako?“, planu Teodor. „Gde sedi car romejski? U Epiru ili ovde, u Nikeji? Ili i ti misliš da *nema pravog carstva*? Je l' to misliš, Manojlo? Kaži, brate, lepo, pa da znam da sam sebi pogrešnog patrijarha izabrao. Kaži, pa da idem da molim Dimitrija za oprost, kad je arhiepiskop ohridski stariji od patrijarha carigradskog!“

Dimitrije Homatijan, ohridski arhiepiskop, nije priznavao Teodora Laskarida za cara. Štaviše, protivio se svakom pokušaju da bilo koji deo sad pocepanog carstva preuzme primat. Čak je i Anđelima, tada poslednjoj carigradskoj dinastiji, branio da u Epiru budu išta više od despota. Sve dok čitavo carstvo opet ne bude jedno.

Manojlo Saranten ćuti. Srdžba mu obuzima grudi, čitavu utrobu.

Sada je bar jasno.

Znao je da Laskarid ovo radi u inat Homatijanu.

Po koju cenu?

„Zar ne vidiš, Manojlo“, imperator spusti glas do šapata, „da to što Dimitrije hoće ne može biti? Druge su sad prilike. Ko hoće Konstatinopoljem da zavlada, mora prvo svoju volju nad svojim da sprovede. Neću da mi Epir govori šta da radim, a još manje da mi stoji na putu. Ako je Carigrad cilj, patrijarše moj, onda nam je potrebno da svuda sad imamo prijatelje.“

„Prijatelje?! Prijatelje?! Taj što je s Ugarima i Bugarima pravio saveze protiv Carstva? Onaj što je krv tvoju, Evdokiju, oterao od sebe da oženi, čuj, ni manje ni više, nego unuku krvnika najvećeg, onog starog Dandola, što je po Carigradu prosipao utrobe naše - samo da bi od rimskog patrijarha krunu dobio? I sada, njegov brat, taj monah Sava, dolazi da za tu lozu njihovu svu vlast uzme - i od Boga, i za Boga. To hoćeš da ti budu prijatelji?“

Patrijarh oseća kako mu srce lupa jako, oseća kako mu obrazi gore. Gnev tresе čitavo njegovo telo. Gnev spram bezobraznosti ljudske, oličene u tom samoprozvanom caru nikejskom.

„Pa, dobro“, reče imperator, nehajno odmahnuvši rukom, kao da govori o sutrašnjem ručku. „Ako baš ne mogu da nam budu prijatelji, onda daj da nam bar ne budu neprijatelji. Uostalom, kad smo kod ženidbe, i sam sam nameran da se do zime oženim.“

“Ti?“

„Da. Sve je već dogovoreno. Marija dolazi ovde do jeseni.“

„K...koju Mariju uzimaš za ženu?“, promuca Saranten.

„Pravim savez, Manojlo. Nije kći Petra Kortenejskog plen, pa da je ja tek tako uzimam. Neka ga Duka drži zarobljenog u Epiru, ipak je on car latinski u Konstantinopolju.“

„Teodore...“, jedva prozbori patrijarh, zarivši glavu u šake.

„Šta, *Teodore*? Šta? Šta je tako gadno što želim ja da sednem na presto carigradski? Ili moj porod? Pa ne kopam oči braći svojoj i očevima za to! Šta ja to tako nečasno radim, Manojlo? Reci! Dosta sam čuvao carstvo za druge. Kad su svi Anđeli izbegli iz Carigrada, ja sam ostao da krvarim tamo! Ja! E, ja ću tamo i da se vratim! To je budućnost koju hoću da dočekam.“

Patrijarh carigradski, Manojlo Saranten, sedi nepokretan. Njegov prazan pogled počiva na teškom stolu pred njim i rasutoj hrpi spisa.

„Ma vidi, Manojlo”, najednom razdragano nastavi imperator. „Znaš šta sam namislio? Kad mu damo to što traži, ja ću prst jedan sa ruke Pretečine da mu poklonim. A šta je prst bez ruke? Zanavek da znaju: šta mi kažemo, tako će i za njih biti. Šta kažeš, Manojlo? Reci?”

Zraci prolećnog sunca provirivali su kroz uske prozore carske biblioteke u Nikeji, šarajući njen mermerni pod.

„Lepo si sve to zamislio, imperatore^{cc}, prozbori patrijarh, ne podižući glavu koja mu je počivala na plećima. „Lepo.”

I tako car Teodor i patrijarh Manojlo primiše Svetog Savu i uslišiše mu molbe njegove. Na nagovor carev, prihvati se Sveti Sava da postane prvi arhiepiskop srpski, te ga carigradski patrijarh rukopoloži i narod srpski dobi svoju crkvu. Zalud je Dimitrije Homatijan grmeo s Ohrida.

„Ako si to postao rukopoloženjem carigradskog patrijarha, pitamo: čega radi?”, pisao je Savi. „Od starine su carevi imali povlasticu da daju gradovima stepene, pa od manjeg stepena, recimo episkopskog, dižu na viši, na arhiepiskopski ili mitropolitiski. A ti, niti si episkop bio, niti imaš kakav carski dokument kojim bi se proglašavalo tvoje postavljenje. A i gde je danas carstvo kojem pripadaju ta prava i izdavanje privilegija, kad vlast vrši negde ovaj, negde onaj, a nijedan nije sačuvao neokrnjeno carsko dostojanstvo.”

Već je bilo učinjeno.

A car Teodor ne zasede, ipak, na carigradski presto, niti to kom uspe od njegovog roda i poroda. Mnogo godina po njegovoj smrti, Mihajlo VIII Paleolog, potomak dinastije Anđela, oslepi poslednjeg Laskarida, potomka Teodorovog, i posla ga u manastir, iste godine kad za sebe zapose tron u Konstantinopolju i vrati grčku vlast carstvu.

Darovani prst s ruke Pretečine Sveti Sava odnese prvo u manastir Žiču, gde osta za mnogo godina, a onda ga donesoše u majku svih crkava, Pecku Patrijaršiju na Kosovu...

Na Kosovu.

Kotor, 19. mart 2004.

Ministarstvo kulture u Vladi Crne Gore upozorilo je danas da ruka Sv. Jovana Krstitelja i čestica Časnoga krsta predstavljaju kulturna dobra, što znači da se ne mogu iznositi u inostranstvo mimo zakonske procedure. Upozorenje je usledilo nakon nezvanične vesti da Mitropolija crnogorsko-primorska, kojoj su relikvije poverene na čuvanje, priprema iznošenje ruke Sv. Jovana Krstitelja u Rusiju.

U danas izdatom saopštenju, Ministarstvo kulture podsetilo je da je članovima 78. i 79. Zakona o zaštiti spomenika kulture predviđena mogućnost iznošenja u inostranstvo zaštićenih kulturnih dobara samo uz dozvolu Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture i Ministarstva kulture.

„Za iznošenje ruke Sv. Jovana Krstitelja u Rusiju Ministarstvo kulture do danas nije dobilo potrebni zahtjev za izdavanje dozvole od Mitropolije crnogorsko-primorske. Uz to, Ministarstvo kulture nema informacija o najavljenom iznošenju od Generalnog konzulata Ruske Federacije u Podgorici ili Ministarstva kulture Ruske Federacije koji bi svojim autoritetom garantovali da će ova relikvija biti vraćena u Cetinjski manastir u određenom roku“, rečeno je u saopštenju, uz napomenu da „iznošenje i pokušaj iznošenja kulturnih dobara pod zakonskom zaštitom u inostranstvo, bez dozvole nadležnih organa, predstavlja krivično djelo“.

* * *

Mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije (Radović) izjavio je da samo bezbožnici mogu da svojataju ruku Svetog Jovana Preteče i Krstitelja, jer ona ne pripada nikom posebno, već je svetinja svih hrišćana.

Crnogorsko Ministarstvo kulture saopštilo je da su nadležni državni organi dužni da spreče neovlašćeno iznošenje ruke Svetog Jovana u Rusiju. Ministarstvo kulture je reagovalo na nezvanične informacije da Mitropolija crnogorsko-primorska priprema iznošenje ruke Svetog Jovana u ovu zemlju.

Međutim, kako je „Glas javnosti“ saznao u Mitropoliji crnogorsko-primorskoj, ova informacija Ministarstva kulture je netačna i

Mitropolija ne planira iznošenje svetiteljeve ruke...

* * *

„Izvolite“ reče visoki, elegantno odeveni mladić. „Srbijanske novine.“

Stariji gospodin, potpuno obrijane glave, sa naočarima plastičnog rama ispod jakih crnih obrva, odeven u duks sa rol-kragom i sako od tvida spusti pogled na zaokružene tekstove, a zatim odgurnu novine.

„Jeste li vidjeli?“

„Da, znam. To su stare vesti“, odgovori nezainteresovano. „Trenutno me više zanima kako će se Crna Gora postaviti po pitanju dešavanja na Kosovu.“

„Kosovo je unutrašnje pitanje Srbije i država Crna Gora će prihvatiti svako rješenje koje bude prihvatljivo za zainteresovane strane.“

„To je vaš odgovor?“, upita gospodin, pogledavši ga preko naočara.

„Apsolutno. Možete ga sutra čuti i na vijestima, ne od mene, naravno, ja sam samo pravni savjetnik“, odgovori uz osmeh, „već od onih koje su građani demokratski izabrali da ih zastupaju.“

Njegov sagovornik ne reče ništa.

Sedeli su na kafe-terasi na velikom platou ispred usamljene jednospratne vile. Ispod se pružalo visoko kameno stepenište koje je počinjalo od same ulice, a zatim se na sredini račvalo na dve strane. Na samo dvadesetak metara od njih, obasjani mesečinom, talasi su šumili o kamenitu obalu. Mladić pogleda starijeg gospodina na kojeg nikako nije uspevao da ostavi utisak kakav je želeo, a zatim izvuče iz samsonajt aktovke svežanj papira i spusti ga na sto, otkrivši zlatni roleks ispod manžetne košulje.

„Pogledajte i ovo.“

„Šta je to?“

„Zakon o restituciji... To ispred vas je nacrt, ali to je već gotova priča.“

„I čega tu ima zanimljivog?“, upita stariji gospodin.

„Zanimljivije je ono čega nema“, reče mladić nonšalantno prekrstivši noge, nakon što se zavalio u stolicu.

„A čega nema?“

„Crkvene imovine.“

Gospodin izvri obrve i palcem na brzinu izlista svežanj papira kao da meša karte.

„Uzrok nije direktan i ima tu mnogo ozbiljnijih implikacija“, nastavi mladić samouvereno, „ali primjenjeno na ovaj slučaj, dovoljno je reći da ne postoji nijedan valjani pravni dokument kojim se potvrđuje da je Srpska pravoslavna crkva *vlasnik* predmeta o kojem diskutujemo...“ Gospodin izbrijane glave se zavalio u stolici i prekrsti ruke. „...Čisto pravno gledano, taj predmet je, dakle, i dalje vlasništvo države Crne Gore i kao takav je predmet Zakona o restituciji...“

Mladić zastade, blago mahnuvši šakom oslonjenom o sto, mameći sagovornika da se uključi.

Stariji gospodin klimnu glavom.

„U kojem nema crkvene imovine, dopuni.“

„Razumijeli smo se“, reče mladić uz pobjednički osmeh.

Sa druge strane zaliva stari grad Kotor se, obasjan raskošnom rasvetom, presijavao u moru. Stariji gospodin se nalakti jednom rukom na ogradu terase, a zatim pogleda mladića.

„Bojim se da malo kasnite“

„Ne razumijem. Kako to mislite?“, zbunjeno upita mladi čovek.

„Rusi su prihvatili ponudu...“

Cetinje, 19. mart 2004.

„Šta radiš?“

Danilo skloni pogled s monitora, okrete se prema vratima i vide jeromonaha kako viri unutra.

„Evo, prikupljam izvještaje sa Kosova“, odgovori i pokaza rukom prema monitoru.

„Ako. Dobro“, odgovori jeromonah i nestade s vrata, otkrivši iza sebe nekog glavatog, nabijenog čoveka u sportskoj svetlobraon kožnoj jakni, kratko ošišane prosede kose i brade, koji zaviri u kancelariju i nakratko pređe pogledom po njoj, a zatim se dobro zagleda u Danila.

„Ovuda“, začu se jeromonahov glas iz hodnika. Stranac se osvrte na taj poziv i krete niz hodnik.

Noć je sela na Cetinje. Nekad je to bio prestoni grad crnogorskih vladara i jednog kralja, a danas je to varošica sa jedva petnaest hiljada duša i možda više istorijskih znamenitosti po glavi stanovnika od ikojeg drugog mesta na čitavom svetu.

Danilo se zavalio u stolici i protrlja vrat. Treću noć zaredom nije spavao. Ono malo sna što bi uhvatio preko dana nije bilo ni približno dovoljno.

Već je izgubio svaki pojam o vremenu kad se iz hodnika začu lupa vrata i potmulu razgovor koji je bio sve bliže kancelariji.

Podigao je pogled.

„Ti, Danilo“ reče glavati hrapavim prozuklim basom, zastavši na vratima kancelarije. Jeromonah je stajao pored njega i nervozno prelazio pogledom sa Danila na gosta. „Da slušaš ovog tvog jeromonaha šta ti govori. On je mnogo pametan čovek. Mnogo pametan.“

Neznanac potapša po ramenima jeromonaha, koji se široko osmehnu.

Klimnuo je glavom za njima dok su odlazili niz hodnik.

„Danilo, je l' ti stiglo pismo od onog tvog prijatelja iz Moskve?“

Trgao se.

Kako zna?

Pogledao je jeromonaha koji je, glave oslonjene na ruku što je počivala na naslonu, sedeo za susednim stolom i zurio u njega.

„Još...“, zakrklja Danilo, a zatim se nakašlja da pročisti grlo. „Još nije.“

„Dobro“, reče jeromonah i, protrljavši ruku o ruku, krete da ustane, „kad ti stigne, onda da to više prestaneš.“

„Zašto?“, upita, podigavši pogled.

„Zato što ti ja tako kažem.“

Danilo oseti kako mu krv jurnu u obraze.

„Nisam dijete da mi tako govorite.“

„A ti onda prestani da se ponašaš kao da jesi!“, podiže glas jeromonah, a zatim se umiri. „Neke stvari nijesu za igru“, reče.

Krenuo je prema vratima, a onda zastade i obori glas. „Uskoro će vladika ponovo za Moskvu.“

„Znam“, odgovori Danilo.

„I ja ću sa njim. Razumiješ?“

Jeromonah ga pogleda još jednom, a zatim krete prema vratima.

„Ko je onaj čovjek što je bio ovde?“

Zastao je na dovratku, a onda se okrenuo prema Danilu i prsnuo u smeh.

„Evo... Opet ti. Samo zabadaš nos đe mu nije mjesto.“ Odmahnuo je rukom i izašao napolje.

Trgao se na zvuk telefona. Ostavio je razbacane papire po krevetu i uzeo slušalicu.

»Da?«

„Znači, živ si.“

Novak se zbunjeno namršti.

„Molim?“

„Halo, da li se čujemo? Ditmar ovde“, s druge strane se začu cerekanje. „Nema te celog dana, pa rekoh da proverim tvoje biološko stanje.“

„Ti si...“ odsutno reče Novak i, vrativši se do kreveta, kleče pored njega i poče da prevrće papire.

„Jeste, ja sam. Odličan zaključak“, veselo nastavi Brikerhof. „Je li, šta se dešava? Što te nema?“

„Ne, ništa“, rasejano odgovori, i dalje pokušavajući da među papirima nađe ni sam više ne znajući šta. Na kraju odustade i sede na pod, oslonivši se leđima o krevet.

„Reci.“

„Je l' sve u redu? Čudno mi zvučiš.“

Novak zastade i još jednom se okrete prema gomili razbacanog papira na krevetu.

„Ništa“, reče. „Probudio si me.“

„Tako rano u krevetu?“, veselo dobaci Brikerhof. „Jane, to što je napolju policijski čas ne znači da i mi moramo da se ponašamo kao kokoške.“

Novak se zasmeha.

„Da, dobro.“

„Sigurno si u redu?“, nastavi Brikerhof, uozbiljivši se. „Hoćeš možda da dođem do tebe?“

„Ne, ne“, naglo ga prekide Novak, a zatim se umiri. „Sve je u redu. Hvala ti. Samo sam umoran. Čućemo se sutra.“

„Dobro, Jane“, mrzovoljan odgovor dopre s druge strane. „Nemoj da zaboraviš ko ti je prijatelj...“

Spustio je telefon na pod pored sebe i ponovo pogledao list papira koji je još uvek držao u ruci.

„...Darovani prst s ruke Pretečine Sveti Sava odnese prvo u manastir Žiču, gde osta za mnogo godina, a onda ga donesoše u majku svih crkava, Pećku Patrijaršiju na Kosovu...“

Na Kosovu...

Dugo je zurio u poslednje reči na stranici, a onda je spusti sa strane i obema rukama poče da razgrće razbacane listove hartije po krevetu, sve dok iz njih ne iščupa isečeni novinski članak.

Evo ga.

“-jedan se, navodno, nalazi na Svetoj gori, dok nema ni traga petom prstu...”

Ni traga petom prstu.

Stavio je novinski isečak kraj poslednje stranice koju je pročitao i prelazio pogledom sa jednog na drugo. Sama pomisao da ta gomila hartije pred njim možda ukazuje gde se nalazi davno nestala sveta relikvija gicala mu je maštu, te žurno potraži sledeći zapis i, našavši ga, nastavi da čita.

„Posle smrti srpskog cara Dušana Nemanjića, carstvo se raspalo na nekoliko delova, što je omogućilo prodor Turaka sa juga. Nakon velike bitke Srba i Turaka na Kosovu 1389. godine, srpska država je počela polako da se gasi, potpadajući pod tursku vlast. Poslednje uporište srpske srednjovekovne države bio je grad Smederevo, uz obalu Dunava, u kojem su zajedno vladali žena pokojnog despota Lazara Brankovića, Jelena Paleolog, njegov slepi brat Stefan i vojvoda Mihajlo Anđelović. Smederevo se Turcima predalo bez borbe 20. juna 1459. godine i tada je srpska država prestala da postoji. Po padu Smedereva, udovica Jelena pobegla je kod svog oca Tome Paleologa u Morejsku despotovinu. Sa sobom je ponela prst sa ruke Svetog Jovana Krstitelja. Pošto su Turci osvojili i Morejsku despotovinu, Toma Paleolog potražio je zaštitu kod pape Pija II, kome je, zauzvrat, poklonio ovu relikviju. Danas se prst Svetog Jovana čuva u Katedrali Svete Marije, u italijanskom gradu Sijeni. Relikvija se može videti samo jednom godišnje, na praznik Duhovi.“

To je sve?

Novak u neverici poče da lista preostale stranice.

Ni jedne jedine reči više ni o Kosovu, ni o darovanom prstu.

Jov izbavlja Ruku od Arapa; 29. maj 1453. Konstantinopolj pada pod tursku vlast; I Agarjani Preteču poštuju...

Desetine i desetine gusto ispisanih listova, punih detalja o svakom, i najmanjem, događaju u kojem se pominje ruka Jovana Krstitelja,

čudesna, fakti, datumi, ubistva, prevare...

Dvesta pedeset godina u deset redova...

Novak ponovo prelete pogledom preko poluprazne stranice.

Napolju se tama već uvukla u puste prizrenske ulice.

Osetio je glad. Izvukao je šta god se našlo u frižideru i seo za sto.

Pogledao je kroz prozor u mutnu svetlost uličnih sijalica što se jedva probijala kroz gole grane drvoreda i odsutno počeo da jede.

*Jedrene, 5. ševval 887. godine
(16. novembar 1482. godine)*

Sultan nema braće.

Sto godina je tako. Otkad Murat Bogoliki pogibe ratujući sa Srbima na Kosovu. Čim bi stari sultan umro, novi bi pobio svu braću svoju. Nužda je to vlasti. Kad bi koji pretekao, odmah bi podigao vojsku da on zasedne u čelo carstva. Tako je i pre bilo. A gde se braća za vlast bore, tu se carstvo razdeli. To ne može. Carstvo je, valjda, veće i od života. Makar ti i brat to bio.

Tako sad misli sultan. Samo što mu neki grč čupa utrobu. Hoće on sebe da ubedi, nego niko još nije bitku sa samim sobom dobio. Nema tu pobednika.

„Dovedi mi velikog vezira“, zapovedi sultan, a onda opet utihnu.

Mesecima već beži da ga ne sustigne ovaj čas. Od onda kad su došli po njega u Amaziju. Kad su mu rekli da mu je umro otac...

S proleća 886. godine posle Hidžre, to jest, godine 1481. po brojanju hrišćanskom, iznenada preminu sultan Mehmed II, turski car koji proširi granice do Beograda, pokori Carigrad i prozva se cezarom, a istorija ga nazva *el-Fatih*, što će reći Osvajač. Za sobom ostavi carstvo veće no što je ikad bilo, duboki raskol u njemu i dva sina od dve majke.

Kada Osman I zasnova carstvo i začne lozu sultana, branu spram samovolje poglavareve viđeniji i imućniji turski prvaci učiniše dajući iz svojih kuća velike vezire, što su bili čuvari sultanovog pečata, komandanti nad vojskama i vrhovne sudije nad celim carstvom, a kako islamska vera ne da da jedan musliman drugom muslimanu rob bude, nego da su svi ljudi rođeni od te vere slobodni među sobom, tako ni car ne mogaše drugu vojsku i dvor da ima do onih koje mu plaćашe tursko plemstvo. A kad te drugi ko plaća, onda si ti u njegovoj vlasti, nikako obrnuto.

Na početku je tako bilo, dok su se Osmanlije još samo begovima nazivale. Tek kad rečeni Murat I, zvan Pravednik, koji se prvi sultanom prozva, uvede devširmu po osvojenim hrišćanskom

zemljama na Balkanu, počeše tanani tasovi moći u carstvu da pretežu na jednu stranu.

Negde na pola svoje vlasti naredi Murat I da se među pokorenim hrišćanskom rajom izdvoji po jedno muško, zdravo i napredno dete iz svake kuće i dovede u Jedrene i drugde u carstvo, gde će biti u Islam preobraćeno i spremno za vojnički život, i tako započne da stvara silu što će vernost svoju i život samo sultanu dugovati.

Zakon se ovaj na turskom zove devširma, što bi reklo „sakupljanje“, ali ga hrišćani među sobom nazvaše „dankom u krvi“. Legende kažu, a i to se najvećma među Srbima priča, da su, neretko, roditelji svojoj muškoj deci odsecali po koji prst sa ruke, ili jedno uvo, pa čak i oko vadili, samo da u tursku veru ne odu i ne provedu život kao nekrsti.

Stvori tako Murat I moćnu vojsku - janjičare - svoju ličnu gardu, što od zarobljenih hrišćana, što od otete dece njihove.

Beše to prva stajaća vojska u celom Sredozemlju, pa i u čitavoj Evropi, još od kad se ugasi Pretorijanska garda cezara starog Rimskog carstva. Imali su janjičari svoju uniformu, svoje jedinice i činove, čak su i platu od sultana redovnu primali, ne kao što u drugih beše da se vojnicima nagrada daje samo u ratu.

Za Muratova života još je tursko plemstvo imalo veliku moć. Pa i zadugo posle njega. Sav Divan, što će reći carski savet, kao i veliki vezir i čitav dvor - svi su dolazili od turskih imućnih porodica. Ipak, malo pomalo, od dece iz devširme počeše sultani polako da izdvajaju one naročito bistre dečake i da ih daju u Enderun, posebnu dvorsku školu. Najbolji od najboljih išli su pravo sultanu u službu, a oni drugi postaše dvorski pisari - kalemije, ili sudije, ili zauzeše kakvo drugo važno mesto u carstvu i tako, skoro neprimetno, ispuni se čitav dvor samo sultanu odanim ljudima i nastala novi sloj, stvoren da vlada carstvom.

Kad Bajazit I, zvan Gromovnik, pade u ruke Timur-begu u velikoj bici za Angoru, a njegova četiri sina pobegoše kud koji, carstvo se rasu. Celu je godinu Bajazit I rob Timur-begu bio. Razne su legende i priče o tome ispovedane i teško da se može sigurno reći šta je od svega toga istina. Jedni kažu da je Timur-beg spram Bajazita lepo postupao i smerao čak i na presto da ga vrati, a drugi pak tvrde da ga je držao kao zver vezanog lancem za svoj presto. Da li tako što

popi otrov što je imao skriven u prstenu, ili oduze sebi život udarajući glavom iz sve snage o gvozdene rešetke kaveza u kojem je bio zatočen, tek Bajazit Gromovnik smrću prekрати svoje ropstvo. Šta god da je tačno bilo, po smrti njegovoj zaratiše sinovi jedan protiv drugog. Jedanaest teških godina ratovaše braća, pustošeći sopstveno carstvo, praveći i rasturajući saveze među sobom, dok na kraju Murat II ne osta jedini u životu i ne zasede na sultanov tron.

Samo što nemiru u carstvu još ne beše kraja.

Haos i bezvlašće što po smrti Bajazitovoj zavladaše širom turskih zemalja, plemstvo iskoristi da iznova ojača svoju moć i suzbije vlast janjičara i devširme.

Ne znajući kako drukče da umiri carstvo, Murat II uradi jedino što je umeo - okupi vojsku, sazva janjičare i zarati s hrišćanima.

Više od dvadeset godina tukao se sa Srbima, Ugarima, Mlecima... a kad se konačno umorio od ratovanja, sklopi sa Ugarima desetogodišnji mir, izmiri se sa Karamanskim emiratom na jugu, te se povuče u Anadoliju i ustupi presto svom dvanaestogodišnjem sinu, Mehmedu II, što će kasnije biti znan kao Osvajač, a stvarnu vlast u carstvu prepusti u ruke velikom veziru Čandarli Halil-paši.

Čandarlije su bili veoma imućna turska porodica. Imućniji i od samih Osmanlija, kažu. Tri su već velika vezira iz svoje kuće dali carstvu, a Čandarli Halil-paša beše četvrti po redu.

Iako tek dečak, nije se Mehmed II mirio s time da bude sultan bez vlasti, a kako janjičari u njemu videše priliku da povrate izgubljenu moć, raskol na dvoru posta tako veliki da ne prodoše ni dve godine pre no što Čandarli Halil-paša zatraži od starog sultana da se vrati na presto.

Nikad mu to Mehmed Osvajač nije oprostio.

Ni janjičarima se obrt vlasti nije dopao, te podigoše veliku bunu na starog sultana, koja se umiri tek kad ovaj obeća da će im plate i činove redovno povećavati.

Beše to godine 851. po turskom brojanju, a 1446. po hrišćanskom.

Samo pet leta potom, razbole se Murat II i umre, te Mehmed II zasede opet na čelo carstva.

Vazda je Vizantija na smetnji bila Osmanlijama, mešala im se u rabote, ratovala s njima, pa čak i sad, kad je od nekad moćnog

Istočnog rimskog carstva još samo jedan grad ostao - ali ne bilo koji, već Carigrad, bogata i snažna tvrđava. Nekoliko je već sultana pokušalo da pokori Konstantinopolj i zanevek ukloni ustavu što im je delila carevinu na dva dela, ali su moćne zidine svakom napadu odolevale.

A onda im Alah posla dar s neba.

Jedan majstor po imenu Urban ili Orban, da li Ugar ili Vlah, ali svakako s one strane Dunava koju Turci još ne uzeše, ponudi Konstantinu XI, poslednjem grčko-rimskom caru koji u Carigradu stolovaše, da mu napravi top kakvog ne beše na čitavom svetu. Ali kako Konstantin XI ne imade dovoljno novaca, niti ko od zapadnih hrišćana odgovori njegovom pozivu u pomoć, reši Urban da gdegod drugde pronađe sebi mušteriju.

„Zidine vavilonske mu ne bi odolele“, kažu da je pričao hvaleći svoj top, a Mehmedu II tačno je to trebalo. Nisu se dugo cenjkali. Četrdeset topova naruči sultan da mu se napravi odmah. Toliko su veliki bili da je, kako je zapisano, čak šezdeset volova bilo potrebno da jedan top samo pomeri s mesta na mesto.

Tri puna meseca moćni su turski topovi tukli po debelim carigradskim zidinama, a kad konačno one popustiše, nahrupi pešadija unutra i pokori najzad moćni carski grad.

Nije se sultan nikom u gradu svetio. Zapisi kažu da je treći dan po ulasku izdao objavu kojom sebe proglasi novim cesarom, a građane pozva da se vrate svojim kućama kao slobodni ljudi, ma kojeg da su roda i vere. Obećao je da nikoga neće dirati, niti mu uzimati blago, ni imovinu stečenu, već da će sve biti kao što je i pre bilo.

Kako obeća, tako sultan i učini.

Ipak, samo dan pre, osveti se Mehmed Osvajač onome kome je želeo.

Kako uđe u pokoreni Carigrad-objavi sultan da je veliki vezir Čandarli Halil-paša izdajnik i da je pomagao braniocima grada protiv svog roda i vere, te naredi da se ovaj odmah pogubi, što i bi učinjeno samo dva dana docnije, a sam sultan prisvoji sva njegova imanja i sve blago.

Beše to prvi put da sultan velikom veziru život oduzme.

Kažu da je Mehmed Osvajač sve to još ranije smislio da vrati Čandarli Halil-paši to što ga skinu s prestola i da nikakve izdaje nije

bilo. Niko to ne može tačno znati, a nije ni toliko važno. Mnogo je važnije ono što sultan uradi posle toga.

Umesto da pusti da veliki vezir iznova iz uleme dođe, što će reći od turskog plemstva, na njegovo mesto postavi sebi Zaganos-pašu, *lalu*, to jest tutora svog iz detinjstva i, što je još važnije, poturicu iz devširme uzetu.

Prigrabi najzad sultan za sebe svu moć.

Šest je vezira promenio za svoje vlasti. Čim mu neki ne bi bio po volji, ili bi ga prognao u neki daleki čošak carstva, ili mu skinuo glavu.

A ukupno vladaše Osvajač trideset punih godina,

Bila su u Mehmeda II tri sina - Bajazit, Mustafa i Džem - tri sina od tri majke. Priča se da je sultanu Mustafa bio najmiliji i da se, iako je Bajazitu po prvenstvu carstvo pripadalo, njemu spremao da ostavi presto. Ali kako u životu retko šta bude onako ko što bi ljudi hteli, nego ide on svojim tokom, pa radi kako je njemu volja, tako i Mustafa nenadano preminu tek što je dvadeset četvrtu godinu uzeo.

Od dva brata što preostaše teško da su se igde na svetu mogla naći još dvojica da toliko nisu nalik jedan drugome.

Dvanaest godina mlađi Džem, pesnik znan po čitavom carstvu, vatren, bahat, ratoboran i prek, mnogo je više bio nalik ocu. Za razliku od brata, Bajazit je živeo skromno, vinu se nije odavao, a najradije bi vreme provodio u razgovoru sa kakvim filozofom, teologom ili astronomom kojih je dvor njegov u Amaziji bio pun. Ni u ratu se Bajazit nije proslavio. U dve bitke je čak Mehmed II slao vezire da mu prekore sina.

„Da platiš, sultane.“

„Da platiš i pašu da oteraš.“

„Da platiš, sultane“

„Da platiš.“

„Da platiš...“

Crta sad sultan prstom neke samo njemu razumljive arabeske po teškim, srmom vezenim jastucima. Iscrta, pa rukom prebriše, izravna svilu, a onda opet ispočetka.

Oca mu nisu dali da ožali. Crne je haljine sve vreme puta uza se nosio, ali mu ne dadoše kad ni na sebe da ih odene. Vukli su ga ko što se džukele za kosku otimaju.

U proleće te godine, pokrete Mehmed Osvajač ponovo vojsku, kako je celog života radio, i krete put Anadolije u novi rat. S kim je tačno naumio da ratuje, istorija nikad neće saznati, jer jedne noći, pre nego što je stigao kud je namerio, umre Mehmed II, zvani *el-Fatih*, Osvajač, u svom čadoru koji mu, za mnogo godina, beše mnogo više dom nego bilo koja palata u carstvu.

A Karamani Mehmed-paša, poslednji veliki vezir sultanov, dođe na naum da stvari u carevini ponovo okrene. Prekrši paša zakone vere svoje i ne dozvoli da se Mehmed odmah sahrani, već naredi da se smrt sultanova od svih sakrije, a dvojici svojih slugu naloži da hitno krenu put Konije, gde Džem stolovaše. Kad to učini, zapovedi vezir da se tabor spakuje i odmah zaputi ka Carigradu. Tri dana su mrtvog sultana mirisnim uljima mazali i palili mirisne sveće, samo da neko smrad s trupa ne oseti.

Ovako je računao Karamani Mehmed-paša: do Carigrada je od Konije put dvaput kraći nego od Amazije, gde beše dvor Bajazitov, a ako još uspe da vesti o smrti sultanovoj do njega i ne dođu, onda će Džem sultan postati pre no što Bajazit i dozna šta se desilo.

Nisu se turski prvaci mogli pomiriti s gubitkom svog komada moći, a kako Mehmed II carstvo nikako nije uredio, nego gde je on bio tu beše i sva vlast, učini se velikom veziru ovo prilika da povрати carstvo kako je pre bilo. Kog bi oni doveli za sultana, taj bi njihov sultan bio.

Samo što ne pođoše događaji po pašinom planu. Uhvati beg anadolski onu dvojicu slugu koje veliki vezir Džemu posla, pa kad saznade kuda su i s kojim naumom krenuli, dojavio odmah janjičarima.

Ništa nisu čekali. Čim im stiže glas, uzeše Bajazita sa sobom i kretoše put Carigrada. Dane i noći nisu iz sedla silazili.

Malo mu je šta ostalo u sećanju.

Zapisi, tek, kažu da kad uđe u grad i zaputi se ka palati, put mu preprečiše odredi janjičara koji pogubiše Karamani Mehmed-pašu i divljaše danima po Konstantinopolju.

Istupi jedan od njih pred Bajazita, uhvati mu konja za dizgine. „Da platiš, sultane“, reče.

„Da platiš! Da platiš!“, zaori se iz stotine grla.

Nisu ga pustili dok ne obeća da će svakom agi po hiljadu dukata dati, a svakom vojniku po trista, i još da će im dnevnu nadnicu za po tri dukata povećati; vezire od janjičara da bira, i spahije, i svu svoju pratnju.

Sve im je obećao.

Sutradan rukama svojim Bajazit II, novi sultan, s vezirima odnese kovčeg svog oca, Mehmeda II Osvajača, do turbeta koje ovaj podiže i sahrani ga tamo kraj svog brata, a njegovog sina, Mustafe.

Dotle je Džem već sakupio vojske više od dvadeset hiljada i Bursu zauzeo. Spahije anadolske i karamanske, i poglavari od Varsaka i Turguda, i derviši - svi stadoše uz Džema i u Bursi ga proglasiše sultanom.

Dvaput je Bajazit II Džemu slao glasnike. Milion zlatnika mu je nudio samo da se u Jerusalem povuče i da svađu u carstvu ne pravi i vojsku na brata ne diže. U odgovor posla Džem novac što sam u Bursi iskova sa svojim likom, a to je samo sultan smeo da radi.

Ne imade Bajazit druge, nego sazva sve sandžak-begove i age i janjičare što su ocu njegovom odani bili i krete put Burse.

Pre no što i stiže tamo, pusti glas Bajazit II pred sobom da će svako ko njemu vernost iskaže dobro biti nagrađen, te kad mu se i Gedik Ahmed-paša, moćni janjičarski zapovednik, miljenik njihov, pridruži sa još šesnaest hiljada svoje vojske, uskomeša se sve u taboru Džemovom.

Nije bitka dugo trajala. Do podneva se već rasu Džemova vojska „kao ptići iz gnezda pred naletom orlova“, kako piše u knjigama, a sam Džem, iako ranjen, toliko brzo pobeže da je za sedam dana već u Koniju stigao, gde pokupi svoju porodicu i izbeže za Egipat.

A za to vreme, umesto da za bratom krene i dotuče njega i ono malo vojske što mu je ostalo, Bajazit II zastade u Bursi, izmiri se s tamošnjim glavešinama i zabrani janjičarima da bilo kakvu poharu po gradu učine. Pa i onda, četiri dana potom, odluči da ne krene sam na brata svojega, nego posla za njim Geđik Ahmed-pašu i okrete nazad put Carigrada.

Sa četiri dana kašnjenja nikako Gedik Ahmed-paša nije mogao stići Džema. Pratio ga je zalud do Egipta, a kako dalje s vojskom nije mogao, vrati se do Burse gde pobi mnoge dervise što su Džemu pomagali, pa tek onda nastavi do Konstantinopolja. Kad stiže tamo, odmah ga Bajazit II u tamnicu baci što naredbu prekrši.

Sutradan već, čim saznaše šta sultan učini, silom upadoše janjičari u palatu i zarobiše sultana.

„Da pustiš Ahmed-pašu.“

„Da ispuniš šta si obećao, sultane.“

„Vezire naše da postaviš.“

„I da platiš.“

„Da platiš.“

„Jesu l' ti seljaci preči od nas, sultane?“

„Ko je s ocem tvojim carstvo napravio?“

„Što smo tebe pred Džemom izabrali?“

Šta sam drugo mogao?

Ispuni sultan sve što su od njega tražili. Pusti Gedik Ahmed-pašu iz tamnice; tasta njegovog, Isak-pašu, velikim vezirom učini i isplati sve.

S proleća odluči Džem da oproba sreću još jednom. Dobivši od egipatskog kalifa nekoliko hiljada vojnika i pridodavši njima nešto vojske koja te zime izbeže od Gedik Ahmed-paše, krete najpre da povrati svoju staru prestonicu Koniju. Kako mu tamo odbiše sve napade, okrete se put Ankare, ali ga tamo dočeka vojska iz Amazije, Bajazitu odana, i porazi ga opet. I niko opet ne krete za njim.

Ćuti sultan. Težak mu teret pritiska dušu, težak kao kamen vodenični, pa mrvl sve pod sobom.

Vek i po i više već, ostrvo Rodos, tik uz obale Male Azije i Turskog carstva, beše dom monaha-vitezova Svetog Jovana. Kao trn kakav u šapi lava otomanskog. Mnogo su puta probali Turci da uklone tu smetnju. Čak ni Mehmed Osvajač ne mogaše da ih pokori. Tri je puna meseca pod komandom Gedik Ahmed-paše turska sila pokušavala da zauzme moćnu tvrđavu i ne uspe u tome.

Da li gorčina sopstvenog poraza beše toliko jaka ili stoga što mu je narav takva, plaha i nerazborita, tek Džemu dođe na um da se tim Jovanovim vitezovima - hrišćanima - za pomoć obrati.

Pjer d'Obison, veliki majstor Reda Jovanovih vitezova, s carskim počastima i poštovanjem primi Džema na ostrvo i sasluša šta ima da kaže. Ukratko, ako mu pomognu da sultan postane, Džem ponudi trajni mir i da slobodno trguju s kim hoće.

Otposla odmah veliki majstor d'Obison pisma papi, Mlecima, kralju napuljskom i kralju ugarskom i zatraži vojsku da u krstaški rat krenu i da Džema postave za cara, koji će im odanost dugovati zavek, i tako tursku pretnju zaustave.

Samo što se s Turcima nikom nije ratovalo.

Odluči stoga veliki majstor da Džema upotrebi sebi da pomogne.

„Dobra sreća, sultane.“

„Dobra sreća, sultane.“

Ne odgovori Bajazit II. Samo mu se iz grla, jedva čujno, ote nekakav grgoljiv zvuk.

I zeta je poveo. Silu svoju da pokaže? Da me zaplaši?

„Ne sećam se da sam tebe zvao, Ahmed-pašo.“

Zausti Gedik Ahmed-paša nešto, ali tek pre no što mu glasa iz grla izađe krajičkom oka pogleda u Isak-pašu.

„Došli smo radost da podelimo, sultane“, upade vezir. „Nije da nam svaki dan tako dobre vesti dolaze. Carevina da se, najzad, umiri.“

Klima Gedik Ahmed-paša glavom, pa sve gleda red u vezira, red u sultana, samo što ovaj ne progovara, nego začkilji svojim ionako sitnim očima put ove dvojice.

Svi znaju. Svi to hoće. Samo ja...

Dobro je d'Obison znao turske prilike i običaje. Koliko je dugo živeo u njihovoj blizini bilo bi čudo da nije tako. Kad hrišćanski vladari odbiše da pruže pomoć i krenu u sveti rat protiv inovernih, otposla glasnike svoje Bajazitu II, sultanu turskom.

„Tako ti, dakle, misliš, Isak-pašo“, prozbori polako Bajazit. „Carevina da se umiri.“

„Kad će nam ga na svilenom jastuku poslati“, odgovori veliki vezir.

Jetko se nasmeja sultan, a drhti sve u njemu.

„Na svilenom jastuku, kažeš?“

„Glasnici su tako rekli. Samo da bude šta traže. A nije to mnogo.“

„M...hm“, zabruna Bajazit.

Šta mu je Džem ponudio, to veliki majstor Reda Jovanovih vitezova s Rodosa zatraži od Bajazita - da sultan veru svoju da da ih neće napadati dok je živ i da trguju s kim hoće. Zauzvrat, poslaće Džema Bajazitu da radi s njim šta mu je volja.

„Šta će biti što sultan s nevernima nagodbe dogovara? Ti si, Ahmed-pašo, s mojim ocem tri meseca protiv njih ratovao, a sad ja mir da pravim?“

„Znaju svi šta je preče za carevinu, sultane. Niko ti to za zlo neće uzeti“, opet se pred zetom svojim ispreči Isak Paša. „A Ahmed-paša kaže da će on rado, po tvom odobrenju, sultane, da učini šta treba, je li tako?“

Klima glavom Gedik Ahmed-paša.

„Hoću, sultane. Kako ti kažeš.“

„Brata da ubijem...“, tiho, kao za sebe, promrmlja muku svoju sultan, pa opet sve utihnu.

A veliki vezir i aga nad janjičarima kao da ne čuju šta Bajazit kaže. Gedik Ahmed-paša tupo zuri u jednu tačku preda se, a Isak-paša, nekako ispod oka, gleda put sultana. Zna on, vidi on kakva se bitka u njemu vodi.

„Nema sultan braće“, prekide odjednom tišinu Isak-paša svojim škriptavim glasom. „Sam si to rekao, sultane. Onda kad si Džema iz Burse gonio. Je li tako, Ahmed-pašo? Jesi li mi tako ispričao da je bilo?“

„Tako, veziru“, potvrdi Gedik Ahmed-paša. „I da samo jedan sultan može da bude, a dva nikako“.

Duboko uzdahnu Bajazit i odmahnu glavom.

„Nisam tako ja to mislio“, reče, al' ne njima, nego više kao da sebi priča. Kao da su ta dvojica pred njim postali onaj drugi Bajazit s kojim se rve od kad su mu vesti s Rodosa stigle, „nego da se braća odrode kad jedan od njih sultan postane. Uvek je bilo tako. Omraza se neka nadvije nad njih... ljubomora, zavist, gordost... šta li, pa tek

jedan u drugom brata više ne vide, nego neprijatelja, zlotvora. Kao da i ovako nisi rob. Kad ništa od volje ne možeš da uradiš.”

Zbunjen je Gedik Ahmed-paša. Izmiče mu to što sultan govori. Upinje pogledom u svog tasta, a ovaj sklopio oči i klima glavom lagano. Bog sveti zna šta mu se mota po glavi.

„Nemoj sultane”, tiho poče Isak-paša, „da pomisle ljudi da se bojiš. Da su možda pogrešnog sultana sebi izabrali. Da je Džem tu gde ti sediš, ne bi tako nad tobom glavu lomio.”

Ućuta sultan. Dugo gleda tu dvojicu pred sobom.

„U pravu si, Isak-pašo“, obustavi najzad muk svoj Bajazit, a glas mu došao nekako miran, kakav za dugu godinu nije bio. „Alah da ti je u pomoć, koliko si u pravu. Mora sultan da ubija da se njega boje. Evo, mogao bih tebe da ubijem da svi znaju da sultan nema straha i da za carevinu brine od izdajnika. A tebe, Gedik Ahmed-pašo... tebe moram da ubijem što si tasta pred sultanom izabrao, a meni tražiš carstvo pred bratom rođenim. I da znate obojica, drži sultan reč svoju.”

Šta je rekao, to i bi. Ne prođe mnogo dana kad, iznenada za sve, naredi Bajazit bejlucima svojim, što će reći sultanovoj ličnoj gardi, da u tamnicu bace i pogube Gedik Ahmed-pašu što je izdaju spremio, a Isak-pašu protera na granice carstva. Emisare sa Rodosa primi sam, što nikad pre, a ni posle, nije bilo, nego se zna da sultan poslanstva prima pred Divanom celim i dvorom. I knjige su o tome pisane da svako nauči kako da radi kad se u tursko ode i kod sultana prijem zatraži.

Šta je sultan s hrišćanima dogovorio niko tačno ne zna, niti će znati. Samo, niti njemu oni poslaše Džema, niti on njima ispuni šta su tražili. Zna se samo da je za dugu godina Džem na hrišćanskim dvorovima živeo, okružen svojom pratnjom i da je ko car svuda priman i gošćen, ali da iz njih nikuda nije mogao da od svoje volje ode. Zna se i da je sultan svake godine glasnike posebne slao hrišćanima sa četrdeset hiljada zlatnika za brata svojega. Zna se i još nešto: za sve svoje vladavine, Bajazit nijednom ne pokrenu vojsku na hrišćane, niti kakvu poharu među njima učini.

U onaj dan kad su poslanici s Rodosa bili kod njega, jednu godinu kasnije, da zapečati šta su dogovorili, otposla Bajazit bogate darove Jovanovim vitezovima i, prvi među njima, ruku Svetog Jovana Preteče, što je u carigradskoj riznici do tada čuvana.

Petnaest godina još tako požive Džem, a kad godine devetstote po Hidžri umre u Napulju, dok je na kraljevom dvoru boravio, proglasi Bajazit tri dana žalosti u celom carstvu i zatraži od hrišćana da mu mrtvo telo bratovljevo pošalju. Ne dade papa još četiri godine, sve dok sultan ne posla još dvesta hiljada dukata za brata svojega. A kad najzad stiže mrtvi Džem u carevinu, sahrani ga Bajazit u Bursi, tamo gde se sultanom proglasio.

Dugo je još Bajazit II vladao. Ratovao je slabo, al' je zato carevinu uredio da nikad moćnija nije bila. Kakvo mu je sultanovanje bilo, tako ga narod i prozva - Mudri. Ipak, kad je već u starost zašao, digoše janjičari bunu na njega. Njima je rat značio pljačku i plen, a toga je u ovog sultana malo bilo. Baš ko što je vladao i živeo, Bajazit II se mirno povuče s vlasti, a na njegovo mesto dovedoše janjičari sina njegovog Selima, što će kasnije biti znan kao Okrutni.

Napusti Bajazit II tad Jedrene i krete s nešto malo pratnje svoje nekud put severa. Hroničari kažu da je mesec dana iza toga umro, a sin njegov, Selim I, kad zasede na čelo carevine, prvo što uradi pobi četvoro braće svoje i sedmoro sinova njihovih i još tri sina svoja, a samo jednog u životu ostavi. Da ima ko carstvo da nasledi.

Rim, 20. mart 2004. godine

Odmah iza Bazilike Svetog Petra, okružena tujama, borovima i hrastovima, razbacanim po zelenom travnjaku, stoji zgrada civilne administracije svete države Vatikana. Na nekom drugom mestu, ovo bi zdanje verovatno predstavljalo arhitektonsku dragocenost i turističku destinaciju. U vatikanskoj raskoši, međutim, zgrada se čini neprimetnom, gotovo neuglednom. Jednostavnost kremžute fasade dvospratnih krila zgrade, kojom dominiraju jednoobrazno poređani prozori, uznemirena je samo belim kamenim polulukovima nad prozorima u prizemlju i kamenim obrubom ivica samog zdanja. Smeštena između dva krila nalazi se centralna trospratnica, uvučena za jedan red mermernih stepenika u čijem je podnožju ograda od belog kamena i dve prazne stražarske kućice u pročelju. Pred samom zgradom prostire se veliki asfaltni plato koji završava omalenim travnjakom sa grbom Vatikana iscrtanim zasađenim cvećem.

Poslednji prozor u nizu na prvom spratu desnog krila zgrade osvetljen je hladnom neonskom svetlošću. Retko kad da nije. Možda dva sata noću i jedan sat preko dana, onda kada bi Bertrando Spina, jedini žitelj ove kancelarije, odlazio na kratak odmor ili da prošetala, obično pored statue Svetog Petra i dalje prema Starim vaticanskim vrtovima.

Uokvireno velikim naočarima sa četvrtastim metalnim ramom, njegovo glatko izbrijano bucasto lice obasjano je magličastom svetlošću koja dopire s monitora preko kojeg prelaze njegove crne, sjajne oči.

Bertrando Spina imao je samo dve sklonosti u životu. Za jednu od njih, koja se kasnije razvila u životnu strast, niko ne može tačno da utvrdi kada se pojavila. Jedino čega se sam Bertrando seća, a i to više zato što je taj događaj, kao porodična anegdota, prepričavan za mnogo godina, jeste da je jednog tmurnog novembarskog jutra, davne 1956. godine, kad je čitava porodica sedela okupljena za jutarnjom trpezom, kao sasvim mali švrca sa nepune četiri godine, zagledan u naslovnu stranu novina iza kojih se krilo očevo lice,

upitao: „Papa, šta to znači: *Sovjetski tenkovi zgazili mađarsku slobodu?*”

Otac malo skloni novine u stranu da pogleda sina, zbunjen njegovim pitanjem, a onda mu uhvati pogled koji je počivao na naslovnoj strani. Umesto objašnjenja, zamoli malog Bertranda da iz novina pročita još nešto. Bez imalo sricanja, mališan pročita članak od početka do kraja, a zatim i sledeći, i sledeći... Već narednog dana ponosni tata Roberto upisao je svog sina u gradsku biblioteku.

Stariji brat i sestra isprva su bili ljubomorni zbog pažnje koju je Bertrando dobijao, ali ubrzo digoše ruke i nastaviše svoje živote, ispunjene trčanjem, skakanjem, odranim kolenima i ostalim neophodnim sastojcima detinjstva, dok je njihov bratić, posađen za kuhinjski sto koji je postao njegovo svakodnevno i celodnevno prebivalište, gutao svaku ispisanu reč što bi mu dopala šaka.

Nepunih godinu i po dana kasnije, na vrata porodice Spina zakucaše dva sredovečna gospodina, koji se predstavili kao zastupnici jezuitskog Pontifskog grgurijanskog univerziteta. Ukratko, rečeno im je da na toj adresi živi određeni Bertrando Spina, star pet godina, i da su, ako je to *onaj* Bertrando Spina koji misle da jeste, voljni da ispred Pontifskog grgurijanskog univerziteta ponude porodici Spina besplatno školovanje za njihovog sina i punu brigu o malom Bertrandu do njegovog punoletstva.

Sa nezaposlenom ženom, tri deteta na vratu i četvrtim na putu, papa-Roberto nije previše želeo da ulazi u detalje zašto su jezuiti odlučili da takvu pažnju poklone njegovom sinu, a još manje da sazna kako su uopšte doznali za njega.

Mesec dana kasnije, uz malo majčinskih suza, očev zagrljaj i nemušto rukovanje sa bratom i sestrom, mali Bertrando Spina krete put svog jezuitskog obrazovanja.

Školovanje mu je išlo od ruke. Završavao je dva, jednom čak i tri razreda za jednu godinu, a letnje je ferije provodio sa porodicom.

Druga se sklonost Bertranda Spine razvijala polako, s godinama. Da li zato što mu se, usled neprekidnog čitanja, telo nije izlagalo nikakvim naporima, ili stoga što nije želeo da i jedan tren svog života provede bez knjige, tek Bertrando je s vremenom spavao sve manje. Već u svojoj šesnaestoj godini nije u snu provodio više od dva sata dnevno, što će manje-više ostati običaj za čitav njegov vek. „Čovek u

proseku trepne deset miliona puta godišnje, a to znači da su mu dnevno oči zatvorene oko četiri sata. Pa, šta je to nego spavanje?" priča je u svom zreloom dobu, kao da žali za svim tim zalud protraćenim satima svog života.

U osamnaestoj godini Bertrando Spina je diplomirao misiologiju sa najvišom ocenom i to kao jedan od najboljih studenata koje Pontifski grgurijanski univerzitet pamti.

I tu presta svaka njegova želja za daljim školovanjem.

Lišen ikakvih socijalnih ambicija, mladi Bertrando je valjda smatrao da je dug spram svojih dobročiniteija odužio, te da, kako sticanjem njegovog punoletstva ističu njihove obaveze prema njemu, ni on više nema obaveza prema njima. Najzad je mogao da čita šta želi, kad želi i koliko želi - da čita ne da bi stekao znanje kojim će položiti ispit ili završiti razred, već zbog same radosti koju mu je to znanje donosilo.

Zalud su profesori i dekan i rektor molili, ubeđivali i pretili. Uz mio smešak i sleganje ramenima, ljubazno im se zahvaljivao i molio da ga razumeju i ostave da čita. Najzad, ne znajući šta bi drugo s njim, dadoše mu nameštenje u biblioteci Univerziteta uz skromno izdržavanje i, s vremenom, svi potpuno zaboraviše na Bertranda Spinu.

Pitanje relikvija osetljivo je za Rimokatoličku crkvu. I kad se izuzme filozofsko-teološka nedoumica oko vrednosti onoga što je duša odbacila, pre nego što dobije novo telo s povratkom Hristovim, ostaje problem verodostojnosti brojnih relikvija što se nalaze širom sveta. Ko bi, zaista, sa potpunom sigurnošću mogao da potvrdi da je neki komad platna uistinu deo haljine jednog od apostola ili koga sveca? S druge strane, a ko bi mogao da ustvrdi da nije?

Nije problem s relikvijama od ovih naših dana. Vekovima su delovi Časnog krsta i svete mošti i predmeti nicali gde god da su se hrišćani nalazili. Skraja XV veka pak, pre no što doktor Luter pokrenu revoluciju koja raspoluti zapadni hrišćanski svet, namnožiše se relikvije odasvud, a delovi sveštenstva se upustiše u bezočnu trgovinu rečeno svetim predmetima, uzimajući obilno novce od plemstva koje je bilo vrlo rado da sebi obezbedi kakvu amajliju što će

mu pružiti boljitak i sreću u ovom i sigurno mesto u onom, večnom životu.

Najzad, na Tridentskom saboru, koji započne potkraj 1545. godine a zbog raznih nedaća završi se tek punih osamnaest godina kasnije, gde se imalo raspraviti pitanje protestanatske jeresi, i problem relikvija pronađe svoje razrešenje.

Najkraće rečeno, sa Sabora je pastvi upućena obaveza da se relikvije moraju poštovati, ali nikako *obožavati*; sveštenstvu je zabranjena svaka trgovina svetim predmetima, a za slučaj da se od gdekud pojavi kakva nova relikvija, Sabor uspostavi tako zamršenu mrežu ovlašćenja i nadređenosti među sveštenstvom i biskupima, da na taj način uspe da u potpunosti zaštiti papu od bilo kakvih mogućih umešanosti u dokazivanje verodostojnosti neke relikvije.

Ipak, tamo gde bi zaista bio zainteresovan, Vatikan je imao svoje načine da dođe do prave istine.

U ranu jesen 1981. godine, onda kada je još toplo sunce sve teže uspevalo da se uvuče u tesne rimske ulice, jedna pogurena prilika, sva odevena u crno, s izuzetkom uskog belog okovratnika pod kragnom košulje, upravo je završavala svoju dugotrajnu potragu kroz koridore lavirinta biblioteke Pontifskog grgurijanskog univerziteta. U samom dnu prolaza između dve police, na podu je, leđima naslonjen na zid, sedeo mladi bucmasti čovek crne razbarušene kose, nogu savijenih u kolenima na kojima je počivala knjiga.

„Bertrando Spina?“, upita stariji sedi gospodin prišavši mladiću.

Momak podiže pogled s knjige uvis i zagleda se u izborano lice koje se naginjalo ka njemu. Mislima još uvek uronjen u zamršena gotička arhitektonska rešenja o kojima je upravo čitao, ne reče ništa.

„Jeste li vi Bertrando Spina?“, ponovi pitanje stariji gospodin.

Mladić najzad klimnu glavom.

„Hoćete, molim vas, da ustanete? Veoma mi je teško da dugo budem u ovom položaju.“

Bertrando ustade i usput pomože starcu da se ispravi.

„Hvala, mladiću“, reče, pridržavajući desnom rukom bolna krsta. „Zovem se Frančesko Danilo. Došao sam da vam ponudim posao.“

„Meni?“, začuđeno upita mladi Spina. „Jeste li sigurni?“

„Ako ste vi Bertrando Spina, onda - da.“

„Da... jesam, ali...“, zamucnu Bertrando, pokazavši na prepune police knjiga, „ja već imam posao.“

„Dragi moj mladiću, na poslu koji vam ja nudim nećete morati da se krijete kada želite da čitate. Naprotiv.“

Tako se Bertrando Spina uselio u poslednju kancelariju s desne strane na prvom spratu zgrade civilne administracije svete države Vatikan.

„Napred!“, dobaci u odgovor kucanju na vrata, ne skrećući pogled sa monitora. Koji trenutak kasnije, elegantno odeveni gospodin, glatko izbrijanog preplanulog lica, jake, četvrtaste brade i sitnih očiju, i crne i sjajne isfenirane kose, očešljane na razdeljak sa strane, stajao je kraj njegovog stola.

Spina tek nakratko baci pogled prema neznancu, a zatim nastavi da zuri u monitor.

„Pogrešili ste“, reče nezainteresovano. „Molim vas, siđite do prijavnice u prizemlju i raspitajte se kuda bi trebalo da odete. Ako ne možete da se snađete, zamolite da vas odvedu gde treba. Vrlo su ljubazni.“

„Nisam pogrešio. Tražim vas“, polako odgovori stranac. „Vi ste Bertrando Spina. *Il autenticatore*.“

Pa, bila je to titula koja je govorila sve, iako je niko u Vatikanu nije zvanično koristio. Za razliku od postulatora, koji su javno u ime Crkve istraživali, ispitivali i beležili razloge zbog kojih bi neka osoba mogla ili trebalo da bude kanonizovana, Bertrando Spina je, skriven od očiju svake javnosti, to isto radio s relikvijama. Od onog dana kada ga je otac Frančesko Danilo pre dvadeset i neku godinu uveo u ovu kancelariju, pročitao je stotine hiljada stranica arheoloških istraživanja, laboratorijskih izveštaja, istorijskih spisa i naučnih polemika, brižljivo ih upoređujući i zapisujući svaku, i najmanju, nelogičnost ili kontradiktornost koja bi na bilo koji način bacila sumnju na verodostojnost nekog svetog predmeta. U ono što bi ostalo iza njegovog sita, teško da se moglo posumnjati.

„Potrebna mi je vaša pomoć.“

Spina tiho frknu kroz nos, prekrsti ruke na grudima i okrete glavu ka ovom nasrtljivcu koji je bezočno trošio njegovo dragoceno vreme.

„U tom slučaju“, reče, „opet siđite do prijavnice, napišite svoj zahtev i predajte ga njima. Oni će ga već dostaviti meni.“

„Sinjore Spina, oprostite, ali zaista nemam vremena za to. Samo mi recite šta znate o prstu koji se nalazi u Katedrali Svete Marije u Sijeni?“

„To je sve?“, upita Spina, ne pokušavši da sakrije nestrpljenje da se ova poseta što pre završi. „Dobro. To je prst koji je papa Pije II u petnaestom veku dao svom rodnom gradu na dar. Prst je deo ruke Svetog Jovana Krstitelja, a papa Pije II ga je dobio u znak zahvalnosti od vizantijskog plemića Tomasa Paleologusa. Zadovoljni? Hoćete sada da me pustite da nastavim sa svojim životom?“

Stranac prsnu u zvonak smeh koji odjeknu kancelarijom.

„Ne mogu da kažem da me nisu upozorili“, reče ne skidajući osmeh s lica, a zatim pokaza rukom na kožnu garnituru koja se nalazila ispod samog prozora, levo od stola za kojim je sedeo Spina. „Smem li da sednem? Obećavam da ću biti vrlo kratak.“

Nevoljno, Bertrando potvrdno klimnu glavom.

„Hvala“ reče posetilac i prebaci kaput koji je držao u rukama preko naslona fotelje, a zatim sede i, nagnuvši se unapred, osloni ruke na kolena.

„Sinjore Spina, ja zastupam neke dobre i važne ljude koji su, iz njima znanih razloga, voljni da pomognu da se ruka Svetog Jovana Preteče - *cela* - po bilo koju cenu ponovo nađe pri Majci crkvi i kod reda onih koji su za nju prolivali svoju krv. Mogu da vam kažem da su u toku razgovori sa najodgovornijim ličnostima Crne Gore, gde se ruka nalazi na čuvanju...“

„Na čuvanju?“ upade mu Bertrando Spina u reč, namah zbunjen za njega novom informacijom. „Zar je Malteški vitezovi nisu, zajedno sa ikonom Bogorodice Fileriose i delom Svetog krsta, poklonili ruskom caru Pavlu I, kad su ga izabrali za Velikog poglavara njihovog reda?...“

Neznanac ga prekide pre nego što je uspeo da završi.

„Sinjore Spina, vas bar ne moram da podučavam. Red je tada bio u rasulu. Oni koji su ruku dali nisu imali pravo na to - i sam sveti otac

je to potvrdio - a još manje su Romanovi imali prava da je dele kome god oni hoće.“

Spina pomirljivo sleže ramenima.

„Dobro. Ako tako želite to da vidite.“

„Da. Mi to tako vidimo.“

Mi? Bertrando Spina nakrivi glavu i zagleda se u svog gosta. *Tako, znači, izgleda jedan Jovanovac. Malteški vitez. Monah-ratnik.* Pokušao je da ovog elegantnog, nasmejanog, preplanulog neznanca, nalik voštanoj lutki, zamisli u sjajnom oklopu, s mačem u jednoj i krstaškim stegom u drugoj ruci kako se, na kakvoj suroj litici, sam obračunava sa najezdom Saracena što, glava uvijenih u turbane, s krivim mačevima u rukama, uz stravične pokliče nasrću na poslednji hrišćanski bedem na Svetoj zemlji.

Na licu mu zaigra smešak.

„Smem li da nastavim?“ upita stranac, nesvestan Spininih misli.

„Molim vas“ reče Spina, blago odmahnuvši rukom, u želji da otera tu sliku iz glave.

„Ne znam koliko ste upoznati sa situacijom. Državni vrh Crne Gore, kao i deo građana, želi da Crna Gora postane nezavisna država. S druge strane, Srpska pravoslavna crkva, kao dominantna crkva u toj zemlji, želi da Crna Gora ostane u savezu sa Srbijom...“

Spina ljutito odmahnu glavom.

„Politika... Ne zanima me.“

„Sinjore Spina... Biću potpuno otvoren. Imamo informacije da jedan deo Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori pokušava da organizuje prebacivanje svetih moštiju u Rusiju, u slučaju proglašenja nezavisnosti Crne Gore, a onda će ruka Svetog Jovana Krstitelja biti van našeg domašaja. Vremena je malo.“

Sačekao je da njegov posetilac nastavi, ali ovaj ostade nem.

„Dobro, samo ne vidim kakve sve to veze ima sa mnom?“, upita Spina, prekinuvši tišinu.

„Pitanje sam vam već postavioj sinjore Spina. U ovom trenutku nas zanima prst koji se nalazi u Sijeni.“

Spina se zbunjeno namršti, pokušavajući da dokuči kuda vodi ovaj razgovor.

„A zašto ne onaj u Istambulu“, upita, „ili onaj na Atosu, ili onaj kod kopta u Egiptu, ili onaj u Bretanji? Zašto baš ovaj? Ovaj je ionako

najmanje sumnjiv.“

„Ali ipak jeste?“

„Ne razumem šta vi tačno hoćete od mene?“

„Sinjore Spina“ poče neznanac polako, potcrtavajući svaku reč. „Možete li da potvrdite da ste apsolutno sigurni i da nemate nikakve sumnje da je prst koji se nalazi u Katedrali Svete Marije u Sijeni verodostojan i da je to jedan od prstiju koji nedostaje sa ruke Svetog Jovana Krstitelja?“ Spina zastade. Mrzeo je ovakve trenutke. Tu negde, suočena sa suvim činjenicama, prestajala je svaka magija.

“Ne.“

Opet je bio sam. Nalaktio se na sto i oslonio bradu na šake. Neko vreme je prazno zurio u monitor pred sobom i razmišljao o ovom neobičnom strancu i njegovoj poseti, a onda mu jedna rečenica na ekranu privuče pažnju, te je pročitao do kraja, a zatim i sledeću, i sledeću... i prestade dalje da misli o tome.

Krupnim koracima prelazeći preko platoa ispred zgrade Civilne administracije svete države Vatikana put železničke stanice smeštene levo od Bazilike Svetog Petra, elegantni gospodin izvuče mobilni telefon, pritisnu jedinicu, a zatim taster u levom uglu ispod ekrana.

Dugo je zvonilo.

„Da?“, začu najzad s druge strane.

„Obavestite našeg čoveka u Prizrenu da imamo zeleno. Neka postupi onako kako je dogovoreno.“

Morao je da smisli neki način da zatvori vrata. Šta god da je probao, uporno su se širom otvarala i otkrivala hodničić, na čijem su zidu visile jakne okačene o ušrafljeni drveni čiviluk, obuću poređanu preko stare, izblede stazice i, dublje u dnu, kuhinju.

Stajao je u hodniku zgrade i gledao prema razjapljenim vratima stana.

Ovo je smešno.

U ponedjeljak će dovesti nekog iz baze da mu namesti bravu.

Novak se vrati u stan, pritvori vrata, nasloni par čizama na njih da se ne otvore ponovo, a zatim uđe u kupatilo.

Tu negde, na polici.

Vlasnik stana mu je rekao da je ostavio nešto alata u kartonskoj kutiji za cipele. Pogledao je na sat. Moraće da požuri ako misli da ne zakasni na sastanak sa Molkeom.

„Da?“

„Dobro jutro. Ovde major Molke.“

Novak se trže. Nije ni bio svestan da je ostao budan čitavu noć.

„Halo?“

„Da. Dobro jutro.“

„Jesam li vas probudio?“

„Ne... Da. Nije važno, izvolite.“

„Zaista izvinite.“

„Ne, ne. U redu je“ odložio je papire i protrljao oči. „Koliko je sati?“

„Osam i petnaest. Mogu da vas pozovem kasnije ako hoćete.“

„U redu je. Recite.“

„Ne znam da li ste danas slobodni? Voleo bih da nešto porazgovaram sa vama.“

Bio je zbunjen. Molke ga je zvao na stan. Molke je želeo da se nađu... Van posla...

„Halo?“

Novak odmahnu glavom.

„Da, naravno“, reče

„Znate li onaj turski restoran sa stolicama od pruća na Šedrvanu, pored Sinan-pašine džamije –

„Šehzadu“? “

„Da.“

„Možemo li da se nađemo tamo, recimo, u deset?“

Bilo je to pre skoro sat i po.

Iz kutije s alatom izvukao je čekić, eksere i strunu za pecanje.

Glupo, pomisli pogledavši šta je napravio. Iz natrulog ispucalog dovratka virio je oveći ekser oko koga je, u debelom navoju, bila obmotana struna, čiji je drugi kraj bio uvezan za crnu plastičnu kvaku na vratima.

Gurnuo je blago vrata da vidi hoće li se otvoriti, ali se struna nape i privuče vrata nazad.

Šedrvan, glavni prizrenski gradski trg, oivičen je stotinak godina starim prizemnim i jednospratnim kućama, čije fasade krase visoki, drveni, rešetkasti prozori, premazani tamnim lakom. Pod krovovima prekrivenim sitnim crvenim crepom iznikle su, kako to već na svakom balkanskom trgu biva, brojne radnje u kojima se, nekada davno, prodavala kolonijalna roba, a danas su ispunjene šarenilom svetskih robnih marki sumnjivog porekla, uglavnom prošvercovanih iz obližnje Grčke i Makedonije. Nad kockom popločanim trgom dominira visoki stub javne rasvete sa pet velikih sijalica koje osvetljavaju čitav plato. Pod stubom se nalazi mala gradska česma po kojoj je trg dobio ime.

Na samom obodu trga, put Sinan-pašine džamije, pod starim lipama čije su grane sad potpuno potkresane, a preostali patrljci još goli od odlazeće zime, nalazi se „Šehzada“, jedno od poslednjih mesta koje još čuva duh starog Prizrena. Turska porodica u čijim je rukama ova kafana, još od kad najstariji Prizreni pamte, nije poklekla pred polovnim italijanskim aparatima za espresso i suncobranima dekorisanim instant frappeima. Samo se, izgleda, još ovde mogla naći turska kafa, svarena u bakarnim džezvama i sipana u male porcelanske fildžane, i jak, mirisni, crni čaj.

Na trg je stigao sa bistričke strane.

U improvizovanoj bašti restorana, koja se sastojala od pet stolova sa pletenim stolicama, postavljenih na samom uglu ulice, Molke je sedeo sasvim sam. Dok mu je prilazio preko pustog platoa, Novak

pogleda tu usamljenu priliku za stolom. Izgledao je nekako čudno, nekako *privatno*.

Osetio je nelagodu u stomaku.

„Izvolite, sedite“, reče Molke, pridigavši se u stolici.

Novak klimnu glavom, izvuče stolicu na koju mu je Molke pokazao i sede, a zatim skide torbu s ramena i prebaci je preko susedne stolice.

„Hvala što ste došli.“

Bar pola sata su pričali o koječemu. Konobar, odeven u belu košulju i crni prsluk, povremeno bi izašao i dolio čaj u staklene čašice oblikom nalik starogrčkim ćupovima. Vruća tečnost se isparavala na svežem martovskom vazduhu.

Iznenada, osvrnuvši se unaokolo, Molke se naže prema Novaku, ščepa ga preko stola za ruku i obori glas do šapata. „Zašto ste one večeri ostali kod manastira?“

Novak se otrže i zapanjeno ga pogleda.

„Ne, ne... razumem. Oprostite“, odjednom se odmače Molke, razmahavši se rukama. „To su vaše privatne stvari. Izvinite što zabadam nos.“

Nervozno je otpio gutljaj i ponovo se osvrnuo oko sebe.

„Dužan sam vam jedno objašnjenje“, nastavio je pre nego što je Novak išta uspeo da zausti. „U stvari... možda vama ništa neće značiti, ali moram to da izbacim iz sebe... Znate, onog dana kad smo išli da obezbeđujemo manastir... komanda koju sam dobio bila je: *Nemate naredbu da se umešate*. Bukvalno.“

„Ne razumem“

„Isto to sam i ja rekao. *Ne razumem!* Odgovor nije bio drugačiji: Šta god da se dešava, nemate naredbu da se umešate“, reče, nervozno protljavši ruke o butine. „Pametno, zar ne? Genijalno! Vezali su mi ruke. Ništa nisam mogao da uradim, jer nemam naredbu... i ništa im nisam mogao, jer ništa nisu ni naredili... Zato sam morao da vas povedem sa sobom. Nekoga. Vas. Neko je morao da... Ne znam. Ne umem to da objasnim.“

„Da vam bude svedok da radite svoj posao.“

„Tako je. Da sam vojnik. Da radim svoj posao.“

Molke utihnu.

Novakove misli bile su na sasvim drugom mestu.

„Majore“, iznenada prekide tišinu, „od koga je stigla komanda?“

Gorak osmejak zaigra na uglovima Molkeovih usana pre nego što odmahnu glavom.

„Visoko“, reče.

„Koliko visoko?“

„Dovoljno visoko da neko sa mojim činom ne postavlja pitanja. Ali to nije sve...“

„Ne?“

Novak primeti kako se Molke grize za obraz.

„Ja idem“ reče iznenada Molke.

Novak začuta. Nije znao šta da misli.

„Dobro“ odgovori najzad.

Molke ga zbunjeno pogleda.

„Bojim se da me ne razumete... Idem odavde.“

„Iz Prizrena?“

„Iz Prizrena... Kosova. Iz ovoga“ reče, povukavši uniformu na grudima, a zatim skide kapu, spusti je na sto i rukom protrlja kratko podšišanu riđu kosu. Po prvi put Novak vide da Molke nije toliko star koliko ga je njegovo kruto držanje činilo. Jedva da je bio desetak godina stariji od njega.

„Juče sam podneo zahtev. Odgovorili su mi za manje od dva sata. Impresivno. Pa posle neka neko kaže da je vojna administracija neefikasna“, jetko se nasmeja. „U ponedeljak ću već biti daleko odavde.“

Prošao je kraj niza olupanih kontejnera za đubre na čijem su prednjem delu krupnim slovima stajale ispisane oznake Ujedinjenih nacija. Sa one strane Bistrice nalazio se njegov stan u staroj dvospratnici, prilepljenoj uz slične bezlične građevine koje su činile dugački niz na drugoj obali. Bezbrojne satelitske antene, nalik ogromnim belim pečurkama, štrčale su sa bezbojnih, mrkih fasada sa kojih je otpadao malter.

Novak zastade na sredini mostića i nalakti se na metalnu ogradu.

Znao je više od Molkea. Više. Samo, Molke sada odlazi, a on ga je uvukao u sve ovo.

U šta sam se upleo?

Neko je nešto tražio u tom manastiru. U to nije bilo nikakve sumnje. Problem je što, šta god da je tražio, to nije našao.

Molkeu nije rekao ništa.

Molke...

Njemu je bilo lako. On je živeo po pravilima. Vojničkim pravilima. Ona važe za sve. Ali pravila su prekršena...

Novak se okrete i leđima nasloni na ogradu. Jedina stvar koja je imala smisla bila je potpuno besmislena.

Kovčežić...

Zašto bi bilo ko tražio gomilu papira koju je ispisao neki nepoznati monah o nekakvoj relikviji?

Novak odmahnu glavom.

Sigurno je nešto drugo...

Struna je visila sa kvake i eksera, ali su vrata i dalje bila pritvorena. Da je zastao da razmisli, verovatno da bi znao odgovor, ovako je samo pritisnuo vrata, ali ona, uz mukli zvuk, zapeše za nešto.

Sranje.

Novak ih snažno gurnu.

Pračeno bučnim treskom, vrata se širom otvoriše.

Prvo sledeće što je video bila je cev pištolja uperena u njegovu glavu.

*Sankt Peterburg, 12. mart 1801.
(po starom kalendaru)*

„Moj otac, Pavle I Petrovič, umro je noćas od kapi. Ništa ne brinite, od sad će sve opet biti u skladu sa principima i zakonima vladavine moje bake, carice Katarine II“

Ovim rečima, gardistima okupljenim pod terasom carskog zamka Mihajlovski, Aleksandar I Pavlovič, imperator i autokrator svih Rusa, objavi početak svoje vladavine.

Siroti Pavle.

Meseca februara godine 1722. car Petar I Veliki odreče Bogu pravo da bira carskog naslednika.

„Bolje i da je tuđin, a da valja, nego da je tvoje krvi i beskoristan“, kažu da je rekao kad donese zakon da ubuduće car ima sam da izabere ko će da ga nasledi. Od petnaestoro dece koliko je sa dve žene izrodio, dvanaestoro njih mu umre još u kolevci ili tek što je prohodalo - a sina i naslednika Alekseja sam otera u smrt.

Nikad i nije bilo mnogo ljubavi između oca i sina. Još otkad je Petar svoju prvu ženu, Aleksejevu majku, prognao u manastir da oženi negdašnju sluškinju i ljubavnicu najboljeg prijatelja, Martu Elenu Skavronsku, kasnije znanu kao Katarina I..

Ni kasnije nije bilo bolje, samo gore. Zaljubljen u sve što stiže iz Evrope, Petar je hitao da svoje carstvo uredi nalik modernim kraljevstvima onog doba, a mladi Aleksej, izgleda, nije imao ni volje, ni snage da sledi oca i, što ga je ovaj više gonio na rad, seijakajući ga tamo-vamo po carstvu, sve želeći, valjda, da ga učini što više nalik sebi kad mu dođe red da vlada, to je carević većma hroptao i jogunio se. Viđali se nisu. Petar je sinu u pismima slao naredbe i pridike, Aleksej je retko odgovarao i to je bilo sve.

Naposletku, na sam dan sahrane prerano preminule Aleksejeve žene, poslao Petar oštro pismo careviću, zapretivši mu da se hitno uzme u pamet i počne da brine o poslovima carstva, da ga otac ne razbaštini. U odgovor mu Aleksej otposlao samo da se carstva svojevolutno odriče u korist svog polubrata, koji još beše u kolevci i,

bojeći se, valjda, očevog gneva, pobeže svom šuraku, Karlu VI, imperatoru Svetog rimskog carstva.

Godinu i po je car pokušavao da sina vrati nazad, pa tek kad obeća da ga neće nikako goniti i da će mu dati da se osami na kakvom udaljenom imanju, popusti Aleksej i krete za Rusiju.

Što je Petar obećao, ispunio nije. Čim je carević u Moskvu kročio, uhapsi ga careva garda i baci u tamnicu. Lično ga je otac ispitivao zbog navodne izdaje i, na kraju, i osudio na muke, te 1718. godine od bičevanja preminu Aleksej, tek što je dvadeset četvrtu godinu života uzeo, a Petar Veliki donese ukaz da više niko prvorodstvom svojim neće rusko carstvo da nasledi, već da car sam bira kome će carevinu u ruke da da.

Najposle i umre, a da ni u kog ne upre prstom.

„Dobar vladar brine za svoje podanike. On mora voleti Boga, biti pravedan i dobar... Dobar vladar nema i ne sme da ima drugih interesa i slave do napretka i dobrobiti podanika koje mu je Bog dao na poverenje.“ Takvim je naucima od najmanjih nogu podučavan.

Po smrti, za Petrom Velikim ostade samo dvoje ženske čeljadi - sedamnaestogodišnja Ana, careva miljenica, udata za Karla Fridriha od Holstein-Gotorpovih, vojvodu pruskog, koja za ocem ode za tri godine, odmah pošto izrodi sina, i šesnaestogodišnja Jelisaveta - i prazan ruski presto. Oni koje Petar Veliki za svoje vladavine učini plemićima, bojeći se, valjda, da će staro plemstvo opet da ojača i oduzme im tek stečene počasti i privilegije, brže-bolje za vladara proglasiše Katarinu I, drugu ženu Petrovu, i tako nepismena letonska seljančica, kći seoskog grobara, bivša pralja i sobarica, Marta Elena Skavronska, posta carica svih Rusa i cele Rusije.

Ne potraja dugo Katarinina vladavina. Jedva da dve godine prođe od imenovanja kad ode s ovog sveta - i ne odredi ko će tron da nasledi za njom.

Mali Petar Aleksejevič, sin upokojenog Alekseja, ni dvanaestu godinu života nije uzeo kad ga krunski savet odredi za novog cara. Budući unuk Petra Velikog, Petar Aleksejevič sasvim je bio po meri novoga plemstva, a kao sin Aleksejev, uz koga su, za života, mnogi boljari od starina bili, učini se mnogima pogodnim da se oko njega

carstvo izmiri i da, zbog mladosti svoje, za mnogo godina vlada, ali nepune tri godine potom, na sam dan zakazanog mu venčanja, preminu Petar II Aleksejevič u svojoj petnaestoj godini od malih boginja i Rusija opet bi bez cara.

U čelu krunskog saveta sedeo je u to doba knez Dmitrij Mihajlovič Galicin, jedan od onih što je još za života Petra Velikog hteo da samovolju carevu ograniči, te pod voljom njegovom, za novog vladara Rusije odabra savet Anu, kći slaboumnog Ivana V, davno upokojenog starijeg polubrata i negdašnjeg savladara Petrovog, tako što joj dade da potpiše ustav koji sputa caricu, a stvarnu vlast predade u ruke Vrhovnog krunskog saveta. Potpisala je Ana i nikad oprostila. Za pet sledećih godina, malo pomalo, dovodeći sebi odane ljude u Krunski savet i carsku gardu, ojača Ana dovoljno svoju moć da Galicina, koji već sedamdesetu beše navršio i davno se povukao u osamu svog imanja, za veleizdaju protiv krune optuži i na kraju osudi na robiju do kraja života, koji skonča već koji mesec kasnije. A kad napuni desetu godinu svoje vladavine, da obezbedi da loza njenog oca nastavi da vlada i da seme Petrovo udalji od trona, za svog naslednika odredi Ana tek rođenog sina svoje sestre Ane Leopoldovne, Ivana Antonoviča. Samo tri meseca kasnije, pade carica u postelju od bolesti bubrega i ubrzo potom napusti ovaj svet.

A beše godina 1740, petnaesta od smrti Petra Velikog.

„Smrt tiraninu!” urlao je Jašvili dok je za kosu vukao beživotno imperatovo telo po odaji.

„Stani!”, povika Zubov.

„Šta je?“, tupo ga upita Jašvili, sklanjajući slobodnom rukom od znoja slepljene pramenove kose sa čela.

Zubov priđe, naže se i, uputivši Beningsenu i Palenu šeretski osmeh, snažno pljunu mrtvog cara u lice izobličeno od udaraca. Sva četvorica prsnuše u smeh, a Jašvili se toliko zaceni da ispusti carevu glavu, koja dvaput poskoči, odbivši se o mermeni pod, pre nego što se umiri sasvim.

Od sve dece Petrove jedino je Jelisaveta dočekala starost. U mladosti je, kažu, bila veoma lepa, ali, eto, sudbina joj, valjda, ne dade da se uda i da ima dece. Ugovarao je njen otac i brak sa

mladim francuskim kraljem Lujem XV, ali se Burboncima činilo da mogu sebi da obezbede i bolju priliku. Najzad joj nađe nekog nemačkog princa i venčanje bi dogovoreno, samo što mladoženja umre tek koji dan po veridbi. I tako se, za Petrova života, ne nađe momak po Jelisavetinoj meri. Ni posle ne beše više sreće za kneginju. Da se ne zameri carici Ani, niko se od plemstva, ni domaćeg, ni stranog, nije usuđivao da se Petrovoj kćeri udvara, a da se za kog od običnog sveta udala, ostala bi bez sveg svog imetka i prava na tron.

Po smrti caričinoj, a u ime tad dvomesečnog odojčeta Ivana VI, carstvom kao regent zavlada vojvoda Ernst Johan fon Biron, negdašnji ljubavnik Ane Ivanovne. Ne beše u to doba, valjda, u čitavoj Rusiji omraženijeg čoveka od vojvode fon Birona. Gramziv, zloban, prevrtljiv i beskrajno osvetoljubiv, potomak konjušara sa baltičkog dvora, poslednjih je godina Anine vladavine stekao neizreciva bogatstva, a dvorske odaje njegove, raskoši svojom umnogome nadmašivaše odaje carice same. Namesništvo Bironovo kratko potraja. Već treće nedelje po nameštenju, udesi Ana Lepoldovna, Ivanova majka, da obnoć u odaje vojvodine upadne protivnik njegov, feldmaršal Fon Minih i zatoči ga, te lako ubedi carski savet da mu imovinu svu oduzme i u Sibir na život progna, a ona se sama proglasi regentom u sinovljevo ime.

Pavle je bio bistro dete, samo plaho i ćudljivo. Ne jednom je, još kao sasvim mali, znao da uvredi i plemiće i strane ambasadore čak, ali je i najnižeg slugu umeo da u suzama moli za oproštaj, kad bi kakav greh prema njemu učinio. Ni kao odrastao čovek i car nije se promenio. Isto je tako bilo kad je nekog kapetana garde, starijeg čoveka, bez saslušanja osudio na progon u Sibir samo zato što se nije pojavio na jutarnjoj smotri, a kad je saznao da je čovek bolestan i u krevetu, odmah je otišao do njegove kuće i na kolenima ga molio da mu oprosti, darujući ga većim činom i platom.

„Bojim se, Vaše Veličanstvo“, rekao mu je jednom Porošin, jedan od tutora njegovih, „da ćete, i pored svih vaših dobrih namera, lako naterati ljude da vas omrznu“.

Odsečena od plemstva i dvorskog života, Jelisaveta je svoje vreme često provodila s vojskom, neretko kumujući deci oficira. Nije joj zalud bio trud. U noći 25. novembra 1741. godine, po starom kalendaru, s naprsnikom navučenim preko dvorske haljine, upade Jelisaveta u štab Preobraženskog puka i, digavši veliki srebrni krst visoko iznad glave, snažno povika:

„Kome ćete da služite? Meni, vladaru po rođenju ili onima koji mi ukradoše nasledstvo?“

Za jednu godinu svog namesništva, što zbog sve većih taksi i nameta koje stavljaše pred svoje podanike, što zbog brojnih stranaca, a ponajvećma Nemaca, koji kao razni savetnici obitavaše po njenom dvoru i prestonici, sve više uzimajući vlast u svoje ruke, navuče Ana Leopoldovna omrazu rusku na sebe. Ne čudi zato što se malo ko pobuni kad rečene noći izvrši Jelisaveta Petrovna prevrat i zasede na ruski presto. Regenta Anu i njene savetnike progna, što u Sibir, što van carstva, a šesnaestomesečnog Ivana VI zatoči u samicu iz koje neće izaći za svog života. Pišu knjige da Ivan nikada sunca, ni meseca, više nije video, da nikad nije naučio da govori, ni da jede, ni nuždu da vrši kako treba, jer nikad i ne vide drugo ljudsko biće, sve dok jedna druga carica, dvadeset i koju godinu kasnije, ne naredi da mu se oduzme život.

Ne imajući svog poroda, a da obezbedi da potomcima Petrovim ostane presto, po krunisanju dozva sebi iz Pruske Jelisavetasvog sestrića Petra Fjodoroviča, sina upokojene Ane Petrovne i odmah mu pronađe mladu.

Tek je šesnaestu godinu života navršila Sofija Frederika Augusta fon Anhalt-Cerbst-Dornburg kad se obre u Sankt Peterburgu, carskoj prestonici. Ambiciozna, kakvu je Bog dao i majka rodila i vaspitala, Sofija se sva posveti učenju ruskog jezika i običaja. Toliko je predana bila da sve o Rusiji sazna da je po cele noći umela da samo u spavaćici šeta bosa po mermernom podu zimskog dvorca i obnavlja lekcije koje je tog dana naučila. Tako i dobi tešku upalu pluća od koje jedva izvuče živu glavu. Najzad primi i rusku veru i dobi ime Katarina Aleksejevna.

Nikad joj to njen otac, tvrdokorni luteran, nije oprostio. Besan na sopstvenu kći, ni na venčanje joj nije došao, sreću da joj poželi u braku.

A veliki vojvoda od Holstein-Gotorpovih, Petar Fjodorovič, rođen, odrastao i vaspitavan među Nemcima, Ruse i Rusiju nije voleo nimalo. Na dvoru u Sankt Peterburgu okružio se nemačkom svojtom i čak je i crkvu rusku hteo da primora da u luteranstvo pređe.

Brak otpočetak nije valjao.

Jedva da prođe koji mesec, kad se po prestonici pronese glas da Petar Fjodorovič brak nije ni konzumirao, pa čak i da je sterilan i impotentan i da tako nešto ne bi mogao da uradi sve i da hoće, iako je ljubavnice u svojim odajama često primao, za šta mu ubrzo na isti način uzvрати i Katarina, što joj, manje-više, ostade običaj do kraja života.

Za devet godina ne imaše poroda.

Spočetka 1754. godine, ipak ostade Katarina u drugom stanju i meseca oktobra rodi zdravo muško dete. Bog sveti zna šta je Jelisaveti bilo na umu. Dosta joj je valjda bilo i njenog sestrića i njegove žene, i njihovih ljubavnika i ljubavnica, i svađa, i prezira Petrovog prema svemu ruskom, pa naredi onu noć babicama da, čim se vojvotkinja porodi i beba otplače svoj prvi plač, novorođenče odmah od majke uzmu i njoj donesu na uzgoj i vaspitanje, od prvog dana da ga spremi za cara kakvog Rusija zaslužuje i da joj niko u tome ne zasmeta.

Kad je Pavlu bilo samo deset godina, dohvati Porošin da mu čita „Istoriju vitezova Svetog Jovana jerusalimskih sa Rodosa i Malte“, koju je, sto godina ranije, napisao neki jezuita, imenom Rene Ober-Verto, i u dečjoj se glavici njegovoj zauvek ureza slika časnih i plemenitih, za žrtvu uvek spremnih vitezova iz te knjige. Neki biografi njegovi kažu da je do kraja svog života nad krevetom svojim držao veliki portret neimenovanog Jovanovog viteza sa stegom i oklopom, toliku je ljubav i divljenje prema njima osećao.

Kakve god da je naume Jelisaveta imala za maloga Pavla, smrt je preteče u njima, te kad januara 1762. godine ode s ovog sveta, iako to malo kome beše po volji, za cara Rusije krunisaše već određenog naslednika, Petra Fjodoroviča, velikog vojvodu od Holstein-Gotorpovih.

Jedva da je pola godine prošlo kad naču Katarina da joj se muž sprema da se oženi ljubavnicom svojom, Jelisavetom Voroncovom, i da nju učini caricom, te uz pomoć svog ljubavnika, Grigorija Orlova, podiže carsku gardu, svrgnu Petra s prestola i zatoči ga u njegovom dvorcu u Ropši, u blizini prestonice. Samo koji dan po pismu koje uputi svojoj ženi, moleći je za milost, umre Petar III, zvanično „od stomačnih smetnji“, iako se još onda dobro znalo da ga je, verovatno po nalogu nove carice, zadavio Aleksej Orlov, brat ljubavnika caričinog.

Mali je Pavle, koji još osmu godinu života nije navršio, pa i svi tutori njegovi, mislio da je majka za njega sve to učinila, njemu da sačuva tron. I narod ruski verovala je isto, jer kad iz prestonice dođoše u Moskvu, silan svet pohrli pod terasu carske palate „mladog cara“ da pozdravi, a kad se Pavle pojavi pred njima, zaoriše se povici radosti i pljesak i poleteše kape i šubare u vazduh i ne malo žena pusti suzu od sreće pred carem i spasiocem.

Drukče je, ipak, Katarina naumila. Kao što Estonka, Marta Elena Skavronska, nazvana Katarina I, nasledi na prestolu svog muža Petra Velikog, tako se i Nemica Katarina II, iako je za to niko imenovao nije, proglasi caricom odmah po smrti svog muža, cara Petra III, i zavlada celom Rusijom, a Pavle ostade da čeka.

I tako se za trideset sedam godina od smrti Petra Velikog čak osam vladara - careva, carica i namesnika, Rusa, Prusa i Estonaca, i razne rodbine - smeni na prestolu ruskom.

Osećao je kako mu se gusto upredena svilena tkanina sve dublje urezuje u vrat. Činilo mu se da će mu grkljan pući, da će mu oči ispasti iz duplji. Zgrabio je maramu obema rukama. Vukao je iz sve snage. Pokušao je da je odvoji grla, da olabavi stisak koji mu oduzima život.

„Skioni ruke! Pusti!“, do njega su, kao kroz vodu dopirali njihovi glasovi, dok su mu krivili prste, pokušavajući da ih odvoje od marame.

Otimao se iz sve snage. Ritao se levo-desno oko sebe poput životinje. Udario je jednog, možda dvojicu. Bujalo mu je u ušima. Zubov dohvati teški zlatni svećnjak sa stola i zamahnu koliko god je mogao.

Nije osetio bol, samo je klecnuo I pao na kolena. Jašvili odgurnu stolicu, stade mu nogom na leđa i pojača stisak. Skičao je i krkljao kao svinja kadje kolju.

„Ućuti! Ućuti!“, razdra se Palen, „Ne mogu da te slušam!“

Udario ga je pesnicom iz sve snage posred lica. A zatim još jednom. I još jednom.

Car izgubi svest, klonu i ispusti dušu.

Od početka Katarininog carevanja mnogo beše onih, i po prestonici i po čitavoj Rusiji, kojima vladavina njena ne beše po volji i više su puta razne zavere spremali da je, kao uzurpatora, uklone sa trona, te kad Pavle stasa do punoletstva, da u carstvu umiri strasti, primi Katarina sina u svoj krunski savet, samo što carević sve to preozbiljno shvati, pa poče namah da kritikuje caričinu vladavinu i predlaže reforme koje bi, kako je tvrdio, Rusiju i narod ruski bede spasle. Nije dugo trebalo da majka i sin u stalne svađe zapadnu. Najposle ga Katarina odasla na jednoipogodišnje putovanje po Evropi, a kad se vrati, darova mu neveliki posed, dovoljno daleko od prestonice da joj ne smeta, a, ipak, dovoljno blizu da joj bude na oku.

„Imam već trideset godina, a ništa još nisam uradio“, vajkao se naglas, pravdajući svoje sve češće istupe besa. Carstvo je išlo svojim putem, a on, udaljen od sveta, ništa tu nije mogao. Bio je ubeđen da ga niko ne poštuje, da mu se svi izruguju i da mu svi rade o glavi, od carice same, pa do najnižih slugu. Čak je i žena njegova, Marija Feodorovna, počela da ga prati na redovnim smotrama njegove malene vojske koju mu carica dade s imanjem, samo da spreči da koji jadnik ne strada na pravdi boga od plahosti Pavlove.

Kad se, po caričinom ukazu, koju godinu ranije uselio u Gačinu, ambiciozno i s puno volje, krete Pavle tamo da sprovodi sve ono što je za carstvo naumio. Odredi najpre da kmetovi samo tri dana u nedelji za spahiju rade, a ne svih sedam, kako je to drugde u carstvu bilo; tri dana za sebe da rade, a sedmi dan da ne rade, nego Bogu da posvete. Uvede im posle i bolnice da se besplatno leče i škole da uče, a mali odred vojnika koji dobi dobro odenu i nahrani i uvede im red kakvog nigde drugde u ruskoj vojsci nije bilo.

Isprva je dom Pavlov u Gačini vazda bio pun raznih gostiju koji dolaziše iz prestonice, samo što carici ne beše pravo ni šta joj sin tamo radi, a još manje šta protiv nje i njene vlasti priča, te ubrzo nađe načina da svima do znanja da da joj ni najmanje nije po volji da ko u Gačinu odlazi i, malo pomalo, opuste Pavlov dvor za mnogo godina, a Pavle se zatvori u sebe i svoj jed.

Nikad i nije bilo mnogo ljubavi između majke i sina. Da li se samo presto ruski ispreči među njima ili nikad sreće nisu ni imali da ljubav jedno prema drugom nauče, đavo će ga znati, tek, šta je Jelisaveta njoj uradila, to Katarina uradi svom sinu. Čim mu se rodi prvorođenče, kršteno Aleksandar, odvoji ga carica od oca i matere i dovede sebi u prestonicu. Zalud su Pavle i Marija preklinjali. Tvrdoglavo je Katarina odbijala da dete vrati roditeljima. Što da je Pavle onakav nasledi, kad je sebi naslednika sad mogla da napravi po volji svojoj? Samo, ne dade joj se da joj se želja ispuni: 5. novembra 1796. godine, po starom kalendaru, posle 34 godine vladavine, naprasno umre carica u svojim odajama, a da naslednika sebi odredila nije.

I tako, najzad, dođe red na Pavla da sedne na tron ruski.

„Mi, Pavle, naslednik, carević i veliki vojvoda... određujemo za našeg naslednika po Našoj - Pavlovoj - smrti, u skladu sa prirodnim zakonom, najstarijeg sina Našeg, Aleksandra; a posle Njega Njegov muški porod. U slučaju nestanka ovog muškog izdanka, nasledstvo će preći na Našeg drugog sina i tako dalje ako bude još sinova, a u skladu sa prvorođstvom...“

Na prvi dan Uskrsa, 5. aprila 1797. godine, u Uspenskoj sabornoj crkvi carske palate Kremlja u Moskvi, krunisa se Pavle I za cara i čim se obred svrši, izvuče iz nedara, gde ga je pod dalmatikom, odorom vizantijskih careva u kojoj tražase da bude kad se obred obavlja, držao, ukaz svoj o pravu nasledstva na rusku krunu i pročita ga naglas pred svima, da svi znaju da zakon Petrov više ne važi, nego da sin prvorođeni od oca nasleđuje carstvo i zanavek da bude tako.

A potom pohrani ukaz Pavle u kriptu crkvinu, da vrati Bogu Božje.

Našli su ga sakrivenog iza zavese.

Benigsen ga uhvati za mišicu i izvuče na sredinu odaje.

„Šta to radite?“ povika. „Ja sam vaš car!“
„Nisi ti ničiji car“ zareža Jašvili, unoseći mu se u lice. Težak zadah vina zaudarao je iz njegovih usta.
Dovukli su ga do masivnog lakovanog stola i posadili u stolicu.
„Potpiši“, reče Palen.
Polako je čitao ispisane redovepred sohom.
„Ne mogu“, reče.
Benigsen podiže mač i balčakom ga snažno udari u potiljak. Glava mu polete prema stolu.
„Potpiši!“ razdra se Zubov.
„Neću.“
Hitrim pokretom, Jašvili skide maramu, prebaci je s leđa caru preko vrata i steže što je jače mogao...

Kad Pavle zasede u čelo carevine dade najpre da se završi spomenik pradedi njegovom, Petru Velikom, koji još sam Petar za života sebi počeo da pravi, a posle ga svi naslednici na prestolu njegovom zaboraviše. Odmah potom naredi I da se zemni ostaci oca njegovog, Petra III, iz Ropše otkopaju i da se s punim počastima prebace u Crkvu Svetih Petra i Pavla, gde su sahranjeni svi carevi ruski, da se pravda ispuni.

Najzad, kad sve to svrši, ono što je u mladosti u Gačini za kmetove napravio, preseli Pavle na celo carstvo...

Od majčine raskoši, balova i palata, Pavlu su samo dugovi ostali. Ubrzo, stoga, naredi da se pare erarske na skupe bankete više ne troše. Čak je i dvorsko srebrno posuđe počeo da topi u srebrne rublje da spase carevinu. Običnoj vojsci pribavi novu odeću, poveća plate i sledovanja, a koje bi oficire zatekao van stroja, u kočiji i s toplim mufom na rukama, kako im to za Katarine II beše običaj, činove bi im skinuo. Piše i da su činovnici, samo za prve godine njegove vlasti, šest puta više slučajeva rešili, nego kako to beše u doba njegove majke. U pet je izjutra već bio na nogama. Sve je proveravao i svakoga. Nijednu smotru garde nije propustio. I tako, šta mu je Porošin u detinjstvu prorekao, tako Pavlu i bi - ne navrši se ni prva godina njegove vladavine, a sve se plemstvo prestoničko okrete protiv njega.

A posle postade još gore.

U leto 1798. godine Napoleon Bonaparta, krenuvši na svoj pohod na Egipat, zauze Maltu i sa nje Sveti red vitezova Jovana Krstitelja progna i posla u rasejanje, te ih car Pavle primi u svoje okrilje, U Sankt Peterburgu ih je obasuo položajima i počastima, dao im novaca i čak je Francuskoj rat objavio, da im dom na Malti povrati. Za sve dobročinstvo što im car Pavle učini, proglasiše ga Malteški vitezovi velikim majstorom svojim, odmah pošto Ferdinand fon Hompeš, poslednji veliki majstor sa Malte, boraveći u Trstu, u leto naredne godine abdicira sa svog položaja; darovaše ga i bogatim darovima i među njima najdragocenijim od svih - rukom Svetog Jovana Krstitelja.

Hteo je Pavle da vitezovi Jovanovi primer daju ruskom plemstvu i da se ovi na njihovu plemenitost, čast i požrtvovanje ugledaju, samo što oni u tome ne videše ništa dobro, već još samo jedan besmisleni hir mušičavog cara.

Kad najposle raskide car Pavle savez s Englezima i Austrijancima, sa kojima je protiv Napoleona ratovao, jer ovi, namesto da na zemljama od francuske pošasti oslobođenih vrata stari poredak, počese da svoju vlast i namesnike postavljaju; i kad s tim istim Napoleonom novi savez poče da pravi protiv Engleza i da sto pedeset hiljada vojskenika sprema za pohod na biser britanske imperije - Indiju, samo stoga što Englezi za sebe zaposeše Maltu, umesto da je vitezovima vrata, odluči grupica plemića, miljenika upokojene carice Katarine II, da samo ludak može tako bezumne stvari da čini i da teroru i tiraniji njegovoj stanu na put.

Rečene noći, jedanaestog na dvanaesti mart godine 1801, grof Pjotr Aleksejevič Palen, knez Nikolaj Zubov, knez Vladimir Mihajlovič Jašvili i grof Levin August fon Beningsen, neometeni od straže, okuraženi povećom količinom vina i potpomognuti novcem dobijenim od engleskih špijuna, upadoše sa spremljenim tekstom abdikacije u careve odaje - i zatekoše ih prazne.

Našli su ga sakrivenog iza zavese...

Kakvu je tačno ulogu u zaveri protiv svog oca mladi Aleksandar imao do dan-danas nije utvrđeno. Jedni kažu da je za sve od početka znao, drugi pak tvrde da je bio uzet od straha u odajama

svojim kad su došli da ga za cara postave, bojeći se da i po njegov život nisu krenuli.

Kako god da je bilo, kad tog studenog martovskog jutra obznani početak svog carevanja, iz straha ili kao zaverenik, zaštiti Aleksandar I ubice očeve i zasede na presto koji je Pavle njemu sačuvao.

Po sahrani Pavlovoj na njegovom su se grobu, za sledećih sto i više godina, sve dok po svojoj revoluciji boljševici pod pretnjom smrti to ne zabraniše, svakog dana nalazile nove sveće upaljane i sveže cveće. Veruje se da je to za slavu i spomen svom caru zaštitniku ruska sirotinja ostavljala, da im pomoć i utehu i s onog sveta pruži. Zaverenici, što Pavla proglašiše ludim, sami u ludilu skončaše - bar se za trojicu od njih četvorice to zna - a jedan je u takvoj tami pred kraj svog života bio da su ga nalazili kako sopstveni izmet jede.

Aleksandar I vladao je, kažu, pravično i dugo, samo mu se ne dade da ima svog poroda. U jesen 1825. godine, pre nego što uze pedeset osmu godinu života, krete, zbog bolesti svoje žene, Aleksandar na jug ruskog carstva i tamo se naprasno razbole i umre, a na prestolu ga, po zakonu Pavlovom, nasledi brat njegov Nikolaj, a njega posle deca njegova i deca njegove dece, sve dok rusko carstvo ne prestade da postoji.

Nije prošlo mnogo po nenadanoj smrti Aleksandrovoj kad se po prestonici pronese glas da nije on ni umro, već da se sa prestola povukao da grehe zbog smrti očeve okaje. Tvrđili su jedni da se ukrcao na brod i otišao u neke daleke zemlje, drugi su pričali da se zamonašio tamo negde na jugu, treći su govorili da je u osamu otišao. Niko od svega toga ništa nije uspeo da dokaže. Piše samo da, kad su neki razbojnici, poneti valjda žarom boljševičke revolucije s početka narednog veka, krenuli da pljačkaju carske grobnice, grob Aleksandrov u Crkvi Svetih Petra i Pavla pronađoše prazan...

Jednog hladnog septembarskog dana 1836. godine, u sibirskom gradu Krasnofimsku, pojavio se starac duge sede kose i brade. Iako je na sebi imao seljačku odoru, držanje njegovo beše uglađeno i gospodsko. Sumnjičavi prema svim strancima, a naročito spram onih tako neobične pojave, meštani brzo dozvaše žandare. Iako carski zakon protiv skitnje beše vrlo surov, neznanac odbi da kaže o sebi

išta, osim da se zove Fjodor Kuzmič, da doma nema i da mu je konj na kojem je dojahao sve od imovine. Ne znajući šta bi s njim drugo, osudiše ga kao skitnicu na bičevanje i poslaše petsto kilometara dublje u Sibir, u grad Tomsk, na služenje kazne. Kuzmič se tamo brzo izdvoji od ostalih kažnjenika i ne prođe mnogo kad prestaše da ga gone na rad, nego samo dolaziše do njegove male i skromne drvene kolibe da slušaju priče o raznim bitkama i prestoničkom životu koje je toliko živopisno pričao. Ubrzo se za umnost starčevu saznade naširoko, te razni svet iz najudaljenijih krajeva poče da obilazi Kuzmiča, tražeći za sebe svakojake savete. Mnogo je godina tako proteklo. Pričalo se da su čak iz prestonice dolazili kod njega za mudrost da mu se obrate. Naposljetku, januara 1864. godine, ispusti dušu Fjodor Kuzmič u osami svojoj. Dok su mu telo pomazivali i pripremali za pokop, nađoše mu oko vrata ogrlicu od kože i, za nju privezanu, malu, umrljanu platnenu vrećicu, a u njoj samo požutelo parče papira ispisano nekom neobičnom šifrom. Kuzmičevo telo pogreboše, a papirić sa nerazumljivim tekstom završi u prestonici, gde ga slikaše i dadoše stručnjacima da probaju da ga dešifruju, samo što to nikom ne pođe za rukom.

Piše u nekim knjigama da su 1927. godine, šezdeset godina kasnije, u isto vreme, i ne znajući jedan za drugoga, dva kriptografa, jedan u Rigi u Letoniji, a drugi u Beogradu, uspeli da dešifruju tajnovitu poruku...

Ana Petrovna,

Otkriven Nam je strašan greh Našeg sina. Od grofa Palena Smo saznali o Aleksandrovom učešću u zaveri. Mi se moramo sakriti noćas, gde god da je to moguće.

*PAVLE
St. Peterburg
11. mart 1801.*

„Nije smešno, Ditmar“, reče pridižući se s poda, oslonivši se na prevrnutu stolicu preko koje je pao.

„Kako nije?“, cerekajući se reče Brikerhof, dok je vraćao pištolj u futrolu koja mu je visila o pojasu stegnutom preko uniforme. „Da si samo mogao da se vidiš.“

Novak bez reči pritvori vrata i nasloni par čizama na njih, a zatim podiže stolicu i odnese je u kuhinju.

„Otkud sam mogao da znam ko ti provaljuje u stan“, dobaci Brikerhof za njim, „a nisam znao ni kako da zatvorim vrata. Zato sam stavio stolicu...“

Jan izvuče dve flaše piva iz frižidera, otvori ih i jednu nemo tutnu Brikerhofu u ruke dok je prolazio pored njega.

„Vidi“, frknu Brikerhof. „Dođem da obiđem prijatelja. Brinem se što ga nema na poslu, a evo kako me dočekaju.“ Jan odgurnu posteljinu zatrpanu razbacanim požutelim papirima u stranu kreveta, sede i otpi gutljaj.

„A sad stvarno, što juče nisi došao?“

„Provalili su mi u stan“, odgovori suvo Novak.

„Dobro“, reče Brikerhof, oslonivši se na masivni, crni lakovani sto. „To bar donekie objašnjava inovativni sistem zaključavanja. I?“

„Ništa“, odgovori Novak, a zatim ispravi jastuk o naslon kreveta, zavalu se u njega i prebaci ruku preko očiju. Osećao je samo užasnu prazninu. Danima nije pošteno odspavao. Morao je da razmisli o svemu, ali jednostavno nije mogao ništa.

„Ništa?“, začuđeno ponovi Brikerhof za njim.

„Ništa, Ditmar. Ništa. Bili su ovi iz Unmika. Uzeli mi izjavu i toliko. Šta si ti mislio?“, reče Jan, ne sklanjajući ruku s očiju.

„Nemam pojma. Ništa“, reče Brikerhof, usiljeno se nasmejavši, a zatim otpi gutljaj piva i začuta. Dugo je, bez reči, posmatrao Novaka.

Kroz zatvorene prozore dopirao je potmuli šum s ulica.

„A gde si ti bio kad su ti obijali stan, Jane?“

Novak se prenu, skloni ruku s očiju i dugo se zagleda u Brikerhova. Ne skidajući grlić flaše sa usana, mladi poručnik je netremice zurio u Novaka, a onda razvuče lice u široki kez i otpi veliki gutljaj piva.

Postajem paranoičan.

„Nema veze“, nastavi Brikerhof, videvši da od Novaka neće dobiti nikakav odgovor. „Samo da znaš da si mnogo propustio što u petak nisi bio na poslu.“

„Je l'?", nezainteresovano reče Novak, nemajući strpljenja za još jednu tiradu besmislenih Brikerhofovih tračeva.

„Šutnuli su matorog.“

„Ne razumem.“

„Matori Molke je dobio nogu. Mora da je mnogo zabrljao kod onog manastira. Doduše, ionako su jedva čekali da mu vide leđa.“

Novak se uspravi i sede na ivicu kreveta.

„Ko ti je to rekao?“

„Niko mi nije rekao, Jane. Ali ti dobro znaš da ja sve čujem“ osmehnu se Brikerhof, značajno podigavši obrve. „Uostalom, to je glavni trač u komandi.“

„Pa...“, poče Novak. Ispod bezbrižnog tona njegovog glasa, s teškom mukom prikriven, valjao se talas teskobe koji je pretio da ga uguši. „Uputi me u glavni trač u komandi.“

„O ho“ razdragano uzviknu Brikerhof. „Ipak, znači, postoji nešto u našim malim životima što može da zainteresuje gospodina Novaka.“

„Zašto si to rekao?“, upita Novak, začkiljvši u mladog poručnika.

„Šta?“, upita Brikerhof začuđeno, odmahnuvši glavom.

„Gospodin Novak?!“

Brikerhof zastade samo na tren, a zatim raširi ruke.

„Šta je s tobom?! Šta?! Nadrndan si od kako si ušao! Ako ti smetam, kaži, idem odmah!“, povika Brikerhof, zacrvenevši se u licu.

„Izvini. U pravu si. Valjda sam samo previše umoran i previše razdražljiv“, procedi Novak i, ustavši, skide jaknu, prebaci je preko slobodne stolice i poče da namešta krevet. Hrpu listova odloži na jednu gomilu na podu, a zatim zateže čaršaf i ćebad, pa ponovo sede, uze papire u ruke i poče polako i uredno da ih slaže i vraća u metalni kovčežić.

„Gledao sam ti to. Opet nešto petljaš, a? Ruski, je l' da?“, veselo poče Brikerhof.

„Srpski.“

„Isto.“

„Nije isto, Ditmar“, odgovori nestrpljivo Novak, kao da govori malom, tvrdoglavom detetu. „Slično, ali nije isto.“

„Isto“, reče još jednom Brikerhof, uz blagi prezir na licu. Ne mogavši da se suzdrži, Novak se nasmeja i, pošto stavi i poslednji list hartije u kovčežić, zatvori ga i ubaci u torbu.

„Vidi, Jane,“ poče polako Brikerhof, dok je Novak još preturao po torbi. „Ja znam da ti imaš nešto mnogo vredno i znam neke ljude koji su voljni da dobro plate za to. Šta kažeš?“

Novak u neverici pogleda Brikerhofa.

„Molim?“

Brikerhof prevrnu očima, obliznu se, duboko uzdahnu i, ostavivši flašu piva na sto, naže se prema Novaku i spusti glas, potcrtavajući reč po reč.

„Znam ljude koji će da daju dobre pare za to što ti imaš. Ti daš meni, ja dam njima, uzmem pare i podelimo pedeset-pedeset. Sve čisto.“

„Vidi Ditmar“, reče Novak, nagnuvši se prema Brikerhofu, oponašajući ga. „Nemam pojma o čemu pričaš.“

Mladi poručnik prsnu u smeh, dohvati pivo i otpi veliki gutljaj.

„Dobro ajde“, reče, obrisavši nadlanicom ostatke pene sa usana, „neću da budem gramziv kad su tolike pare u pitanju. Šezdeset-četdeset, da završimo posao.“

„Ditmar, ne razumeš, stvarno nemam pojma o čemu pričaš.“

„Jane...“, poče nestrpljivo Brikerhof.

„Ne *Jane*. Ne. Slušaj me dobro“, prekide ga Novak. Više nije mogao da se kontroliše. Svaka sledeća reč izlazila je iz njegovih usta sve glasnije, sve dok se, uz mlataranje rukama, njegov glas nije pretvorio u viku. „Idi tamo gde si to *čuo* i reci im da nemam ništa i da nemam pojma ni o čemu i da prestanu da me pozivaju i maltretiraju i objaju kuću i šalju glasnike i nakupce! Nemam ništa i ne znam ništa! Da li ti je to jasno!“

„Jasno“, tiho, poput odjeka, ponovi Brikerhof, a zatim polako, ne pomerivši ni jedan drugi deo tela, desnom rukom otkopča futrolu koja mu je visila o pojasu, izvuče pištolj i uperi ga u Novaka.

„Slušaj sad ti mene“, reče. „S tim novcem ću otići iz ovog sranja kao bogat čovek i ni ti, ni bilo ko drugi, neće to da mi uzme. Jasno?“

„Ali, Ditmar...“

„Mi se izvin-javamo što mi prekinuli vaš zanimlivi razgovor, ali mi tražimo Jana Novaka...“, poput duhova iznikle niotkuda, iz hodnika

Novakovog stana prema sobi virile su dve prilike obasjane mutnom svetlošću koja je dopirala s prozora.

Bili su slične građe, samo je jedan imao mnogo svetliji ten i rumene obraze, a teme mu je jedva pokrivala plava, proređena, zalizana kosa. Onaj drugi, tamnoputi, bio je podšišan na vrlo kratko, ali su, i tako, jake crne čekinje blago osedele na slepoočnicama, prekrivale čitavu lobanju. Plavokosi je na sebi imao sportsku perjanu jaknu teget boje i farmerice, a onaj drugi je bio odeven u crne komandos pantalone sa brojnim džepovima, uvučene u poluduboke vojničke čizme, i debelu duks-jaknu preko koje je imao navučen štepani zimski prsluk.

I jedan i drugi u rukama su držali po S4M uperen u Novaka i Brikerhofa.

“1?”

Zbunjeno, ne skidajući pogled sa ove dvojice, Brikerhof bez reči dvaput mahnu pištoljem prema Novaku.

Dok je plavokosi i dalje držao poručnika Ditmara Brikerhofa na nišanu pištolja, onaj tamnoputi priđe plakaru, nasumice izvuče iz njega nekoliko stvari, ugura ih u Novakovu torbu, a zatim i nju i jaknu skide sa stolice i tutnu ih Janu u ruke.

„Pođi!“, reče i, uhvativši Novaka za mišicu, podiže ga sa kreveta i povuče prema vratima.

„Дурак“, dobaci kratko plavokosom dok su prolazili pored njega. Ovaj se osmehnu i potvrdno klimnu glavom.

Novak i tamnoputi već su bili na dnu stepeništa u prizemlju kad im se pridružio.

Moskva, 20. mart 2004.

„...Prema izjavama očevidaca iz susednih zgrada, napadač je zatim ušao u vozilo marke krajlser, u kojem ga je čekao saučesnik, i odvezao se u nepoznatom pravcu...“

Nikada Aleksandru Pavlenku, zvanom Aleksej, na pamet nije palo da bi njegovo ime moglo da se pojavi u novinama. Zašto bi? Niti ga je to privlačilo, niti je išta u njegovom životu ikad zavređivalo da ga razvlače po tračevima uz doručak.

Tog jutra nemir je ispunjavao njegovu dušu. Loše je spavao. Trebalo je da se spremi za službu, ali nikako nije mogao da se natera da ustane iz kreveta.

„Vsevolode, je li neko ulazio u moju kancelariju?“

„Nemam pojma. Što?“

„Ništa. Nije važno.“

Kako je moglo da nestane?

Okrenuo se na drugu stranu. Kroz prozor se, iz njegovog kreveta, videlo samo nebo i obrisi susednog solitera. Počinjalo je da sviće.

Siguran je da je pismo stavio u fioku, samo, tamo ga više nije bilo.

Prethodna dva dana su bila mahnita. U Odel su neprekidno pristizali izveštaji o novim stradanjima srpskih manastira i crkava koje su Albanci nemilosrdno uništavali. Mitropolit nije ni dolazio, samo je telefonom javljao šta treba da se uradi.

Aleksej najzad ustade i ode u kupatilo. Najradije bi da danas nikuda ne izlazi. Ni sutra. Samo da može.

„Oče Makarije, da niste možda videli neko pismo?“

„Mora da se šališ. Danas mi je kroz ruke prošlo najmanje hiljadu.“

„Ne, ne. Ovo je drugačije. Obično. Pisano rukom. Nije na memorandumu.“

„Nisam. A i da jesam, veruj mi da ne bih znao...“

Samo se to činilo logičnim - da je u svoj jurnjavi svoje pismo zaturio među gomilom drugih koja su pristizala i koja su slali. *Ali, siguran sam da sam ga stavio u fioku.*

Kako god. Onaj iskušeni se juče vratio za Crnu Goru. Zamolio ga je da se izvini u njegovo ime, da je bio u prevelikoj gužvi (što i sam može da potvrdi), da će se javiti ubrzo, čim bude ugrabio prvu priliku...

Stao je uz radijator i pogledao kroz prozor.

Nije moglo da ispari...

Sedam spratova niže, dugačka senka susedne zgrade prekrivala je čitav travnjak pokriven moskovskim martovskim injem.

Iste su ga misli morale i kad je izašao iz zgrade. Presekao je preko travnjaka utabanom, smrznutom stazicom put autobuske stanice u Leskovoju ulici. Oštar mraz štipao mu je obraze. Podigao je krznenu kragnu i privio je uz obraze što je više mogao. Stigao je do pola staze.

„Aleksej! Aleksej!“

Kraj je bio pust.

Osvrnuo se.

„Aleksej! Stani!“

Neki mladić, odeven u crnu, debelu skijašku jaknu, s rukama u džepovima i s vunenom kapom na glavi, prebačenom preko ušiju i nabijenom na oči, užurbanim korakom mu je prilazio preko travnjaka.

„Stani“, reče još jednom.

Kad je prišao na svega nekoliko koraka, mladić se osvrte, izvuče ruke iz džepova i, u hodu, sasu paljbu iz automatskog pištolja u Aleksandra Pavlenka, zvanog Aleksej.

Pucao je sigurno pet-šest puta.

Nagnuvši se nad beživotno telo, mladić opali još dva hica pravo u glavu.

Posle je samo vratio ruke u džepove i krenuo nazad preko travnjaka.

Sutradan su gotovo sve novine u prestonici, u rubrici „crna hronika“, prenele sledeću agencijsku vest:

„Aleksandar Pavlenko, star 27 godina, uposlenik Odela za spoljne crkvene odnose Moskovske patrijaršije, ubijen je juče ispred zgrade 15b u Leskovoju ulici u kojoj je živeo. Ubistvo se odigralo u ranim jutarnjim časovima. U saopštenju istražnih organa objavljeno je da je za sada nepoznati napadač usmrtio Pavlenka sa nekoliko hitaca iz pištolja iz velike blizine. Prema izjavama očevidaca iz susednih zgrada, napadač je zatim ušao u vozilo marke krajsler, u kojem ga je čekao saučesnik, i odvezao se u nepoznatom pravcu. Motivi ovog svirepog ubistva još uvek nisu poznati.“

Kroz umrljani prozor videlo se neveliko parče jalove zemlje ograđeno visokom i gusto upletenom bodljikavom žicom, uraslom u sasušenu živicu i čkalj. Malo dalje, raštrkane po uzbrdici, stajale su prazne kuće, slične onoj u kojoj se i sam nalazio - poluzavršene, nemalterisane - nekima su nedostajali prozori i vrata, drugima crep sa krovova.

Kao groblje olupanih brodova.

U dnu dvorišta, na jednom od stubova ograde, jedva vidljiva s mesta odakle je gledao, stajala je tabla s natpisom.

KFOR AREA

Betrcten verbotcn!

Prohibited Area!

Zone e ndaluar!

Zabranjena zona!

Pridigao se da bolje pogleda.

„Ну. Что ти...? Спуститься! Dole, dole!“

Novak se okrete i sede na pod, oslonivši se leđima na zid od gole cigle pod prozorom. Onaj tamnoputi odmahnu nekoliko puta glavom i došapnu nešto plavokosom koji žmirnu u znak odobravanja. Sedeli su na betonu uz stub na sredini odaje i tiho pričali među sobom. Tamnoputi je podvukao jednu nogu pod sebe, a plavokosi je sedeo na nekim kartonima, dovučenim bogzna odakle. Novak oseti kako mu se hladnoća uvlači u kosti, pa otvori torbu, izvuče neki duks i džemper koje su mu ubacili unutra i navuče ih na sebe, a zatim sede na torbu i dobro se uvi u jaknu. Bio je gladan i umoran. Previše umoran. Kroz prozor na drugom kraju odaje videlo se samo kako beskrajno sivo nebo počinje da tamni na istoku.

„Ko ste vi?“, nekakav šapat izađe iz Novakovih usta, kao tuđ.

Okrenuli su se prema njemu. Tamnoputi nagnu glavu malo u stranu.

„Кто? Мы? Мы... А... Мы контрабандисти.“

Obojica prsnuše u smeh.

„Iz Orahovca“, dodade.

Zavrištali su od smeha. Ramena su im se nekontrolisano tresla. Plavokosi je brisao suze koje su krenule da se sakupljaju u uglovima njegovih sitnih očiju, a tamnoputi počeo da se valja po podu, držeći se stomak.

Novak je zapanjeno zurio u prizor pred sobom sve dok se ova dvojica ne umiriše sasvim i ne nastaviše da tiho čavrljaju između sebe, a zatim utonu u misli.

Čim su prošli Zrze, zaustavila ih je nova patrola.

Peti put, pomisli Novak.

Policijski čas bio je na snazi na čitavom Kosovu.

Veliki rover defender samo uspori približavajući se kontrolnom punktu i, kao i svaki put do tad, suvozačev prozor se otvori i iz njega se ispruži ruka. Vojnik bez reči dohvati pruženu novčanicu i otpozdravi vozilu koje odmah počeo da ubrzava, nastavljajući dalje kroz noć.

„Деньги правят миром, так?“

„Так“, odgovori plavokosi.

Kada su, nešto ranije te večeri, napuštali Prizren, prva patrola ih je zaustavila na samom izlasku iz grada. Padalo mu je na pamet da, čim se zaustave, istrči iz džipa, da nešto dovikne, bilo šta.

Sada je već znao da je uzaludno.

Sedeo je sam na zadnjem sedištu. Onaj tamnoputi na mestu suvozača okrenuo bi se povremeno ka njemu i, klimnuvši glavom nekoliko puta, uputio mu širok osmeh.

„Dobro?“

Novak samo sleže ramenima u znak odgovora.

Više nije znao gde se nalaze. Put se besmisleno pružao dalje u gust mrak razbijen samo farovima koji su bacali svetlost ispred njih.

„Agh!“, gnevno uzdahnu tamnoputi. Pedesetak metara dalje, tenk pored kojeg je stajalo nekoliko vojnika blokirao je put.

„Остановись“, reče tamnoputi i žurno izađe iz kola čim su se zaustavila, krenuvši pravo prema vojnicima. Plavokosi se okrete prema Novaku i tiho procedi: „Спокойно“.

Kroz prednje staklo jasno je video italijanske oznake na tenku osvetljenom farovima automobila. Tamnoputi mahnu vojnicima dok im je prilazio, a zatim se rukova s nekim podoficirom. Razgovor nije

dugo trajao. Tamnoputi se samo odjednom uhvati obema rukama za glavu i snažno lupi nogom o asfalt, a onda se pozdravi sa podoficirom i krete nazad prema kolima, žustro odmahujući glavom.

„Албанцы убили двоих из них.“, žučno izusti pošto je ušao i s treskom zatvorio vrata za sobom, a potom se okrete ka Novaku, „Albanci ubili dva“, reče pokazujući prstima, „dva... из них“, završi vrativši se u sedište, a zatim besno promrmlja nešto za sebe.

„Что мы будем делать?“, upita plavokosi.

„Ждать Роберто“, odgovori tamnoputi i ućuta.

Движусь

Trgao se na zvuk motora. Sigurno je zaspao. Automobil je polako prolazio pored tenka koji se pomerio jedva dovoljno da se provuku.

„Grazie, Roberto“, tamnoputi dobaci majoru koji im otpozdravi uz osmeh.

Nisu ubrzali, odmah su sišli s glavnog puta. Stotinak metara dalje, s njihove desne strane, iz mraka se izdignu visoka i jaka betonska ograda sa čijeg je vrha provirivala bodljikava žica. Zaustavili su se pred masivnim drvenim vratima uokvirenim kamenom kapijom. Tamnoputi izvede Novaka iz kola, dovede ga do vrata i snažno zalupa pesnicom.

Moskva, početak juna 1923.

Nećete vi mene, ni crkvu rusku, nego Boga samog hoćete. Vi da zasednete na njegovo mesto, njegovu vlast da uzmete.

„Pa, kako ste danas, družo Belavin?“ reče pošto je seo i privukao stolicu. To je mlad, lep čovek, tek što je prevalio tridesetu. Visoko čelo i oštre i pravilne crte lica uokvirene su mu gustom tamnosmeđom kosom očešljanom unazad. Ispod jakih, isturenih obrva sijaju mu čeličnoplave oči.

„Ja sam patrijarh moskovski i cele Rusije“, odgovori starac sa druge strane stola. „Obraćaju mi se sa *Vaša svetosti*, ali je i *vladiko*, sasvim dovoljno.“

„Aj'te, molim vas, *patrijarh*. Dvesta godina je Rusija bez patrijarha i ništa joj ne smeta, a kud baš da joj je sad potreban? Nemojte.“

Kad 1700. godine preminu patrijarh ruski Adrijan, Petar I Veliki ne imenova nikog da ga zameni. Protivila se crkva svim novinama i novotarijama koje je car u Rusiju unosio, što njemu nikako nije bilo po volji, zato i ne odredi nikog, da crkvi oduzme glas. Sledećih dvadeset godina crkvenim je poslovima, kao namesnik, upravljao mitropolit Stefan Javorski, sve do 1721. godine kad Petar Veliki, na predlog arhiepiskopa novgorodskog Teofana Prokopoviča, potpuno ukinu Moskovsku patrijaršiju i na čelo crkve postavi Sveti sinod, savet sačinjen od deset crkvenih velikodostojnika od kojih je polovinu sam vladar postavljao, i tako zauvek spreči da se crkva meša u poslove carstva.

Tako su stvari stajale naredna dva veka.

Godine 1917, februara meseca po starom kalendaru, u sred Prvog svetskog rata - što zbog naopakog namesništva carice Aleksandre Fjodorovne Romanove, dok joj je muž i car Nikolaj II boravio s vojskom na frontu, što zbog brojnih skandala carske porodice, što zbog loše i korumpirane države, a ponajviše zbog muke koju svaki rat nosi i osam miliona poginulih i osakaćenih Rusa po frontovima daleko od njihove zemlje - izbi pobuna u Sankt Peterburgu i preraste u revoluciju. Cara Nikolaja II i njegove sinove naterашe da abdiciraju i odreknu se vlasti, a sve od carske porodice što se zateklo u

prestonici staviše u kućni pritvor u Aleksandrovoj palati u Carskom selu. Pobunjenici od raznih partija sastaviše privremenu vladu i rusko carstvo prestade da postoji.

Za sledećih osam meseci sve postade još gore. Nova vlast ne objavi primirje i ne povuče se iz rata, a rasulo u vojsci postade neizdrživo - neretko je za oružje stizala pogrešna municija, hrane i medicinskog materijala nije ni bilo, te sve više vojnika, pa čak i oficira, poče da dezertira i kreće kući. Komunisti, koji su, gde god da su se u vlasti našli, vodu na svoju vodenicu navodili, na kraju iskoristiše bes koji se u narodu nagomilao, te oktobra iste godine pokrenuše svoju, komunističku, boljševičku revoluciju, iza koje usledi krvavi građanski rat.

Ruska je crkva pažljivo pratila sve što se u zemlji dešava i već po februarskoj revoluciji, uplašena da će buržoaska, *građanska* vlast da joj određuje sudbinu, donese odluku da posle više od dvesta godina ponovo uspostavi patrijaršiju i patrijarha na njenom čelu. Valjda je slučaj, ili kakva šala sudbine, hteo da Tihon, nekadašnji arhiepiskop Severne Amerike postane prvi ruski patrijarh 23. oktobra po starom kalendaru, samo dva dana pre nego što izbi komunistička revolucija u Rusiji.

„Ko ste vi?“

Odeven u jednostavnu crnu mantiju, patrijarh Tihon sedi uspravljen s druge strane stola. Već blizu šezdesetog, to je stamen, snažan čovek, iako bi nekog, na prvi pogled, njegova duga seda brada i seda kosa mogle da zavaraju da je stariji nego što jeste.

„Ja?“, osmehnu se mladi čovek u uniformi, počevši se po kosi. „Kako ono beše kaže Odisej? Ja sam - Niko. Samo malo drugačiji Niko - nebitan, nevažan... Posle mene doći će neko drugi i za njim drugi. Revolucija je veća i važnija od svih nas... Ali vi... vi...“

Mladi čovek izvuče iz aktovke nekoliko listova hartije.

„Neprijatelji crkve oteli su Njenu imovinu silom ubilačkog oružja. Pogubljuju vladike, sveštenike, monahe i monahinje koji nizašta drugo krivi nisu do što su, nejasno i maglovito, bez ikakve osnove optuženi da su *kontrarevolucionari*... Svakoga dana do nas stižu vesti o užasnim i bestijalnim ubistvima nevinih... Niko se ne oseća bezbedno; svi žive u strahu od premetačina, pljački, progonstva,

hapšenja i pogubljenja. Stotine bespomoćnih ljudi je zatočeno i mesecima boravi u zatvorima i čak biva pogubljeno bez ikakve istrage i suda... Krv naše braće po vašoj se naredbi proliva i vapije Nebesima, zaklinjući nas da izgovorimo ovu surovu istinu: Dali ste narodu kamen umesto hleba, zmiju namesto ribe. Podelili ste narod na neprijateljske tabore, primoravši ga na bratoubistvo sa surovošću bez presedana. Ljubav Hristovu javno ste zamenili mržnjom... Stanite, bezumnici, zaustavite masakr... Silom koju Nam je dao Gospod, anatemišemo vas, ako još nosite hrišćansko ime i pripadate pravoslavnoj crkvi, makar i rođenjem svojim...“

Odložio je papire i odmahnuo glavom.

„To ste sve vi napisali?“

„Bog mi je svedok da jesam“, odgovori patrijarh. „I svedok mi je da ne prođe dan da ne posumnjam da je možda bolje bilo da nisam. Što sam ja više pisao, to ste vi više ubijali.“

„Stvarno tako mislite?“, upita nagnuvši blago glavu u stranu.

Nema neopredeljenih u građanskom ratu. Patrijarh je, znajući da vernih ima i kod jednih i kod drugih, isprva u svojim poslanicama samo pozivao da se, u Bogu, prestane s prolivanjem bratske krvi, ne uzimajući ničiju stranu, ali po boljševičkom pokolju carske porodice, jula 1918. godine, baci Tihon anatemu na one koji počinise taj zverski zločin, a to postade okidač da se komunisti s crkvom i crkvenim ljudima obračunaju zauvek.

„Četrdeset sedam sveštenih lica u Jekaterinburgu; osam mitropolita i dvadeset arhiepiskopa i pedeset episkopa u logoru na Solovetskima; arhiepiskop iz Perma zakopan živ, episkop tobolski isečen na komade; jedni razapeti na krst, drugi skalpirani, potapani u vreli katran, treći pričešćeni rastopljenim olovom, četvrti goli polivani vodom na zimi dok se ne pretvore u santu leda, granatirani u napuštenim rudnicima dok im se meso i kosti nisu pretvorili u kašu... Njih više od osam hiljada! Hoćete da vam dam imena? Uostalom, idite Đeržinskom u Čeku, može i on da vam pomogne.“

Mladi čovek se osmehnu.

„To je vama problem? Što jedan Poljak radi za dobro ruskog naroda? Dragi moj družo Belavin, ne priznaje komunizam ni veru, ni

naciju - stubove klasnog društva, izmišljene da radničku klasu i seljaštvo drže u zabludi. Drug Đeržinski se odrekao svoje sopstvene klase i porekla da bi pomogao potčinjenim masama. On je dobar i pošten komunista. Uostalom, nije to Đeržinski uradio, nego ja - Jevgenij Aleksandrovič Tučkov - drago mi je. Bilo je i vreme da se upoznamo.“ Patrijarh pogleda tog mladog, nadobudnog čoveka prekoputa sebe i ne reče ništa.

„Pa... dobro“, reče Tučkov raširivši ruke, „smetaju vam stranci... Možete li onda da mi pomognete da nešto razumem? Što ste onda prizivali i Poljake i Čehe i Slovake i Nemce da krenu na ruski narod? Da odbranite stari poredak i sačuvate sve privilegije i bogatstva, dok taj isti narod grca u bedi i sirotinji?“ Patrijarh prekrsti ruke na grudima i odmahnu glavom. „O kakvoj vi brizi o narodu govorite? Brodovi tih istih stranih, kako vi kažete, *imperijalističkih* zemalja tovareni su žitom iz silosa iz Sankt Peterburga, Odese, Mikolajiva... dok su Rusi umirali od gladi. Hoćete da vam kažem koliko ih je pomrlo ili to već i sami znate?“

„A... O tome hoćete da razgovaramo“, reče Tučkov.

Početakom 1921. godine, posle sedam godina rata, što svetskog, što lokalnog, građanskog, zavlada glad u Rusiji. Kako je godina odmicala izbi ovde-onde nekoliko pobuna koje su odmah bile ugušene u krvi. Boljševičke vlasti govorile su da novca i hrane nema, iako su svime što su sakupili i prodali, hranili i opremali svoju vojsku.

Do kraja 1922. godine od gladi u Rusiji umre gotovo osam miliona ljudi.

Još početka te godine, da ublaži muke i patnje narodu, a na patrijarhov predlog, donese Sveti sinod odluku da se proda sve od crkvene imovine što se za službu božiju ne koristi, a da se od prikupljenog novca nabavi hrana za narodne kuhinje i tako zaustavi pomor, i pismo s tom ponudom patrijarh posla komunističkim vlastima. Umesto odgovora, 23. februara 1922. godine oglasiše se vlasti Dekretom o oduzimanju crkvenih dragocenosti u korist onih koji gladuju i kretose da uzimaju iz crkava sve što im potpade pod ruke - sa ikona su vadili drago kamenje i ljuštiti zlato, zlatne i srebrne krstove čupali sa ikonostasa i trpali u kutije i džakove...

Ubrzo potom, aprila iste godine, zbog poziva sveštenstva i naroda na otpor pljački, zatvoriše patrijarha.

„Recite, šta ste vi hteli? Da izvučete nešto malo od onih zlatnih novčića što vam je ostalo iza cara, da podelite koju stotinu hlebova i da se posle priča da je boljševička vlast nesposobna da brine za svoje građane, nego, eto, hoće crkva i svojeg da se odrekne, samo da spase narod, ako treba i od takve vlasti?“

„Grešite...“

„Je l'? Ako je već tako, što vam onda smeta što se sve to blago u kojem se sveštenstvo valja, prodaje da se prehrani izgladneli narod...“

„Lično sam pisao vašem vođi Lenjinu“, zagrme patrijarh uspravivši se u stolici, „i obavestio šta smo voljni da uradimo i pozvao vas da učestvujete i pomognete da svi kojima je to potrebno, dobiju pomoć. Da sam hteo drugačije, zar bih vam se uopšte javljao?“

Tučkov se zalakti na sto i začkilji u patrijarha.

„Dragi moj družo Belavin...“, poče ispod glasa, blago gestikulirajući rukama. „vi i mi smo, u stvari, na istoj strani? I mi i vi želimo samo jedno - da namučenom ruskom narodu bude bolje. Zašto onda moramo ovako? Zašto ne bismo mogli da budemo... prijatelji?“

Samo na tren, patrijarh zastade i pogleda ovog nadmenog čoveka, a zatim se bez reči zavalio nazad u stolici i prekrsti ruke.

„Nu, dobro“ reče Tučkov, široko se osmehnuvši. „Ionako sam samo došao da vas obavestim da je održan sinod Obnovljenske žive crkve, da je na njemu odlučeno da se Svetom sinodu vrati vrhovna crkvena vlast i da se patrijaršija ukine, to jest, da patrijarha više nema, a vi lično ste isključeni iz crkve ili, kako se to stručno kaže, ekskomunicirani.“

Odavno je to patrijarh slutio. Još od kad je postalo jasno da će belogardejci izgubiti rat. Da osigura da će ruska crkva opstati, šta god da se desi, skraj 1920. godine, tačnije 20. novembra, sam Tihon sačini i potpisa Ukaz i prosledi ga svim arhiepiskopijama ruske pravoslavne crkve i sveštenstvu koje se, što s vojskom, što s izbeglim plemstvom, nalazilo izvan granica Rusije.

„U slučaju kada eparhija... ostane bez komunikacije s višom crkvenom vladom, ili sama viša crkvena vlada na čelu s Patrijarhom, zbog nečega prekine svoju delatnost, eparhijalni arhijerej istog trenutka treba da uspostavi kontakt s arhijerejima susednih eparhija, u cilju organizovanja više instance crkvene vlasti za nekoliko eparhija koje se nalaze u istim uslovima... Do daljeg, do organizacije više crkvene vlasti, eparhijalni arhijereji preuzimaju na sebe punu vlast u okvirima Crkvenih kanona..."

„Neće vam uspeti“, spokojno odgovori patrijarh.

„Mislite? Kao što i sami znate, donet je dekret kojim je sva crkvena imovina vraćena narodu od kog je i oteta, i predata državi na raspolaganje. Da potcrtam: sva - zlato, blago, imanja, zgrade..."

Patrijarh nakrivi glavu i ispod oka pogleda Tučkova.

„Razumete šta vam govorim? Znae kako je hrišćanstvo ušlo na britanska ostrva? Dajte, vi ste doktor teologije, ovo sigurno znate. Ne? Nisu rušili stare paganske hramove, samo su u njih stavili novi... sadržaj. A narod ko narod, navikao da dolazi baš na ta mesta da se pomoli..." Tučkov oduševljeno ispruži ruke ka patrijarhu.

„Razumete?"

Patrijarh skloni pogled i zagleda se nekud ispred sebe.

„Vlast je u ime naroda odlučila da svu tu imovinu na korišćenje dodeli novoj, narodnoj, Živoj crkvi, koja je svesna novonastalih okolnosti i u potpunosti ih razume i prihvata. A narod ko narod..."

Patrijarh Tihon bez reči zuri negde dalje od zidova kojima je okružen.

„Razumete?", ponovi Jevgenij Aleksandrović Tučkov, naslonivši se na sto i nagnuvši se prema patrijarhu. „Naravno, postoji i druga mogućnost. Ako baš ne možemo da budemo prijatelji, onda bar da ne budemo neprijatelji... Šta mislite?", reče i iz gomile papira koja je stajala pred njim na stolu pronađe jedan, izvuče ga i gurnu pred Tihona.

„...Kajem se zbog svojih antisovjetskih dela... kajem se zbog anateme koju sam bacio... odričem se svih stranih i domaćih monarhista, belogardejaca i kontra-revolucionara...", šaputao je patrijarh čitajući tekst pred sobom.

„Izvolite“, reče Tučkov i pruži Tihonu nalivpero.

Patrijarh mirno uzdahnu.

„Neka Gospod poduči svakog od nas da stremi Njegovoj istini i za dobro Svete crkve, umesto da teži onom što je samo njemu u korist.“

„Tako je družo Belavin. Lepo ste to rekli“ reče Tučkov i potapša se po kolenima pre nego što ustade i izađe iz sobe.

U narednim danima sve novine u Rusiji objaviše „Ispoved“ patrijarha Tihona i ubrzo potom pustiše patrijarha na slobodu, samo što ga Tučkov nijednog dana ne ostavi na miru nego je, nekad sam, a nekad još praćen dvojicom-trojicom dolazio u kuću patrijarhu i nastavljao neki svoj rat.

Po porazu belogardejaca i monarhista i hapšenju Tihonovljevom, a po Ukazu patrijarha, sveštenstvo u izgnanstvu još 1922. godine počeo da organizuje crkvenu vlast nezavisnu od Majke crkve, dok patrijaršija opet ne bude na slobodi. I tako već septembra iste godine, u Sremskim Karlovcima, u današnjoj Srbiji, a pod pokroviteljstvom ondašnjeg kralja svih Srba, Hrvata i Slovenaca, Aleksandra I Karađorđevića, zasnova privremeni sinod vladika Ruske pravoslavne crkve u izgnanstvu - Rusku zagraničnu crkvu. U znak zahvalnosti za pruženo dobročinstvo, svom pokrovitelju kralju Aleksandru I pokloniše ruku Svetog Jovana Preteče, koju velika vojvotkinja Olga Aleksandrovna, sestra upokojenog cara Nikolaja II, zajedno s drugim blagom, sa sobom iz Sankt Peterburga ponese u izgnanstvo.

Mesec dana po puštanju iz pritvora, patrijarh Tihon baci anatemu na Obnovljensku živu crkvu, samo su malo komunisti marili za to i već do kraja te godine u ruke Žive crkve predoše gotovo svi hramovi u Moskvi i trećina njih širom Rusije i, malo pomalo, jedna po jedna eparhija, poštujući Ukaz patrijarhov, preuze crkvenu vlast na sebe i, ne priznajući Obnovljensku živu crkvu, počeo da službe božije održava po kućama, bežeći od progona vlasti.

Na Blagovesti 1925. godine iznenada preminu patrijarh Tihon. Kažu jedni da mu je tog dana neki boljševički doktor ili zubar dao cijanid umesto leka protiv bolova, drugi pak kažu da je to popodne usnuo i da se probudio pred ponoć. „Слава тебе, Господи“, kažu da je rekao i prekrstio se jednom, drugi put, a pre nego što se treći put prekrstio, siđe s neba anđeo i uze mu dušu sa sobom.

Kako god da je bilo, na vest da je patrijah umro okupi se silan narod - piše da je više od sto hiljada ljudi došlo na njegovo opelo koje služiše pedeset osam vladika. Kad se opelo svrši, po odluci Sinoda, njih nekoliko odnesoše kovčeg s moštima patrijarhovim i sakriše ga negde da ga komunisti nikad ne nađu.

Naposletku, 1942. godine, da „osnaži posrnuli moral“ ruskih vojnika u Drugom svetskom ratu, Lenjinov naslednik, sovjetski komunistički diktator Josif Visarionovič Staljin, zabrani rad i delovanje Obnovljenske žive crkve i, posle dvadeset godina progona, vrati sve hramove i bogomolje na korišćenje Majci crkvi; koju godinu ranije, Jevgenija Tučkova, nekadašnjeg šefa Šestog odseka ruske tajne policije, izbacije iz Ministarstva unutrašnjih dela, te ostatak svog života provede kao predavač na Narodnom univerzitetu dok ne skonča svoj život 1957. godine; a patrijarha Tihona, godine 1989, Moskovska patrijaršija proglasi za sveca.

Nepuna dva meseca pošto, po padu komunizma, nove ruske vlasti zabraniše rad Komunističke partije i iz Rusije nestade svih komunista i sa njima sva zla njihova odoše u zaborav, tačnije februara 1992. godine, duboko pod ostacima stare zimske crkve Donskog manastira, koja neki mesec ranije postrada u velikom požaru, radnici koji su pripremali teren za obnovu crkve pronađoše netaknuti kovčeg na kojem je krupnim slovima pisalo: „Tihon, Patrijarh moskovski i cele Rusije“

Sobica je bila mala, ali čista. Debela raznobojna tkanica prekrivala je veći deo poda. Ispod prozora nalazio se četvrtast sto prekriven kariranim stolnjakom i jedna drvena stolica. Na stolu su stajali čaša i bokal vode i velika sveća koja je pružala jedinu svetlost u sobi. Drveni krevet sa velikim madracom i čistom, belom, poštirkanom posteljinom zauzimaao je gotovo čitav zid sa druge strane. Desno od kreveta nalazila su se niska drvena vrata, a nasuprot njima, na golom i belo okrečenom zidu, visila je ikona Bogorodice sa kandilom ispod nje.

Novak je sedeo na krevetu. Premda u sobici nije bilo hladno i dalje je bio zakopčan do grla. U krilu je držao svoju torbu i zurio u monaha koji je stajao kraj stola. Bio je to oniži starčić, rumenih jagodica ispod kojih je počinjala duga, seda, pomalo raščupana brada, ovde-onde ispod usana prošarana po kojim još uvek crnim pramenom. Iako mu je teme bilo potpuno ćelavo, ono malo sede kose što mu je raslo sa strane i na potiljku, bilo je vezano u konjski repić. S rukama na leđima, monah je gledao kroz prozor i tek ponekad bi ispod oka bacio pogled prema Novaku, brzo ga sklonivši nazad uz nemušto mrštenje.

Tišinu prekide kucanje na vratima. Monah brzo priskoči i odškrinu ih. Preko starčevih leđa, Novak vide monahinju koja nešto prošaputa, a zatim blago klimnu glavom, okrete se i ode. Monah se vrati u sobu noseći okrugli metalni poslužavnik na kojem je bio tanjir ribe, oveća kriška hleba i glavica crnog luka. Spustio je poslužavnik na sto, a zatim se okrenuo prema Novaku i rukama mu nemušto pokazao da priđe za sto.

„Hvala, ne mogu“ reče Novak. -

„Znaš sprski? Bogu hvala“, uzdahnu starčić s olakšanjem. „Rekoše mi da je to što je ostalo od večere. Nije mnogo, a ti si sigurno gladan. Ajde, greh je da se odbije.“

Monah priđe Novaku i blago ga povuče ispod ruke da ustane. Jan spusti torbu, priđe stolu i sede.

„Stani, čekaj, ne može tako“, reče starčić. „Prvo skini jaknu i dođi da opereš ruke.“

Novak poslušno skide jaknu, a starčić dohvati bokal vode sa stola i otvori vrata.

„Ajde, dođi ovamo.“

Osvetljen slabom svetlošću sveće koja se probijala kroz širom otvorena vrata, pred Janom se pruži pogled na raznobojnim kamenom popločane staze koje su krivudale unaokolo; dvadesetak metara dalje video je obrise drveća na uređenim travnjacima i u daljini obrise nekakvog manastira naspram tamnog neba. To je bilo sve. Noć je bila mirna, tiha, samo se negde u daljini čulo jednolično oglašavanje ćuka.

„Nemam ovde sapun da ti dam, al' dobro, bolje išta nego ništa. Evo ti ovo da se obrišeš“, reče monah, pruživši Novaku neku uredno ispeglanu i sklopljenu krpu.

Nije bio ni svestan koliko je gladan. Dok je jeo, Jan je povremeno bacao pogled kroz prozor kroz koji se u tmuši malo šta videlo. Monah je stajao pored vrata i strpljivo čekao da Novak završi.

„Oprostite“, reče Jan, uzimajući poslednje zalogaje iz tanjira, „smem li nešto da vas pitam?“

„Kaži.“

Novak pruži ruku prema prozoru i pokaza prstom.

„Šta je ovo?“

Monah najpre zbunjeno pogleda prema prozoru, a zatim u Novaka.

„Misliš, ovo sve ovde, gde smo?“, reče opisujući rukama krug oko sebe.

„Da“, odgovori Jan.

„Ovo je Pećka patrijaršija. Tu su rukopoloženi svi srpski patrijarsi u poslednjih sedamsto godina. Znaš šta je patrijarh?“

Novak klimnu glavom.

„To ti je sad ženski manastir, dodade starčić.“

Jan se zagleda kroz prozor. Kroz glavu mu prodoše slike tenka i italijanskih vojnika pod punom opremom, visoka betonska ograda i bodljikava žica na njenom vrhu.

Logor, pomisli.

„Mora da vam je teško otkad Srbija ovde nema suverenitet“, promrmlja Novak.

„Suverenitet?“, podsmešljivo reče monah, sklanjajući za Novakom tanjir i mrvice sa stola. Zbunjen, Jan mu se pridruži i vrati sve na poslužavnik, a onda ga odloži ispod prozora. „Ne znam ja za drugi suverenitet do onog kojeg je Gospod svakom čoveku na ovom svetu dao - slobodu da s njom radi, po milosti Božijoj, šta je njemu volja. A

ako ja sam želim da deo te slobode dam nekom drugom da me zaštiti od nasilnika, od lopova, ja to od svoje volje činim. Al' svaka vlast hoće da uzme i ono što neću da joj dam. Svaka. Samo, nekad se bar znalo ko ima vlast i od kog treba da se bojiš, a danas je vlast od nekih nevidljivih i nedodirljivih, pa ne znaš ni ko ti sudi, ni ko presuđuje.“

Bilo je to nešto što je susretao na svakom koraku. Kod Albanaca, Srba, Turaka... Kao da je svaki državni činovnik zlo koje mora da se mrzi i trpi, jer ti od njega život zavisi.

„Zašto svi ovde misle da je vlast nešto čega čovek treba da se plaši i da je nedodirljiva. Nije tako.“

„Ako nije tako, a od kog ti bežiš?“

Novak se trže. Sve do ovog trenutka bio je ubeđen da je *otet*. Stvarno, šta ga sprečava da ode odavde? Ovaj starac? Nekoliko monahinja poput one koja mu je donela večeru? Pred kapijom su italijanski vojnici iz Kfora. Mogao je jednostavno da prošeta do tamo i izađe, i to bi bilo sve.

Dovoljno visoko da neko sa mojim činom ne postavlja pitanja.

Ledena jeza spusti mu se niz kičmu.

Molke je pobegao odavde.

Brikerhof je izvukao pištolj na njega.

Gospodine Novak.

Onaj general? Je li on dovoljno visoko? Neko još više? Koliko?

„Izvini sad što ti je ovako“, Novaka prenu monahov glas. „U konaku bi ti bilo lepše i udobnije, al' ovde niko neće da zna da si tu.“

„Ništa, hvala“, odsutno odgovori Novak. „U redu je ovako.“

U šta sam se ovo upleo?

„Kad su me danas prijatelji zamolili da im pomognem i sklonim nekog stranca dok ne dođu“, nastavi starčić da čavrlja, „samo sam se mislio kako ću kad ne znam da bekнем nijedan jezik, kad ono... zna srpski.“

Novak se samo bez reči osmehnu.

U šta sam se ovo upleo?

Nisam otet. Spasli su me.

Od koga?

Ditmar je izvukao pištolj na mene.

Zašto? U šta sam se ovo upleo?

One noći kod manastira... Nešto su tražili. Neko je nešto tražio...
Naredili su Molkeu da se ne meša...

Zašto?

A onda je došao onaj monah...

„Ako je zbog ovoga postradao, biće da je to nešto mnogo važno.“

Kovčežić...

Ovi sigurno misle da je to nešto važno. Ne znaju... Misle da je nešto važno. Da. Tako je. Ne znaju. On će im reći...

U šta sam se ovo upleo...

Ne. Trebalo bi da ode odavde. Da. Da izađe, javi se vojnicima ispred i traži da ga vrate u Prizren i da...

Molke odlazi...

Ne. Kad dođu ona dvojica on će njima da da kovčežić i da im kaže šta je bilo i da ode...

U šta sam se ovo upleo... U šta sam se ovo upleo...

Ne. Da odmah ode odavde i da nađe Brikerhofa i da mu kaže šta je bilo kod manastira i za Molkea i da mu da kovčežić da ga nosi...

Zašto je onaj plavokosi ostao sa Ditmarom u stanu kad su me izveli?

Da...

...da Brikerhofu da kovčežić da ga nosi...

Ako je još živ...

U šta sam se ovo upleo. U šta sam se ovo upleo. U šta sam se ovo upleo. U šta sam se ovo upleo. U šta sam se ovo upleo...

Novak naglo ustade sa stolice, naže se preko stola, okrete ručicu na sredini prozora i širom ga otvori. Prozorsko krilo obori bokal koji pade na pod i razbi se u paramparčad.

Starčić poskoči s kreveta.

„Šta radiš to?“

Pokušavao je da duboko udahne hladan noćni vazduh. Disao je isprekidano, kratko. Osećao je kako se guši.

„Je l' ti dobro?“

Monah priđe Novaku i uhvati ga ispod ruke.

Nije mogao da se pokrene.

„Nije ti dobro“ reče starčić. „Dođi. Ajde, polako.“

Povukao je blago Novaka i doveo ga do kreveta.

„In was bin ich hier nur hineingeraten?“, reče Jan naglas, prazno zureći ispred sebe.

„Ne znam šta pričaš“, reče starčić, položivši Novaka na krevet i podigavši mu noge. „Čekaj ovde.“

Monah širom otvori vrata sobice i izađe nekud u tminu. Sveća zatreperi pod udarom promaje i utrnu, ostavivši Novaka u mraku.

Mrak mu je prijao. Kao da ga je odjednom sakrio od svega. Ležao je otvorenih očiju i gledao u gustu, neprozirnu tamu.

„Evo me“, začu monahov glas. „Čekaj.“

Monah ostavi nešto na stolu i na podu, zatvori vrata, a zatim i prozor, i ponovo upali sveću.

„Evo, doneo sam vodu. Popij malo“, reče, donevši Novaku čašu vode. Jan se pridiže u krevetu i otpi gutljaj.

„Tako. Je l' ti bolje?“

Novak potvrdno klimnu glavom.

„Što me uplaši“, reče monah, vraćajući čašu na sto. „Šta bi, reko, čoveku?“

Starčić se saže, dohvati metlu i poče da mete srču koja je ostala od polomljenog bokala.

„Da znaš da sam jedva našo metlu. Teško kad nema svetla. Tako ti je to ovde. Šest sati ima, šest sati nema. A to kad ima uvek počne kasnije, a završi ranije... E, sad je bolje“, reče pošto se ispravi i šakom obrisa znoj koji mu se nakupio na čeli. „Da sam ja to sklonio na jednu stranu, a ženice će sutra za dana to kako treba. Je li, je l' tebi sad dobro?“, upita pošto je odložio metlu uz zid pored prozora i seo na stolicu.

„Jeste. Hvala“ odgovori Novak.

„Uf, *hvala*. Što smo ljudi nego da se pomažemo...“, reče monah i spusti ruke u krilo, a zatim se zagleda kroz prozor u mrak.

„Odakle si ti?“, upita starčić, najzad prekinuvši tišinu.

Novak se najpre uspravi u krevetu, a zatim spusti noge na pod i sede. Prethodnih pola sata zurio je u belo okrečeni neravni plafon, puštajući da mu se misli odvijaju bez ikakvog reda.

„Mislite, gde sam živeo pre nego što sam došao na Kosovo?“

„Da, to.“

„Nemačka.“

„A, znači Nemač“, reče monah, klimnuvši glavom.

„Pa, rođen sam u Nemačkoj, ali mi je otac Amerikanac, a majka napola Nemica, a napola Poljakinja.“

„Aha“, razvuče starčić, „dobro“. Spustio je pogled i počeo da se palcem igra rubom stolnjaka.

„Ja sam Jan Novak“, reče, posle nekoliko trenutaka tišine.

„Dimitrije“, odgovori monah. „Otac Dimitrije.“

Novak pogleda starca.

„Oče Dimitrije, znate li kada će da se vrate ona dvojica što su me dovela?“

„Ne znam ja, sinko, ko je tebe doveo“, reče monah. „Samo znam da se meni danas po podne javio Miloje i da me zamolio da pomognem da nekog stranca prebace preko. A Miloje i njegov zet Dejan, oni su časni i pošteni ljudi...“

„Ne razumem“ reče Jan. „Gde da me prebace?“

„Pa, preko. Na sigurno. U Srbiju.“

Novak se zamisli. Više nije mogao nazad u Prizren. Sad je bar to bilo jasno. Već su ga privodili, obijali mu stan, upirali pištolj u njega. I da se vrati, ne bi znao kuda da ode. Možda je ovako bolje. Možda će, ako se dočepa Beograda, moći u ambasadu... Da su ovi hteli da mu naude, mogli su to već odavno.

„Što? Je l' ti to nisi znao?“, upita začuđeno monah, prekinuvši Janove misli.

„Ne“, reče Novak. „Mislio sam da su me oteli.“

„Ovde, sinko, kad otimaju ljude, ne dovode ih u manastir, nego ih odma teraju za Albaniju, a odatle... đavo će ga znati gde završe, Bog nek im je u pomoć“, reče starčić i triput se široko prekrsti.

„Pre je bilo bolje?“, upita Jan.

„Kad ima da valja za sirotinju?“, reče monah, ispravivši nabranu mantiju u krilu. „A oni što imaju, za njih je uvek dobro...“ Novak se osmehnu.

Starčić ga pogleda, frknu sebi nešto u bradu, a zatim se okrete prema prozoru, nalaktivši se na sto.

„Izvinite“, izusti Novak, „nisam tako mislio...“

„Ništa, ništa. Možda tamo odakle si ti došao nije tako. Ne znam, nisam bio“, prekide ga monah, ne sklanjajući pogled s prozora.

„Samo sam hteo... mislim, zašto sve tako gledate? Svi ovde? Kao da vam je država, vlast, kako vi to kažete, nekakav neprijatelj? Zar ne može da bude... ne znam, partner? Neko ko će da vam uredi da imate struju koju sada nemate? Da sredi puteve, vodovod, kanalizaciju...“

„Ma, razumem ja tebe, sinko, šta ti meni pričaš, nego ne razumeš ti mene. Od kad se pamti, na ovome svetu vlada samo bogat i imućan. Bilo i biće. A ako sam nije takav, onda su ga na vlast doveli oni što jesu, il' je zato i seo na vlast, da bude bogat i imućan i to ti je sva priča“, odmahnu starčić rukom na kraju, kao da oko toga ne želi više da troši reči.

„Dobro, oče Dimitrije, neka je i tako“, reče Novak. „Neka je i tako. Ali zato postoje izbori. To vam je kao nekakva kontrola, kazna, ako tako hoćete. Zato moraju da paze da ispune ono što su obećali, inače će biti smenjeni. Razumete?“

„Ama, ljudi su grešni! Da nisu ne bi iz raja bili isterani, a ti bi da na grešnima praviš pravdu i državu? Da ti grešni određuju šta je dobro, a šta ne! Pa šta od toga može dobro da ispadne?“

„Ali, ako su grešni, zato i postoje zakoni koji su jednaki za sve i pred kojima su svi jednaki...“

„Pa šta će ti drugi zakoni do zapovesti Božijih?“, naglo ga prekide monah. „Kad bi samo njih slušali svi bi se sudovi na svetu ugasil! Ne mora ni svih deset. Mnogo je! Evo, samo jedna: Ne poželi ništa tuđe! - ne poželi tuđu imovinu; ne poželi tuđu ženu; ne poželi tuđi život... Eto. Dosta da ceo svet živi u miru. Ali, ne! Drukčije smo mi smislili. Ne kradi, nego daj kredit, pa ubiraj kamatu. Ne čini preljube, nego to proglasi seksualnim opredeljenjem. Ne...“

Ne mogavši da se suzdrži, Novak prsnu u smeh na ova starčeva poređenja. Da je samo na trenutak zastao mogao je da vidi koliko se monah zacrveneo od krvi koja mu je jurnula u obraze.

„Dobro, oče Dimitrije“, nastavi Jan pošto se umirio, „neka i bude tako kako vi kažete - za hrišćane. A šta je sa onima koji veruju u nekog drugog boga ili bogove? Ili možda veruju da boga i nema...“

„Nije da Boga nema, nego ga mi nećemo“, prasnu iznenada monah, lupivši rukom o sto. „Ko dete kad malo poraste, pa bi da ode iz očevog okrilja. *Ja sam sad veliki. Nemoj ti meni da pričaš šta je dobro za mene, znam ja sam. Je l' tako?*“

Ustao je i nervozno počeo da korača po sobici, mahnito mašući rukama.

„Ne treba nam više otac da brine o nama. Hoćemo mi sami da budemo očevi. Da stvaramo. Da sami određujemo šta je dobro, a šta nije. Znamo mi sad sve. Oni pre, oni drugi - oni nisu znali, oni su primitivni, ali ne mi. Mi, nikako! Njima je trebao Bog da ga se boje, da ih uči šta da rade. Mi danas, mi smo svesna bića, mi umemo da razlikujemo dobro od zla. Pa, kad je tako, što nije tako? Što je normalan onaj što za sebe uzme sve - moć, vlast, bogatstvo - otima i ne pita? Taj je, je li, normalan i pametan! A onaj što bi s pravdom i u miru da živi, što sirotinji hoće muku da olakša, što su mu otac, majka, brat, deca, svi ljudi, bilo ko... preči od sile i para - taj je lud! E, zato ne treba nama Bog. Što da nam se meša? Što da nas podseća na zlo naše i na bedu našu? Zatvori ga tamo u onu zgradu - nazovi je crkva, džamija, sinagoga, hram, bogomolja - kako god. Pa ko hoće da ga vidi, nek malo svrati, ko u muzej. Nek slika malo da ponese kući za uspomenu. Skloni ga od nas ljudi da nam više ne smeta, da nam ne govori više šta da radimo, nego da radimo šta mi hoćemo i kako mi hoćemo. Vo vijeki vijekov!“ Monah iznenada utihnu. Dok je pričao, Novak je razrogačenih očiju i širom otvorenih usta zurio u njega. Činio mu se velikim, ogromnim, kao da je svojim prisustvom ispunio čitavu sobu.

„Izvini. Ja to... onako“, odjednom prekide starčić tišinu, odmahnuvši rukom dok se vraćao na svoju stolicu. „Odmori. Tek treba da putuješ...“

Novak ćutke spusti glavu nazad na jastuk i zagleda se u monaha koji je bez glasa mrmljao nešto sebi u bradu, igrajući se praznom čašom na stolu.

„Molke! Molke!“

Zastao je pred kraj hodnika i okrenuo se.

„Spremi se. Ti ideš noćas na obezbeđenje objekta.“

Molke ga zbunjeno pogleda.

„Ne razumem“, reče, odmahnuvši glavom. „Kako je to moguće?“

„Nisam ja taj koji odlučuje. Otkud znam? I otkad ti postavljaš takva pitanja?“, reče uz osmeh i blago gurnu Molkea. „Hajde, spremi svoje momke i kreni.“

Pogledao je za njim dok je odlazio niz hodnik.

Nema veze, pomisli. Još samo jedan dan.

Leopard 2A4 je brektao, meljući svojim teškim gusenicama kaldrmu pod sobom. Koračao je polako sa još desetak vojnika. Uzani puteljak okružen gusto načičkanim kućama vijugao je strmo uzbrdo, dalje u noć.

Šta ovde obezbeđujemo?, pomisli, pogledavši spaljene zidove crkve pred njima. Unaokolo su ležale uništene kuće nagorelih zidova.

Molke zastade. Trebalo je da ih pođe više.

Dvojicu vojnika ostavio je pored tenka, koji je potpuno zatvorio ulicu tridesetak metara ispod crkve, i nastavio sa ostalima dalje.

Trojicu je ostavio na samom prilazu crkvi, desetak metara od glavne porte, a ostalima je rekao da zauzmu isto mesto samo sa druge strane.

Ostao je sam.

Okrenuo se prema ulazu u crkvu i uzdahnuo...

Poslednje što je zapamtio bili su zvuci.

Oštar i rezak zvuk rafala automatske puške.

Tup zvuk udarca sopstvenog tela o nagoreli betonski patos porte.

Zvuk nekakvih glasova i nejasnih povika.

I više ništa...

„Naš kontakt u Prizrenu nađen je mrtav u stanu osobe za koju pretpostavljamo da u svom posedu ima predmet koji želimo. U ovom trenutku ne znamo šta se dogodilo, niti gde bi mogla da bude osoba o kojoj je reč. Kosovo je još uvek u haosu i teško je imati potpuni uvid u stvari. Iako je uveden policijski čas i kretanje je ograničeno patrolama koje su postavljene na glavnim pravcima, nije nemoguće da je ta osoba napustila Prizren. U tom slučaju moramo da pretpostavimo da ta osoba ima pomagače i da će pokušati da napusti Kosovo. Dva najkraća puta koja iz Prizrena vode van Kosova su na jug prema Albaniji i na istok prema Makedoniji. U pitanju su rute od po četrdesetak kilometara i, ukoliko su krenuli tim pravcem, sasvim je moguće da su već napustili Kosovo. Moja pretpostavka je, međutim, da to nisu verovatni pravci kretanja, jer je reč o međudržavnim granicama, gde bi izlazak bio primećen i zabeležen. Zato pre verujem da će se mogući izlazak iz Kosova odigrati ili tako što će, iako je to najduži put, pokušati da se domognu severnog dela Kosova koje je i dalje pod jakim srpskim uticajem, i sa te strane ući u Srbiju, ili će pokušati da odu na zapad prema Crnoj Gori...“

Sedeli su za velikim, okruglim stolom, obasjanim raskošnim kristalnim lusterom koji je visio sa visoke tavanice.

„Imate li nekakvu informaciju o tome ko bi mogli da budu pomagači te osobe?“, upita stariji gospodin unjkavog glasa, sede kose očešljane na razdeljak i sa četvrtastim naočarima metalnog okvira.

„Sve što znam da vam kažem o tome, već sam vam rekao.“

„Još samo jedno pitanje: Da ste vi na tom mestu, šta biste vi odabrali?“

„Krenuo bih na zapad“, reče.

„Pa dobro“, reče stariji gospodin nakon kraće pauze. „Nećemo tražiti nemoguće. Uradite onoliko koliko je u vašoj moći. Hvala vam.“

Put Peć-Kula-Rožaje, koji spaja Kosovo sa severom Crne Gore, verovatno je najneprohodniji put u ovom delu sveta. Od kraja oktobra, pa negde do početka aprila, a ponekad čak i duže, snegovi zaveju Prokletije stvarajući smetove i do dva metra visine. Uz brojne serpentine koje strmo vijugaju uzbrdo-nizbrdo, teško se šta može tuda probiti van letnjih meseci.

Lada niva je brektala grabeći kilometar po kilometar. Sedeo je na zadnjem sedištu i uvukao ruke duboko u rukave pokušavajući da se zagreje.

„Ladno, e? Grijanje ne radi, al' imamo unutarne sagorijevanje ako si za?“, reče uz smeh onaj stariji na suvozačevom sedištu pružajući Novaku flašu s bezbojnom tečnošću koja je jako mirisala na alkohol. „Loza. Domaća.“ Njegovi crni brkovi bili su u snažnom kontrastu sa gotovo potpuno sedom gustom kosom i dečje veseloplavim očima. Onog mlađeg za volanom nije mogao dobro da pogleda. Jedino je video njegovo marinski ošišano teme, snažan vrat i, u retrovizoru, oštar, tanak nos koji se izvijao iznad punih obraza.

Novak se ljubazno osmehnu i odmahnu glavom.

„Mene više“, pomirljivo reče čovek i nategnu.

Gusto noćno nebo prekriveno oblacima tek se ponekad pomaljalo tamo gde bi se na kakvoj kratkoj uzvisici džip izdigao iznad beskrajnih nanosa plavičastog snega.

„Ođe sad široko desno i na dolje, a pošlje naglo ulijevo i u vis pravo“, reče onaj stariji momku koji je vozio.

„Ama, znam, Miloje, nije mi prvina“, odgovori mladić, čvrsto držeći volan, dok ga je onaj stariji tapšao po mišici.

„A dobar čovek ona' Dimitrije. Ako do sad iz muke nije izvuka' dva'es nji', nije ni jednoga“, reče stariji, okrenuvši se ka Novaku. „Odaklen mu snaga u one godine da tol'ko trči? Će se okreneš da treba, eto ti ga on.“

Džip je polako kretao uzbrdo posle oštre krivine. Na samom kraju strme kosine koja se pružala pred njima činilo se kao da put nestaje.

„Odgore opet na desno.“

„Oli ti da voziš, oli me puštit, časti ti?“

Stigli su do polovine uzbrdice.

„Kažete za monaha? Oca Dimitrija?“, upita Jan.

„Za njega, za njega“, odgovori Miloje, nagavši se sa prednjeg sedišta prema Novaku. „Do sad nam je pomoga’, ih...“, reče odmahnuvši rukom. „A ono, nijesmo ni mi ostali dužni.“

„Ođe je poledilo, da bog sačuva“, dobaci mladić. Napredovali su metar po metar.

„A ti zavuci u kraj, đe je snijeg.“

Do vrha uzbrdice ostalo je još tridesetak metara.

„Recite mi...“ započe Novak, ali nije uspeo da završi. Gotovo istovremeni, snažan prasak, zvonak zvuk metala o metal i varnice koje sa haube poleteše prema vetrobranu, zadržase mu reči u grlu.

U sledećem trenutku sve je praštalo oko njih.

„Ukrštaj! Ukrštaj!“, viknu Miloje i levom rukom snažnu gurnu volan u stranu, izvukavši desnom kalašnjikov ispod svog sedišta. „Poledilo... Na, Zeko, oca ti jebem...“, povika, izbacivši ruku sa automatom kroz prozor preko krova, i nasumično zapuca u mrak.

Novak se pruži preko zadnjeg sedišta i prebaci torbu preko glave.

Lada niva se divlje bacala sa jedne na drugu stranu, rasprskavajući uvis mlazeve snega svaki put kad bi se očešala o nanose koje su stajali pored puta.

Motor je urlao.

Osećao je kako točkovi s lancima proklizavaju dok je mladić mahnito okretao volan prvo u jednu, a zatim, kada bi džip došao do ivice puta, naglo u drugu stranu.

Preturao se poput džaka. Udario je glavom u prednje sedišta, a zatim u plastičnu oplatu sa strane. Između štektanja kratkih rafala kalašnjikova, dopunjenih Milojevim psovkama, čuo je fijukanje tanadi kroz kristalni zimski vazduh i nekoliko metalnih odjeka kada bi metak pogodio kola.

A onda, odjednom, džip krenu nizbrdo i sve utihnu.

„Jesi dobro, Dejane?“

Mladić bez reči klimnu glavom.

„Sigurno? Nemo’ da mi šcer ostane udovica prije vremena“, reče Miloje uz smeh, potapšavši momka po širokom vratu, od čega se ovom glava snažno zaklati.

„Kako je tamo poza’ mene?“, dobaci, okrenuvši se ka Novaku.

„Dobro“, odgovori Jan, pokušavajući da prikrije drhtavicu. „Ovo je bila ANA? Teroristi?“, upita.

Sa prednjih sedišta u odgovor stiže glasan i grlen smeh.

„Ovo ti je Zek Bećiri i njegovi sinovi. Ima i' bar pe'-šes' komada. Banditi. Razbojnici. Razumiješ?“

Novak klimnu glavom.

„Prave sačekuše ođe po ova brda. Uzmü ti robu... Šta imaš. A onda te pušće...“

„Puste?“

„Ja; Š' ćeš im? Ionako treba opet da naiđeš da te napadnu.“

Novak zbunjeno zatrese glavom.

„Ne razumem. Zašto neko ne prijavi?“

Miloje pogleda momka u neverici, a zatim odmahnu rukom prema Novaku.

„Ko da prijavi kad ođe samo šverceri prolaze?“, reče i vrati se nazad u sedišta. „Dejane, sinko, kad stignemo u Rožaje da stanemo na pumpu da pogledamo je l' nam šta ne valja sa autom.“

„Dobro“, kratko odgovori momak.

Ostatak puta su malo razgovarali. U Rožaju su kratko zastali na pumpi, a zatim nastavili put Berana.

„Pravo ćemo na aerodrom“, reče Miloje momku, a zatim se okrete ka Novaku. „Tamo te čeka helikopter za Beograd, a mi ćemo dalje svojim poslom. Nema što da brineš, ođe ti je bezbedno, tu Milo ne vlada.“

„Ko?“, upita Novak.

„A, brate, a đe ti živiš?“, rezignirano prasnu momak, podigavši ruke s volana uvis. „Milo. Prešednik. Premijer. Ona' što će se ocepljuje. 'Oće moj kurac ako se ja pitam!“, viknu, a zatim, pritisnuvši sirenu, glasno zapeva: „*Ja ću ti vratiti, sve mило za drago, sve mило za drago..*“

Novak pogleda ka Miloju, koji uz osmeh sleže ramenima, pa se pridruži zetu...

„Moraćemo da sletimo.“

„Molim? Ne razumem“, doviknu Jan.

Ne dižući ruke s komandi, pilot podiže kažiprst uvis u znak da Novak saćeka.

„Evo, sad mi javljaju. Moramo na Lađevce. Tamo će vam objasniti“, povika pilot, nadglasavajući buku elisa.

Novak prevrnu očima, vrati se u naslon stolice i steže torbu koja mu je ležala u krilu. Mogao je samo da kroz velike staklene površine helikoptera gleda kako nadleću njive i drveće. Nisu prošla ni dvadeset četiri sata otkako se oprostio od Molke, od razgovora s Brikerhofom... otkad su ga odveli iz Prizrena. Činilo mu se tako dalekim.

Maslinastozeleni soko gazela sleteo je daleko od aerodromske zgrade. Na pisti, nedaleko od helikoptera, stajala je parkirana bela zastava skala. Elise još nisu prestale da se okreću kad vratima sa Novakove strane priđe mladi oficir u maskirnoj uniformi. Otvorio ih je i pružio Novaku ruku.

„Poštovanje“, viknu. „Ja sam kapetan Đokić. Veoma mi je drago što sam vas upoznao.“

Pomogao je Novaku da siđe, a zatim ga uzeo ispod ruke i užurbano poveo prema kolima.

„Sve je u redu. Nemate razloga za brigu“, govorio je glasno i brzo, ne zastajkujući ni na trenutak. „Imamo vanrednu kontrolu vazdušnog prostora u Batajnici. Zato smo morali da vas prizemljimo ovde, ali obezbedili smo vam prevoz do Beograda, tako da je sve u redu. Kad stignete, idite pravo na surčinski aerodrom. U ispostavi „Aeroflota“ vas očekuju i obezbediće vam prvi let za Moskvu. Sve je u redu. Vojnik će vas dovesti do Beograda. Budite bez brige.“

Uz te reči, kapetan otvori zadnja vrata automobila i gotovo ubaci Novaka unutra.

„Srećan put“, reče zatvorivši vrata, a zatim lupi dvaput po krovu automobila.

Ostrog, leto 1952. godine

Peo se polako uz strmi puteljak koji je krivudao kroz gustu šumu. Iako se leto bližilo kraju, još uvek toplo prepodnevno sunce probijalo se kroz olistalo drveće, osvetljavajući svojim kosim zracima izmaglicu fine prašine koja je lebdela po vazduhu. Iznad vrhova krošnji, duboko uklesani u oštru, kao sekirom odsečenu stenu, pomaljali su se beli zidovi manastira.

Osvrnuo se i pogledao dvojicu iza sebe. Pod kapama, u čizmama i s puškama o ramenu nije im bilo lako.

„Ajde, odmorite malo“, dobaci.

Jedva su dočekali da skinu puške i sednu.

Mogao je i drugim putem, širim i ravnijim. Sigurno bi već bio tamo. Ali zašto da žuri u susret nečemu čemu se ne raduje nimalo?

„Igumane!“, povika pošto su stigli na kameni plato pred monaškim ćelijama. „Igumane, izađi! Došli smo da te uhapsimo!“

Nakon sloma Kraljevine Jugoslavije u kratkotrajnom aprilskom ratu 1941. godine i usred rasula koje ga je pratilo, tačnije 13. aprila, arhimandrit Leontije, iguman manastira ostroškog, objavi monasima da uredite i očistite manastir i, naročito, tri gostinske sobe, a da potom i sebe srede i obuku u najbolje haljine, jer će im tog dana doći važni gosti. Malo je znao Leontije, dobrovoljac Balkanskih ratova i junak Prvog svetskog rata sa tri ordena Svetog Save, zlatnom Obilića medaljom, srebrnom medaljom za hrabrost i albanskom i kumanovskom spomenicom na grudima, da će tog istog dana započeti jedanaest godina njegovog ličnog pakla.

Te večeri, pod okriljem mraka, u manastir stiže mala kolona pešaka, što u uniformi, što u civilu. Odmah zatražiše da se nasamo nađu s igumanom, a ostalu manastirsku bratiju izbaciše iz njihovih ćelija i zatvoriše u konak preko noći. Ni izjutra im nisu dali na molitvu. Oko deset sati, već ožedneli i ogladneli monasi, otposlaše najmlađeg među njima da im donese malo vode. Na njegovo čuđenje, ni pred manastirom, ni u gostinskim sobama, niti igde drugde, ne beše nikog od svite koja prošle noći zapose manastir. Jedino zateče igumana Leontija u njegovoj ćeliji, samog sa deset kovčega blaga.

Privučeni bukom, nekoliko monaha izadoše iz svojih ćelija. Ona dva vojnika iz pratnje se zgledaše, pa mahinalno krenuše da skidaju puške s ramena.

„Igumane!“, viknu još jednom. „Izađi!“

„Ko zove?“

Uspravna prilika, podsečene sede brade i kose zalizane unazad, spuštala se niz stepenice koje vode do ulaza u manastir.

„Ja sam, igumane. Jakša“, odgovori mladić. „Došao sam da te uhapsim“, reče pošto mu je monah prišao sasvim blizu.

„Bogu hvala“ odgovori starac.

U tim aprilskim danima 1941. godine, kad je bežanija već krenula, Narodna banka ondašnje Kraljevine Jugoslavije otposlala depešu svim ekspoziturama u zemlji da se sve državno zlato ima hitno upakovati u kovčege i uputiti ka Mostaru i Nikšiću, odakle će se avionima prevesti na sigurno. Gde tačno, to niko nije umeo da kaže.

Te noći, trinaestog na četrnaesti april, u koloni pešaka koja je stigla u ostroški manastir bio je i mladi jugoslovenski kralj, Petar II Karađorđević, sakriven da prenoći u bezbednosti manastira, pre nego što nastavi dalje u izgnanstvo. Što je to blago ostavljeno tu, a nije krenulo s ostalim zlatom, ni danas nije jasno. Ima mnogo onih koji misle da to i nije bilo državno blago, već lični imetak kralja i porodice, tu ostavljen da ga sačeka kad se jednom vrati.

Kako god bilo, već sutradan organizova iguman sa još nekoliko ljudi da se blago sakrije i zakopa. Desetak dana kasnije u manastir banuše Nemci. Igumana uhapsiše, a četiri kovčega blaga i papirni novac iz manastirske blagajne koje nije uspeo da sakrije, kao i sušeno meso, manastirsko vino i druge stvari koje zatekoše u manastiru, odnesoše sa sobom.

Samo, glas se o skrivenom blagu nije umirio. Kako je koja ratna vlast posedala manastir, tako su od igumana tražili zlato - Italijani, pa opet Nemci, četnici i partizani - svi. Na posletku, kad se rat završi 1945. godine, sam Leontije ode do novih vlasti i potanko ispriča šta je sve sa zlatom bilo i gde je zakopano ono što je, kako je tvrdio, od njega ostalo.

Ali ni tu ne beše kraj.

Već se 1947. godine, u spisima Ozne, tajne policije tadašnje Federativne Narodne Republike Jugoslavije, pojavilo da se sumnja da zlata još ima i da je iguman pod redovnom prismotrom. Koju godinu kasnije, kad se na ulicama Nikšića i okoline ponovo pojaviše zlatnici, policija brzo krete u akciju i na kraju, 12. septembra 1952. godine, istraga ih dovede na Leontijeva vrata.

„Hvala ti što si mi dao da se spremim“, reče iguman, dok je pakovao nešto veša u malu, kožnu torbu. „Da se i to jednom završi. Jedanaest godina mi je nad glavom, kao omča. Znao sam ja još onda da će mi to blago dušu pojesti, moj Jakša, znao “ Seo je na krevet i rukom obrisao znoj sa čela.

„Samo da znaš, ništa ja od toga nisam za sebe uzeo. Sve sam razdelio kome sam i koliko mislio da treba. Bog mi je svedok, ako sam gde i pogrešio, nije bilo od moje koristi i od zle volje.“

„Nisam ja sudija, igumane“, reče mladić, koji je s dva stražara stajao pored vrata. „Ne moraš to meni da pričaš.“

„Moram - ne moram... Nije više ni važno“, reče Leontije, slegnuvši ramenima i ustade da krene.

„Stani“, reče mladić, a zatim se okrete prema stražarima. „Izađite napolje i zatvorite vrata.“

Ostali su sami.

„Znamo se, igumane“, reče mladić, leđima se oslonivši na zatvorena vrata.

„Znamo se, Jakša, naravno da se znamo. Ja sam te krstio, ja sam te u ovaj manastir uveo...“

„Kaži gde je blago“, naglo ga prekide momak.

Leontije ga pogleda s kreveta i odloži torbu.

„Nema ga više.“

„Prestani da lažeš!“, razdra se mladić, a zatim krupnim korakom priđe igumanu i naže se nad njega. „Sećaš se? Ja sam ih čekao te večeri na kapiji. Prošli su pored mene ko pored seoske džukele. I ja sam te našao tog jutra, samog s blagom...“

„Sećam se, Jakša, a sećam se i kad si otišao. One noći kad je ceo četnički štab kod manastira pobijen. Koliko ti je bilo? Osamnaest? Ni toliko.“

Mladić zagriže usnu.

„I ja sam radio samo šta sam mislio da treba i kako treba“, reče i priđe prozoru.

U jesen 1943. godine, nedugo po kapitulaciji Italije pod čijom je okupacijom bila Crna Gora, u bratoubilačkom ratu što je započeo komadanjem Kraljevine Jugoslavije, komunistički partizani opsednuše glavni štab četnika Kraljeve vojske u otadžbini za Crnu Goru, Boku i Stari Ras koji je zaposeo gornji ostroški manastir. Danima su partizanski topovi tukli manastir, ali su četnici pružali snažan otpor. Na kraju uspeše partizani da četnike, koji su već ostajali bez hrane i municije, ubede da se predaju i da im se ništa neće desiti.

Još iste noći preki partizanski ratni sud osudio ih je za izdaju i na smrt streljanjem.

Za mnogo godina među četnicima koji su, po nastanku komunističke Jugoslavije nakon Drugog svetskog rata, otišli u izbeglištvo u inostranstvo vodile su se svađe o tome je li iguman Leontije bio taj koji je u ime partizana prevario četnike da se predaju. Jedni su ga smatrali izdajnikom, a drugi tvrdili da neko ko je kroz dva Balkanska i Prvi svetski rat kao dobrovoljac prošao nikad ne bi uradio tako nešto...

„Pa, dobro“, reče mirno Leontije. „Svakog od nas čeka njegov sud. Moj počinje danas...“

„Sedam godina te pratimo“, prekide ga mladić. „Znam šta sam onog jutra video i znam da to još nisam video. Reci mi gde je.“

„Takvog blaga, kakvo ti tražiš, ovde više nema“, reče Leontije kroz uzdah, „a da bi ti ono drugo blago bilo vredno, morao bi da veruješ. Koliko ja znam, to si davno prestao.“

„Da verujem?“, upita momak, osmehnuvši se. „Pa ja sam sad vlast, igumane, a svaka je vlast od Boga.“

„Tvoja, bogami, nije“, reče Leontije i, ustavši s kreveta, uze svoju torbu i krenu ka vratima. „Tvoja je od naroda, a to je nešto s čime ćeš morati ti da živiš...“

Mladić ga zgrabi za mišicu.

„Daj mi to blago, starče“, polako izgovori.

Iguman se zagleda u mladićevo lice, a zatim odmahnu glavom.

„Ne mogu.“

Bez ikakve najave, Jakša izvuče pištolj iz futrole što mu je visila o pojasu, zamahnu i snažno udari igumana po glavi. Starac posrnu i pade. Udario ga je još jednom, i još jednom, i još jednom... Dokle god je bilo snage u njegovom telu.

„Straža!“

Stražari otvoriše vrata i uđoše u sobu.

„Odnosite ga odavde!“

Još iste noći odred Ozne upao je u manastir. Monahe su postrojili ispred. Rušili su i lomili sve na šta bi naišli. Na kraju, ispod dasaka koje su prekrivale pod igumanovih odaja...

nadoše ikonu presvete bogorodice Filermose, koju je naslikao sam sveti apostol Luka, česnicu svetoga krsta i najveće blago od sviju, ruku svetog jovana krstitelja. Svetinje su u policijskoj kasi držane sve do 1978. godine, kada su predate Cetinjskom manastiru, samo se za njih nije znalo sve dok se o lučin danu 1993. godine, na saboru Svetog Sinoda naše crkve, ruka najvećeg rođenog od čoveka ponovo ne pokaza među ljudima.

Podigao je glavu. S leve strane pružalo se veliko groblje. Pravo ispred počinjali su blokovi starih, prljavih zgrada.

„Gde smo“, upita.

„Beograd“, odgovori kratko vojnik.

Novak obori pogled. Pročitao je i poslednju stranicu. Više nije bilo ničeg.

Odložio je listove papira u krilo.

Osećao je da mu nešto izmiče, samo nikako nije mogao da upre prstom u to.

Put se naglo proširio u veliki bulevar sa širokim travnjakom po sredini. Redovi zgrada nizali su se sa obe strane.

Bilo mu je jasno da su ga spasili od jednih da bi ga oteli za sebe.

„Možeš li da me odvezeš u neki mali hotel? Negde blizu stanice. Železničke ili autobuske, svejedno.“

„Naređenje koje imam je da vas vozim pravo na aerodrom“, odgovori momak, ne skrećući pogled.

Kod nemalterisane crkve ponovo uđoše u neku usku ulicu koja je krivudala ispod obronka brda ispunjenog daščarama i straćarama okruženim gomilom đubreta, pre nego što izbi na veliku raskrsnicu sa nekim novim bulevarom.

Novak zagriže usnu.

Pokupio je papire, složio ih u kovčežić i vratio poklopac. Na kraju ubaci kovčežić u torbu i iz nje izvuče novčanik.

Zastao je samo za trenutak.

„Što se tebe tiče, ostavio si me na aerodromu“, reče.

Momak ga pogleda u retrovizoru i bez reči preko ramena uze pruženu novčanicu.

Svuda po krevetu ležali su razbacani listovi papira. Uzimao ih je u ruke, prevrtao, iznova nasumice iščitavao, okretao prema svetlu...

Nemoguće da je to sve.

Kroz zatvorene prozore neugledne hotelske sobe dopirali su zvuci retkih tramvaja i automobila. Ispred se pružao veliki pust park, a s desne strane širok bulevar i masivne betonske građevine sivih, prljavih fasada.

Nemoguće da je to sve...

Okrenuo se i ponovo prišao krevetu. Obema rukama odgurnuo je papire u kraj i spustio glavu na uzdignuti jastuk. Gledao je u prazno, nesvesno se desnom rukom igrajući sa kovčežićem, podižući i spuštajući poklopac prstom koji je provukao kroz alku.

Glupo, pomisli.

Ipak...

Onaj monah je krio kovčežić ispod poda, i onaj drugi, iguman, i on je ispod poda krio relikvije...

Ne ispravljajući se, Jan bezvoljno stavi kovčežić na grudi, skide poklopac i okrete donji deo prema sebi. Ništa se nije videlo. Gurnuo je šaku unutra i prstima prošao duž ivica. Na kraju ga je okrenuo naopako, istresao, a potom i snažno gurnuo dno pesnicom. Lim se blago ugnu pod pritiskom.

„Kao što smo i mislili - ništa“, reče naglas, spusti kovčežić nazad na grudi i vrati poklopac. Pri dnu čitave bočne ivice donjeg dela pružao se žleb u koji je trebalo da nalegne kada bi se spustio, samo što je poklopac uvek ostajao bar centimetar - centimetar i po iznad.

Otpočетка ga je nerviralo.

Uhvatio je tu limenu kutiju obema rukama, tako da mu je dno počivalo na dlanovima, i prstima snažno pritisnuo poklopac. Zatim ga je uzeo između ruku i iz sve snage levom pritisnuo donji deo, a poklopac desnom. Na kraju ustade, spusti kovčežić na pod i pritisnu poklopac obema rukama, nalegnavši svom težinom.

Kratak, oštar i škriputav zvuk zapara mu uši.

Ups... sranje.

Novak uze kovčežić i zagleda ga svih strana. Činilo se da je sve u redu.

Otvorio ga je i pogledao unutra. Nije se videlo ništa.

A zatim pogleda u dno poklopca.

Duž čitave šire strane zjapila je pukotina, ne šira od dvatri milimetra.

Ali...

Okrenuo je poklopac.

Sa spoljašnje strane nije se videlo ništa.

Seo je na krevet i okrenuo poklopac ka svetlu. Izgledalo je kao da je čitavo dno prekriveno čvrsto zaglavljenom tankom limenom pločom.

Novak se pruži preko kreveta i izvuče nož iz torbe koja je ležala na noćnom stočiću.

Levom rukom je uhvatio poklopac sa suprotne strane, vrh noža uvukao u otvoreni procep, naslonio sečivo na ivicu, okrenuo glavu na drugu stranu što je dalje mogao i snažno pritisnuo dršku noža nadole.

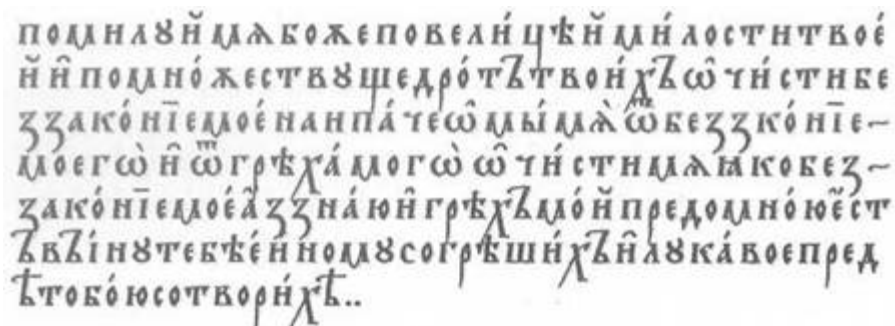
Nije trajalo dugo.

Komad lima polete nakratko uvis, a zatim, uz mukli zveket, pade na pod kraj Novakovih nogu.

Spustio je pogled.

U dnu poklopca ležao je presavijeni pergament i nekakav neveliki smotuljak, ne veći od njegovog prsta, uvijen u poluraspadnutu tkaninu mrkosmeđe boje. Jan odloži poklopac na krevet, polako izvuče pergament i rasklopi ga u krilu.

Fini, precizno ispisani redovi srpskog srednjovekovnog pisma prekrivali su ga od ivice do ivice...

ПОДНАШЊАДБОЖЕПОВЕЛНЦЪИДНЛОСТНТВОЕ
ИИПОДНОЖЕСТВШЕДРОТЪТВОИХЪОТНСТНБЕ
ЗЗАКОНТЕМОЕНАНПАТЕОМЫДАДЪОБЕЗЗАКОНТЕ-
МОЕГЪИОГРЪХАМОГЪОТНСТНАДМКОБЕЗ-
ЗАКОНТЕМОЕАЗНАЮИГРЪХЪМОИПРЕДОДНОЮЕСТ
ЪВЪІНУТЕБЪЕННОДЪСОГРЪШНХЪИЛЪКАВОЕПРЕД
ЪТОКОЮСОТВОРНХЪ..

Novak prestade da čita.

„Šta je ovo?!“ reče naglas, a zatim šapatom poče polako da prevodi.

„Smiluj se na mene, Bože... po velikoj milosti tvojoj... i... po mnoštvu milosrđa tvojih... očisti me od bezakonja mojih...“

Psalam, pomisli, običan psalam.

Prelazio je prstom preko stotinama godina starog spisa.

„Tebi jedinome zgreših... Pokropičeš me... i... očistiću se... Okreni lice od greha mojih... Ne odbaci mene... Daj mi radost...“

Običan psalam.

Još dugo je sedeo i nepomično zurio u pergament u svojim rukama, a zatim ga odloži preko gomile papira na krevetu.

Sve ovo zbog besmislene molitve na pergamentu.

Ustao je i prišao prozoru.

U uglu kreveta, prekrivena pergamentom sa drevnom molitvom ispisanom davno zaboravljenim pismom, ležala je gomila hartije ispunjena zlobom i zavišću, zaverama, pohlepom i krvlju...

Novak sklopi oči i nasloni slepoočnicu na prozorsko okno.

„Strašno“, prošaputa. „Strašno.“

Vratio se na krevet, seo, izvukao platneni smotuljak iz kovčežića i bezvoljno počeo da ga odmotava...

Epilog

Jučerašnji dolazak dodatnih 700 britanskih vojnika, kao i nekoliko hiljada iz drugih zemalja NATO, izgleda da je zaustavio divljanje rulje Albanaca, ali je njihovo prisustvo stiglo previše kasno za veliki broj srpskih porodica.

I dok osuđuje nasilje, većina diplomata se slaže da konačni status Kosova - bez obzira da li će ostati pokrajina u Srbiji ili postati nezavisna zemlja - mora da se hitno reši da bi se stvorio održivi mir...

Tajms

21. mart 2004. godine

...Indikacija da su šefovi UN u režimu rada kontrolisanja štete je i nepotpun „zvanični“ izveštaj o postradalima tokom pobune. I srpski i albanski mediji protekle nedelje su se pitali kako to da je UNMIK-ov izveštaj o poginulima pao sa trideset dve žrtve na njih dvadeset devet, da bi sada iznosio devetnaest žrtava. Prema onome što se može čuti na samom Kosovu, tokom nemira je poginulo šest vojnika iz sastava KFOR-a (iako *zvanično* nijedan nije ubijen)...

balkananalysis.com

15. april 2004. godine

Susret predsednika Crne Gore Filipa Vujanovića sa papom Benediktom u Vatikanu organizovan je mimo svih diplomatskih procedura i uz posredovanje malteškog reda vitezova, koji na taj način pokušavaju da se dokopaju najvrednijih hrišćanskih relikvija koje se čuvaju na Cetinju! Reč je o ruci Jovana Krstitelja, česticama časnog krsta, pohranjenim u manastiru Mitropolije crnogorsko-primorske i ikoni Bogorodice Filermose, koja se nalazi u Narodnom muzeju na Cetinju.

Predsednik Srpske narodne stranke, Andrija Mandić kaže za Kurir da je Vujanović dužan da objasni javnosti zašto posetu Vatikanu nije organizovala naša ambasada, nego Anton Zbutega, vitez malteškog reda, inače rođak kotorskog biskupa Branka Zbutega...

...Marko Nicović, vitez malteškog reda, u izjavi za Kurir nije mogao da potvrdi da li su Malteški vitezovi organizovali susret između

Vujanovića i pape Benedikta, ali napominje da je moguće da bi crnogorske vlasti mogle da iskoriste relikvije za ostvarivanje nezavisnosti...

Kurir

17. januar 2006. godine.

Priča o nameri Malteškog reda da se dokopa najvećih svetinja hrišćanstva - ruke sv. Jovana Krstitelja, ikone bogorodice Filermose i čestice svetog krsta - traje već 13 godina, od onog dana kada je mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije obelodanio da se te relikvije nalaze - na Cetinju...

...Nedavna poseta crnogorskog predsednika Filipa Vujanovića papi, pa potom dugi razgovori sa čelnicima „maltežana“ podgrejali su priče na tu temu, tim pre što je susret organizovan posredstvom Antona Sbutege iz Kotora, malteškog viteza...

...Ovih dana, saznaju „Novosti“, aktuelne su pripreme za transport ruke sv. Jovana Krstitelja u Moskvu, gde bi svetinja trebalo da ostane neko vreme...

Večernje novosti

21. april 2006. godine

Skupština Crne Gore usvojila je sinoć Odluku o proglašenju nezavisnosti. Crna Gora je definisana kao nezavisna država sa punim međunarodnopravnim subjektivitetom u njenim postojećim državnim granicama...

...Sednicu parlamenta je otvorio predsednik Skupštine Ranko Krivokapić i formalno proglasio nezavisnost Crne Gore. „Konstatujem da su svi prisutni poslanici glasali 'za', da niko nije bio protiv ili uzdržan i objavljujem da je Skupština Republike Crne Gore donela Odluku o proglašenju nezavisnosti Republike Crne Gore. Da je vječna Crna Gora!“

Na svečanoj sednici parlamenta se obratio i predsednik Republičke referendumske komisije, František Lipka, koji je naveo da je 55, 5 odsto birača glasalo za nezavisnost...

B92

4. jun 2006. godine

Hiljade vernika okupilo se u crkvi Hrista spasitelja u središtu Moskve da se moli nad relikvijom - desnom rukom svetog Jovana Krstitelja...

„...Danas... pozdravljamo ruku svetog proroka i imamo priliku da se molimo nad ovom svetinjom i primimo blagoslov desnice onog koji je video našeg Gospoda i Spasitelja kad je došao na reku Jordan i koji je rekao: Evo Jagnjeta Božijeg“, rekao je Patrijarh moskovski i cele Rusije, Aleksej II tokom noćasnje liturgije...”

Vashington post
7. jun 2006. godine

Post Scriptum

Pečka patrijaršija, danas

„Nur fünf Minuten. Ja?“

Vozač klimnu glavom.

Monah izađe iz kola, popravi veliku platnenu torbu koja mu je visila s ramena i priđe drvenoj kapiji, te snažno zalupa.

„Pomaže Bog“, nazva kad se kapija otvori.

„Bog ti pomogao“, odgovori monahinja.

„Treba mi igumanija.“

„Izvoli“, reče monahinja i pomeri se u stranu da mu napravi mesta da prođe.

„Sačekaj ovde“, reče mu pošto su stigli do platoa ispred velikog i lepo uređenog travnjaka. Ubrzo potom iz jedne od obližnjih zgrada izađe niska starica s velikim, četvrtastim plastičnim naočarama koje su joj prekrivale veći deo lica.

„Pomaže Bog“, dobaci.

„Bog pomogao“, reče i žurno poče da otvara četvrtastu, sivomaslinastu torbu. „Ja sam... ja... dolazim iz Kanade“, promuca držeći ispod brade preklop torbe, dok se mučio da otkopča rajsferšlus. „Jedan čovek... Jan Novak... dao mi je ovo da donesem ocu Dimitriju.“

Izvukao je nekakvu srebrnkastu metalnu kutiju, nalik kovčežiću, sa velikom alkom na poklopcu i zatvorenu belu kovertu.

„Otac Dimitrije je umro, Bog da mu dušu prosti“, kratko odgovori igumanija.

Monah zastade. Pod svetlom, retkom bradom, usne mu potpuno izgubiše boju.

„K... kako?“, jedva promuca. „Kad?“

„Ima tome“, odmahnu igumanija rukom.

Stajao je zbunjeno s kovčežićem rukama.

„Možete li vi, onda, ovo da uzmete?“

„Bog s tobom, kud da uzmem tuđu stvar?“, nasmeja se igumanija.

„Ondesi lepo ti tom čoveku to nazad i kaži mu šta je bilo.“

„Ne mogu“, reče monah. „Ne... Ja... ja... idem za Svetu goru i ne znam ni kada ću, ni da li ću uopšte da se vraćam“, odmahnu glavom.

Igumanija sleže ramenima.

„Jesi ti gladan? Hoćeš da se okrepiš“ upita ga.

„Ne mogu, hvala“, odgovori monah. „Čekaju me ispred u kolima.“

I dalje je nepokretno stajao i zurio u kovčežić u svojim rukama.

„Šta sad da radim?“, upita, ne dižući pogled.

„Ne znam“, reče igumanija i blago ga potapša po mišici. „Možda je Gospod tako hteo, da ti to pričuvaš neko vreme.“

Uzdahnuo je i vratio kovčežić u torbu.

„Pa, dobro“, reče.

Kazalo istorijskih ličnosti i živih ljudi pomenutih u romanu (po redosledu pojavljivanja)

Stefan Dušan (Silni) Nemanjić (1308-1355)

Srpski kralj i car. Na presto stupio 1331. godine i vladao do svoje smrti. Sin Stefana Dečanskog, Za cara je krunisan 1334. godine. Tokom njegove vladavine srpska srednjovekovna država doživela je procvat i zauzimala je teritoriju današnje Srbije južno od Save i Dunava, Albaniju, Epir, Tesaliju, Akarnaniju, Etoliju i celu Makedoniju (bez Soluna). Tokom njegove vladavine sačinjen je srednjovekovni ustav Srbije - *Dušanov zakonik*, kojim se Srbija svrstala u retke države onog vremena sa uređenim zakonima.

Hariton (Lukić) (1960-1999)

Monah iz Manastira Svetih Arhangela. Dana 16. juna 1999. nestao je pod misterioznim okolnostima. Njegovo obezglavljeno telo nađeno je u okolini Prizrena avgusta naredne godine. Glava oca Haritona još uvek nije nađena. U posmrtnom izveštaju koji je dostavljen Međunarodnom sudu za ratne zločine potvrđeni su otkidanje glave i teška sakaćenja tela. Počinioci ovog stravičnog zločina ni do danas nisu otkriveni.

Andžej Tadeuš Bonaventura Koščuško (1746-1817) Poljsko-litvanski heroj i vođa ustanka za oslobođenje Poljske protiv carske Rusije i Pruskog kraljevstva 1794. godine. Pre podizanja ovog ustanka borio se i na strani američke republikanske vojske u Američkoj revoluciji. Za te zasluge dobio je počasni čin generala američke vojske.

Leh Valensa (1943-)

Poljski političar, državnik i jedan od simbola mirnog otpora komunizmu. Početkom osamdesetih godina 20. veka nalazio se na čelu nedržavnog, nezavisnog sindikata „Solidarnost“, koji je svojim delovanjem predstavljao otpor komunizmu u Poljskoj. Bio je prvi

demokratski izabrani predsednik Poljske (1990-1995). Dobitnik je Nobelove nagrade za mir (1983).

Vojćeh Jaruzelski (1923-)

Bivši poljski komunistički general i predsednik. Odgovoran za zabranu rada sindikata „Solidarnost“ i uvođenje diktature u Poljskoj. Kasnije se branio da je uvođenjem diktature sprečio intervenciju Sovjetskog saveza u Poljskoj. Učestvovao u zauzimanju Berlina 1945. godine. Kao general poljske vojske predvodio je trupe u invaziji na Čehoslovačku 1968. godine, za šta se kasnije izvinio češkom i slovačkom narodu. Bio je prvi predsednik demokratske Poljske, ali na tu funkciju nije bio izabran i na njoj je proveo manje od jedne godine.

Jovan Pavle II (1920-2005)

Rimski papa. Prvi poglavar Rimokatoličke crkve još od 1623. godine koji nije bio poreklom Italijan i prvi papa slovenskog porekla. U redovnike je stupio 1946. godine. Dve godine kasnije doktorirao je na teološkom fakultetu. Za poglavara Rimokatoličke crkve imenovan je 1978. godine. Njegov pontifikat obeležili su borba protiv komunizma i veliki broj putovanja širom sveta (čak 104 posete drugim zemljama). Jedini je papa u istoriji koji je ušao u sinagogu i džamiju. Kao veliki pobornik hrišćanskog ekumenizma, nakon hiljadu godina raskola učinio je prvi korak i otišao u posetu carigradskom patrijarhu u cilju pomirenja zapadnog i istočnog hrišćanstva.

Paskal II (? -1118)

Rimski papa. Na mestu poglavara Rimokatoličke crkve nalazio se od 1099. do svoje smrti. Čitav njegov pontifikat obeležen je borbom za investituru - to jest, oko toga ko kontroliše izbor viših sveštenika (biskupa) - između svetovnih i crkvenih vlasti. Vrhunac sukoba tokom njegove papske vladavine usledio je 1111. godine kada ga je imperator Svetog rimskog carstva utamničio na dva meseca.

Žerar (oko 1040 - 1120)

Osnivač Reda vitezova Svetog Jovana Jerusalimskog. Rođen je u okolini Napulja. Pretpostavlja se da je ili kao vojnik ili kao trgovac

došao u Jerusalem, gde je postao čuvar-zaštitnik male monaške bolnice koja je lečila obolele hodočasnike. Tamo je organizovao sveti red monaha-vitezova koji je ozvaničio bulom papa Paskal II

Rejmon di Pij (1083-1160)

Drugi po redu veliki majstor Reda vitezova Svetog Jovana Jerusalimskog. Plemićkog porekla. Od Reda, na čijem čelu se nalazio od 1120. godine do svoje smrti, stvorio je moćnu vojnu silu i uveo osmokraki krst kao zvanični simbol Reda.

Andronik II Paleolog (1259-1332)

Vizantijski car. Njegova vladavina započela je ubrzo po oslobađanju Konstantinopolja od latinske vlasti, ali je bila opterećena brojnim problemima. Vizantija je bila u ekonomskoj zavisnosti od Mletaka i Đenove, dok je s juga bila pritisnuta teritorijalnim aspiracijama Turaka, koji su joj oduzeli veći deo teritorija u Maloj Aziji, odnosno sa severa Bugara i Srba, koji su koristili priliku da prošire svoje teritorije dok su vizantijske snage bile zauzete odbranom južnih granica.

Napoleon Bonaparta (1769-1821)

Francuski vojni i politički lider i, kasnije, imperator Francuske. Rođen na Korzici u italijanskoj plemićkoj porodici, Napoleon je, nakon Francuske revolucije, predvodio francuske trupe u ratovima sa Prvom i Drugom koalicijom krajem 18. i početkom 19. veka. Godine 1799. izvršio je državni udar u Francuskoj i proglasio se za prvog konzula, a pet godina potom i za imperatora Francuske. Tokom svojih osvajanja po Evropi, na novoosvojenim teritorijama ukidao je feudalni poredak i zasnivao građanska društva po modelu Francuske revolucije. Nakon poraza u Rusiji 1812. godine, i potom poraza kod Lajpciga 1813, koalicione trupe su okupirale Francusku i proterale Napoleona na ostrvo Elbu, odakle je 1815. godine pobjegao i ponovo okupio vojsku. Konačan poraz doživeo je na Vaterlou i ponovo je proteran, ovaj put na ostrvo Sv. Jelena, pod engleskom kontrolom, gde je i umro.

Pavle I Petrovič Romanov (1754-1801)

Ruski car. Na vlasti je bio nepune četiri godine. Njegovu vladavinu obeležile su brojne promene koje je želeo da uvede u carsku Rusiju.

Zbog svojih ekscentričnih postupaka i unutrašnje i spoljne politike značajno različite od politike njegovih prethodnika, u istoriji je zabeležen kao „ludi car“, iako danas brojne studije u potpunosti negiraju njegovo ludilo. Nakon što su izgubili Maltu, pružio je utočište vitezovima Reda Svetog Jovana, zbog čega je postao prvi i jedini veliki majstor ovog reda pravoslavne veroispovesti. Tim činom je i otpočela tradicija ovog monaškog reda u Rusiji.

Ferdinand fon Hompeš (1744-1805)

Poslednji veliki majstor Reda Svetog Jovana Jerusalimskog sa Rodosa i Malte, pre gubitka Malte i raspada Reda. Napoleonovim trupama je predao ostrvo bez borbe, poštujući kodeks Reda po kojem vitez nikad ne sme da digne oružje na drugog hrišćanina.

Pije VI (1717-1799)

Rimski papa. Za papu je izabran 1775. godine. Važio je za papu liberalnih shvatanja za ono doba i borio se protiv korupcije u Papskim državama. Nakon Napoleonovog osvajanja Rima 1798. godine, Pije VI je zarobljen i odveden u Valensu u Francuskoj, gde je i umro.

Lav XIII (1810-1903)

Rimski papa. Za papu je izabran 1878. godine. U svojim teorijskim radovima bavio se redefinisanjem Rimokatoličke crkve u novim vremenima i bio je prvi papa koji se bavio problemima društvene nejednakosti i socijalne pravde.

Amfilohije (Radović) (1938-)

Mitropolit crnogorsko-primorski. Doktorirao je teologiju 1969. godine u Atini, nakon čega je predavao u Rusiji i Francuskoj. Godine 1985. postao je episkop banatski, a 1991. postavljen je na čelo Mitropolije crnogorsko-primorske, gde je podstakao obnovu crkava i manastira i pokrenuo časopis, radio-stanicu i izdavačku delatnost (*Svetigora*).

Julijan (Apostata) (331-363)

Rimski car. Vladao je od 355. godine do svoje smrti. Njegovu vladavinu karakterisali su ukidanje hrišćanstva kao zvanične državne

religije, zbog čega ga je hrišćanska crkva proglasila otpadnikom, kao i pokušaji da se Rimsko carstvo vrati svojim korenima, gde je car samo prvi među jednakima za kojeg važe isti zakoni kao i za sve ostale subjekte u carstvu. Autor je i brojnih teorijskih tekstova, među kojima se ističu *Himna majci bogova*, u kojem brani postulate helenske i rimske tradicije, i *Protiv Galilejaca*, u kojem se obračunava sa hrišćanstvom.

Alamundar (IV vek posle Hrista)

Persijski kralj. Veoma malo podataka se može naći o ovom persijskom vladaru, osim ono malo napomena u hrišćanskim hagiografijama. Persija je u onom vremenu bila najveća carevina uz Rimsko carstvo i sa njime često u sukobu. Kralj Alamundar je predvodio persijsku vojsku u ratu sa rimskim carem Julijanom Apostatom.

Manuil, Savel i Ismail

Emisari persijskog kralja Alamundara u pregovorima o miru sa Rimskim carstvom u prvoj polovini IV veka posle Hrista. Nakon mučeničke smrti, hrišćanska crkva ih je proglasila svecima i praznuju se 30. juna.

Julije Cezar (100-44. pre Hrista)

Vojskovođa i državnik Starog Rima. Imao je velike vojne uspehe u Aziji, Španiji, Galiji, a predvodio je i prvi vojni pohod na Britanska ostrva. Cezarovi vojni uspesi dali su mu veliku političku moć u ondašnjoj Rimskoj republici. Sa Pompejom, tada najčuvenijim rimskim vojskovođom, i Krasom, jednim od najbogatijih Rimljana onog doba, 59. godine pre Hrista napravio je Prvi trijumvirat, sa namerom da preuzmu vlast od Senata. Dok je bio u vojnom pohodu u Galiji, Senat je uspeo da preokrene Pompeja, pa je zatražio od Cezara da raspusti svoju vojsku, što je dovelo do građanskog rata u Rimu. Pobedom nad Pompejevim trupama, Cezar postaje jedini konzul u Rimu i tako preuzima svu vlast u svoje ruke. Grupa senatora-zaverenika ubila ga je nakon jedne godine diktature.

Konstantin I (Veliki) (272-337)

Rimski car. Rođen u plemićkoj porodici. Njegov otac Konstancije Hlor bio je jedan od tetrarha, savladara, koje je imenovao Dioklecijan. Pretpostavlja se da je Konstantin zato odrastao na dvoru cara Dioklecijana, kao neka vrsta taoca, ali je tamo stekao vrhunsko obrazovanje i živio u ograničenoj slobodi. Nakon Dioklecijanove smrti i građanskih ratova za prevlast u Rimskom carstvu za cezara je proglašen 306. godine. Car Konstantin će u istoriji najviše ostati upamćen po tome što je proglasio hrišćanstvo za zvaničnu religiju u Rimskom carstvu, kao i po tome što je sazidao novu prestonicu carstva, grad Konstantinopolj, na Bosforu.

Nikita Honijat (oko 1155 - 1217)

Vizantijski historiograf. Jedan od najboljih vizantijskih istoričara, zahvaljujući čemu je zauzimao visoke položaje na vizantijskom dvoru. Autor je brojnih istorijskih dela koja prate epohu vizantijskih dinastija Komnina i Anđela. Iako su njegova dela često hronološki neprecizna, i danas predstavljaju jedan od najznačajnijih izvora za izučavanje Vizantije u 12. veku.

Humbert (oko 1015 - 1061)

Rimokatolički kardinal i potonji lični sekretar pape Lea IX. Dok je bio na toj poziciji, uspeo je da se domogne pisma u kojem je arhiepiskop ohridski Lav kritikovao običaje i verske obrede zapadne crkve. Nakon što je to pismo preveo sa grčkog na latinski i predao ga papi, ovaj je zatražio da se na njega odgovori istom merom, što je ubrzo dovelo do raskola između zapadnog i istočnog hrišćanstva.

Teodosije I Veliki (347-395)

Rimski car. Nakon uspešne vojne karijere, vojska ga je izglasala za avgusta Istočnog rimskog carstva. Godine 377. usledila je pobuna Gota na granicama Zapadnog rimskog carstva, koja je dovela do petogodišnjeg rata. Krajem 380. godine Teodosije je ušao u Konstantinopolj, gde je i potpisao mir sa gotskim plemenskim vođama, dozvolivši im da unutar carstva osnuju sopstvenu zajednicu sa sopstvenim vladarima, što je i dovelo do kraha Zapadnog rimskog carstva. Po ugledu na Konstantina Velikog, organizovao je vaseljenski sabor (Drugi vaseljenski sabor) na kojem su rešavana

brojna pitanja vere, ali kako Saboru nije prisustvovao nijedan vladika sa zapada, kao ni sam papa, taj sabor predstavlja početak razlika između rimokatoličkog i pravoslavnog poimanja hrišćanstva.

Damaz I (oko 305 - 384)

Rimski papa. Na papski presto stupio je 366. godine. Njegov izbor za papu pratila je velika kriza, budući da se sveštenstvo

koje je postavljalo papu podelilo na dva dela, između njega i protivkandidata Ursusa. Sukob između suprotstavljenih strana doveo je do trodnevnog krvoprolića zbog kojeg je morao da interveniše imperator Valentijan I. Damaz je pobedio zahvaljujući uticajnim prijateljima u gradskoj vlasti.

Lav III (750-816)

Rimski papa. Poreklom iz siromašne porodice, na papski presto zaseo je 795. godine, najviše zahvaljujući svojim vezama sa porodicom Šarlemanj, kraljevskom porodicom Franačke države. Na Božić 800. godine, papa Lav III odužio se svojim pokroviteljima proglašivši Karla Velikog za imperatora Zapadnog rimskog carstva. Ovaj čin izazvao je oštro protivljenje Konstantinopolja koji je sebe smatrao jedinim naslednikom Rimskog carstva.

Karlo Veliki (742-814)

Franački kralj, a od 800. godine imperator Zapadnog rimskog carstva. Tokom njegove vladavine, carstvo je obuhvatalo veći deo teritorija današnje Nemačke, čitavu današnju Francusku, polovinu Apeninskog poluostrva, današnju Sloveniju i delove današnje Hrvatske. Ubrzo po njegovoj smrti carstvo se raspalo na tri dela (Francuska, Nemačka, Italija) i do novog ujedinjenja u Sveto rimsko carstvo došlo se tek čitav vek kasnije.

Mihajlo III (840-867)

Vizantijski car. Na presto je stupio 842. godine, a u njegovo ime je do njegovog punoletstva vladala njegova majka Teodora. Poslednji je vizantijski car iz Amorijske dinastije. Njegovu vladavinu karakterišu pokrštavanje slovenskih naroda na granicama carstva, kao i okončanje ikonoboračkog pokreta.

Vergilije (70-19. pre Hrista)

Najveći pesnik Starog Rima. Njegova najčuvenija dela su *Bukolike*, *Georgike* i ep *Eneida*. Iako se u svojim delima u mnogome oslanjao na književnost Stare Grčke, njegov rad spada u najznačajnija dostignuća rimskog pesništva.

Kerularije (oko 1000 - 1059)

Carigradski patrijarh. Iako je obrazovan za visoku političku funkciju, 1040. godine se zamonašio, a već tri godine kasnije imenovan je za patrijarha. Dok je bio patrijarh, sukob između zapadnog i istočnog hrišćanstva doživeo je svoju kulminaciju i rezultirao međusobnom ekskomunikacijom.

Lav IX (1002-1054)

Rimski papa. Poreklom iz nemačke plemićke porodice. Na papski presto postavljen je 1049. godine. Kao papa borio se za povratak tradicionalnih moralnih vrednosti. Vratio je na snagu celibat za sveštenike. Zabranio je trgovinu relikvijama i pokušao da suzbije osvajanja Normana. Od carigradskog patrijarha zatražio je 1053. godine priznanje pape za vrhovnog poglavara hrišćanske crkve, što je carigradski patrijarh odbio. Naredne godine došlo je Velike hrišćanske šizme.

Inoćentije III (1160-1216)

Rimski papa. Poreklom iz italijanske plemićke porodice Konti iz koje je poteklo čak devet papa. Zahvaljujući reformama koje je on sproveo, papa je postao najmoćnija figura Evrope onog doba. Organizovao je IV krstaški pohod koji se završio napadom na Konstantinopolj, umesto oslobađanjem Jerusalima. Papa Inoćentije III je ekskomunicirao sve krstaše koji su u učestvovali u napadu na hrišćanske gradove.

Enriko Dandolo (1107-1205)

Četvrti po redu venecijanski dužd, od 1195. godine pa do svoje smrti. Poreklom iz plemićke venecijanske porodice. Nakon što su vizantijske vlasti 1171. godine zatvorile i pogubile na hiljade

Venecijanaca koji su živeli i radili u Konstantinopolju, učestvovao u pohodu na Carigrad koji se završio katastrofom po Mlečane. Tokom IV krstaškog pohoda, kao mletački dužd, iskoristio je dug krstaša prema Venecijancima da preokrene pohod ka Konstantinopolju..

Bonifacije Monferatski (oko 1150 - 1207)

Vođa IV krstaškog pohoda. Poreklom iz italijanske plemićke porodice. Njegov otac učestvovao je u II krstaškom pohodu. Zahvaljujući jakim političkim vezama i velikom uticaju, izabran je za vođu IV krstaškog pohoda. Nakon osvajanja Konstantinopolja i stvaranja Latinskog carstva trebalo je da bude imenovan za cara, ali su se tome usprotivili Mlečani, te je na to mesto postavljen Boldvin Flandrijski. Bonifacije je potom osnovao Solunsko kraljevstvo i poginuo je u jednom od brojnih sukoba sa Bugarima.

Filip Švapski (1177-1208)

Vojvoda Švabije i nemački kralj. Njegovo imenovanje za kralja osporio je veliki broj germanskih plemića, što je dovelo do ratova za prevlast koji su trajali narednu deceniju. Nakon sklapanja saveza sa papom, Filip je uspeo da učvrsti svoju vlast.

Aleksije IV Anđel (oko 1182 - 1204)

Vizantijski car. Na prestolu se nalazio od 1203. godine do svoje smrti. Kada je njegov stric Aleksije III svrgnuo sa prestola svog brata Isaka II, Aleksije IV je bačen u tamnicu, odakle je pobjegao zahvaljujući italijanskim trgovcima. Tokom izgnanstva je pokušavao da dobije pomoć da povrati presto, što mu je uspelo kada se upoznao sa Bonifacijem Monseratskim. Nakon što je povratio presto nije uspeo da isplati obećani dug krstašima, te je uveo namete zbog kojih su ga gnevni građani svrgli s vlasti i ubili.

Isak II Anđel (1156-1204)

Vizantijski car. Vladao je od 1185. do 1195. godine i ponovo od 1203. do 1204. godine, zajedno sa svojim sinom Aleksijem IV. Tokom kratke vladavine Andronika I Komnena, Isak II je predvodio pobunu u Nikeji koja je konačno dovela do svrgavanja Andronika i imenovanja Isaka II za cara. Njegovu vladavinu obeležili su ratovi na

Balkanu, kao i sukob sa krstašima tokom III krstaškog pohoda. Tokom carevog odsustva zbog sukoba sa Bugarima, njegov stariji brat Aleksije III zaposeo je presto, zatočio njegovog sina Aleksija IV, a potom uhvatio i oslepeo Isaka II. Isak II se vratio kao savladar sa svojim sinom 1203. godine, nakon saveza sa krstašima. Umro je naredne godine.

Andronik I Komnen (oko 1118 - 1185)

Vizantijski car. U mladosti važio za izuzetno lepog čoveka sa brojnim ljubavnim avanturama. Nakon zavere protiv cara Manuela I Komnena, poslat je u izgnanstvo. Posle smrti Manuela I iskoristio je nezadovoljstvo stanovnika Carigrada protiv Latina koji su kontrolisali grad i organizovao pobunu u kojoj je ubijeno preko 80.000 Latina, a on postavljen na presto. Zbog želje da potčini plemstvo svojoj volji, ubrzo je plemstvo iskoristilo njegovo odsustvo i organizovalo pobunu, te na presto postavilo Isaka II Anđela.

Manojlo Saranten Haritopul (? -1222)

Carigradski patrijarh u izgnanstvu od 1215. do 1222. godine, u teškim vremenima okupacije Konstantinopolja, koji je doneo neke značajne odluke, poput uspostavljanja mitropolije u Solunu i davanja autokefalnosti Srpskoj crkvi.

Teodor I Laskarid (oko 1174 - 1222)

Car Nikejskog carstva. Poreklom iz plemićke, ali ne previše ugledne vizantijske porodice. Uspostavio je vezu sa carskom porodicom venčanjem sa kćerkom Aleksija III Anđela. Istakao se tokom krstaške opsade Carigada, a zatim je, nakon poraza, izbegao u Nikeju, gde se krunisao za cara. U nekoliko navrata se sukobljavao sa Latinima u pokušaju da povрати staro carstvo, ali bez uspeha. Godine 1219. venčao se sa kćerkom Petra Kortenejskog, tadašnjeg cara Latinskog carstva u Konstantinopolju, i sklopio mirovni sporazum sa Latinskim carstvom.

Sveti Sava (oko 1175 - 1235)

Arhiepiskop srpski. Po rođenju Rastko Nemanjić, najmlađi sin srpskog župana Stefana Nemanje. Zamonašio se oko 1192. godine. Jedan je od najznačajnijih ljudi u srpskoj istoriji. Obezbedio je samostalnost Srpske crkve i pomogao konsolidovanje srpske srednjovekovne države. Autor je prvog srpskog ustava (*Zakonopravilo*) i utemeljitelj obrazovanja u srednjovekovnoj Srbiji. Danas se slavi kao zaštitnik obrazovanja u Srbiji.

Stefan Nemanjić Prvovenčani (oko 1165 - 1228)

Prvi srpski kralj. Na vlasti je kao župan bio od 1196. do 1217. godine, kada je krunisan za kralja. Početak njegove vladavine obeležili su sukobi sa bratom Vukanom koji je vladao u Duklji. Nakon pobede nad Vukanom, papa Honorije III darovao mu je krunu, čime je srpska srednjovekovna država dobila međunarodno priznanje. Pred kraj života se zamonašio i abdicirao u korist svog sina.

Dimitrije Homatijan (1165-1236)

Arhiepiskop ohridski. Kao izuzetno obrazovana ličnost bio je savetnik carske porodice. Na mesto ohridskog arhiepiskopa postavljen je 1216. godine, gde je ostao do svoje smrti. Jedan je od najuticajnijih naučnika iz oblasti prava onog doba, za sobom je ostavio više od 150 značajnih pravnih dokumenata.

Evdokija Anđel (? - oko 1211)

Kći cara Aleksija III Anđela. Prva žena srpskog kralja Stefana Prvovenčanog. Prema Nikiti Honijatu, Stefan Prvovenčani (koji je u to vreme još uvek bio župan) oterao je Evdokiju zbog navodne preljube. Kasnije se udala za Aleksija V, a po njegovoj smrti za Lava Sgurosa, vladara Korinta.

Marija Kortenejska (oko 1204 - 1228)

Kći Petra II Kortenejskog, naslednog cara Latinskog carstva u Konstantinopolju. Dok je njen otac bio zatočen kod Teodora Komnena Dulce, njena majka Jolanda je vladala kao regent. U cilju stvaranja saveza i održanja na vlasti, Marija se udala za Teodora I Laskarida. Po majčinoj smrti na presto je zaseo njen brat Robert.

Marija je i sama vladala kao regent u ime svog bratanca, a nakon smrti svog brata. Na prestolu je bila ukupno osam meseci.

Petar Kortenejski (? -1219)

Car Latinskog carstva u Konstantinopolju od 1217. do 1218. godine. Po očevoj liniji naslednik francuskog prestola. Po smrti svog zeta, Anrija Flandrijskog, koji nije imao dece, određen je za naslednika carske krune u Konstantinopolju, ali nikada nije uspeo da zaista zasedne na presto, jer ga je na putu do Konstantinopolja zarobio epirski despot Teodor Komnen Duka i držao u zatočeništvu do njegove smrti.

Teodor Komnen Duka (oko 1180 - 1253)

Vladar Epirske despotovine i rođak vizantijske carske dinastije Anđela. Nakon smrti svog polubrata Mihajla I Komnena, preuzeo je despotski presto. Tokom svoje vladavine širio je granice despotovine prema jugu i istoku. Nakon poraza od Bugara kod Klokotnice, bačen je u zatočeništvo u kojem je proveo sedam godina i tokom kojeg je i oslepljen. Po puštanju iz zatočeništva ubedio je svog sina da prizna primat Nikejskom carstvu.

Mihajlo VIII Paleolog (1223-1282)

Vizantijski car. Osnivač dinastije Paleologa koja će vladati Vizantijom do pada Carigrada u turske ruke 1453. godine. Potomak dinastije Anđela, poslednje dinastije vizantijskih vladara do IV krstaškog pohoda. Nakon 57 godina postojanja Latinskog carstva u Konstantinopolju, Mihajlo VIII Paleolog je, posle niza vojničkih pobeda, 1261. godine zaposeo Carigrad i krunisao se za vizantijskog cara. Vladao je do svoje smrti 1282. godine.

Lazar Branković (oko 1421-1458)

Srpski despot od 1456. godine. Tokom njegove vladavine Srbija je bila u vazalnom odnosu prema Turskom carstvu, ali i prema Ugarskoj kraljevini i plaćala je godišnji danak i jednima i drugima. Umro je mlad i za sobom nije ostavio muškog naslednika, zbog čega je po njegovoj smrti srpskom despotovinom vladalo namesništvo, do nestanka srpske države.

Jelena Paleolog (? -1473)

Kći morejskog despota Tome Paleologa i žena srpskog despota Lazara Brankovića. Posle muževljeve smrti bila je u trojnom namesništvu koje je nakratko vladalo Srbijom. Po padu Smedereva napustila je Srbiju i zamonašila se. Umrla je kao monahinja 1473. godine.

Stefan Branković (oko 1425 - 1476)

Srpski despot. Oslepljen još u mladosti, na despotskom prestolu nasledio je svog brata Lazara, po njegovoj smrti, i vladao u tročlanom namesništvu. U pregovorima sa Ugarskom obezbedio je vojnu pomoć na južnim granicama despotovine, ali je to ubrzalo akciju Turaka koji su zauzeli Smederevo, što je bio kraj srpske srednjovekovne države. Stefan Branković je do smrti živio u izgnanstvu, uglavnom od pomoći koju su mu pružali papa i mletačko i dubrovačko plemstvo.

Mihajlo Anđelović (? - oko 1458)

Potomak grčke porodice Anđela koja je prebegla u Srbiju po padu Soluna pod tursku vlast. Sa Stefanom Brankovićem i Jelenom Paleolog naišao se u trojnom namesništvu koje je vladalo Srbijom nakon smrti despota Lazara Brankovića. Njegov rođeni brat je još kao dete uzet u devširmu i imenovan Mehmed. Pretpostavlja se da je zbog ovoga Mihajlo zagovarao približavanje Srbije Turskoj, umesto Ugarskoj. Zbog ovoga je svrgnut iz namesništva i zatočen 1458. godine.

Toma Paleolog (1409-1465)

Poslednji vladar Morejske despotovine do njenog pada pod tursku vlast 1460. godine. Potomak vizantijskog cara Manojla II Paleologa. Usled sukoba sa bratom Dimitrijem koji je Morejsku despotovinu podelio na pola, ni jedan, ni drugi nisu poslali pravu pomoć Carigradu prilikom turske opsade 1453. čime su značajno olakšali pad Vizantije. Za razliku od brata, Toma Paleolog se zalagao sa saradnju sa zapadnim državama. Po padu Morejske despotovine život je završio u Rimu, gde je primao doživotnu papsku pomoć.

Pije II (1405-1464)

Rimski papa. Na mesto pape izabran je 1458. godine. Poreklom iz osiromašene plemićke porodice iz okoline Sijene. Tokom svog pontifikata zagovarao je pokretanje novog krstaškog pohoda, ovog puta protiv turske Otomanske carevine, ali nije imao uspeha u tome.

Martin Luter (1483-1546)

Nemački sveštenik i teolog, pokretač protestantske reformacije. Rođen u siromašnoj rudarskoj porodici. Uprkos protivljenju roditelja, zamonašio se 1505. godine. Doktorirao je teologiju 1512. godine. Nakon odluke pape Lava X da prodajom indulgencija („oprosta“) prikupi novac za završetak hrama Svetog Petra u Rimu, Martin Luter je napisao i objavio javnu osudu i zatražio povratak hrišćanstva korenima i odricanje od bogatstva. Pošto je ekskomuniciran iz Rimokatoličke crkve, sa sledbenicima je formirao protestantski pokret, čime se odigrala druga velika šizma u hrišćanstvu.

Murat I Pravednik (1326-1389)

Turski sultan. Osnivač Otomanskog carstva. Sin bega Orhana I i vizantijske princeze Hirofire. Prvi turski vladar koji je započeo osvajanja na evropskom tlu, počev od Trakije i delova današnje Bugarske, a zatim i delova Makedonije i Srbije. Poginuo je na Kosovu, u bici sa srpskom vojskom. Njegova smrt nije istorijski tačno zabeležena i predmet je brojnih legendi.

Osman I (1258-1324)

Turski sultan. Vođa Otomanskih turaka i osnivač loze koja će vladati potonjim carstvom. Godine 1281. po smrti svog oca postao je turski beg. Osamnaest godina kasnije, odvojio je svoje malo kraljevstvo od Turaka Seldžuka, a potom počeo da širi svoje granice nauštrb vizantijskih teritorija na severu i zapadu. Vladao je do svoje smrti.

Mehmed II Osvajač (1432-1481)

Turski sultan. Dvaput je zasedao presto - prvi put od 1444. do 1448. godine i drugi put od 1451. do svoje smrti. Nadimak Osvajač

dobio je pošto je uspeo da pokori Konstantinopolj, čime je Vizantijsko carstvo prestalo da postoji. Po ulasku u Carigrad proglasio se rimskim cezarom, iako mu tu titulu nije priznao vaseljenski patrijarh, kao ni hrišćanska Evropa. Granice carstva proširio je do Save i Dunava na Balkanu. Tokom svoje vladavine reformisao je državnu upravu po ugledu na Vizantijsko carstvo, a u dvoru u Konstantinopolju imao je veliki broj italijanskih i grčkih filozofa, naučnika i umetnika.

Bajazit I Gromovnik (1360-1403)

Turski sultan. Po smrti svog oca Murata I, na Kosovu 1389. godine, preuzeo je carski presto i odmah naredio da ubiju njegovog brata Jakuba. Vlast na Balkanu konsolidovao je ženidbom sa Oliverom Hrebeljanović, kćerkom srpskog kneza Lazara Hrebeljanovića, kojeg je pogubio posle bitke na Kosovu. Godine 1400. došlo je do proboja Mongola na istoku carstva, zbog čega je Bajazit I morao da prekine evropska osvajanja. U bici kod Angore, 1402. godine, Bajazita I je zarobio mongolski vođa Timur-beg i bacio ga u zatočeništvo, gde je i umro naredne godine.

Timur-beg -Tamerlan (1336-1405)

Tatarski emir. Osnovao je ogromno carstvo koje se prostiralo od Urala i Volge na zapadu do Kineskog zida na istoku, dok je na jugu zauzimalo prostore Mesopotamije. Veći deo života je proveo u osvajanjima. Cilj njegovih ratova bilo je uspostavljanje potpune kontrole nad trgovačkim „putem svile“ - od Kine, preko Indije i Mesopotamije, do Male Azije. Preminuo je u svom pohodu na Kinu u sedamdesetoj godini života.

Murat II (1404-1451)

Turski sultan. Kao sultan vladao je od 1421. godine do svoje smrti, izuzev kratkog perioda kada je ustupio presto svom sinu Mehmedu Osvajaču. Tokom svog života vodio je ratove na Balkanu i konsolidovao tursku vlast na ovoj teritoriji nakon pobede nad hrišćanskom koalicijom u drugoj bici na Kosovu, 1448. godine. Umro je nakon neuspešnog pohoda na Albaniju 1451. godine.

Čandarli Halil-paša (? -1453)

Veliki vezir Otomanskog carstva od 1439. godine do svoje smrti. Poreklom iz bogate i uticajne porodice Čandarlija, kao veliki vezir služio je sultane Murata II i Mehmeda II. Bio je izuzetno uticajan i imao je veliku političku moć. Direktno je zaslužan za svrgavanje Mehmeda II sa trona tokom njegove prve vladavine. Po povratku na presto i osvajanju Konstantinopolja, Mehmed II je naredio da Čandarli Halil-paša bude pogubljen, a njegova imovina oduzeta.

Urban / Orban (? -1453)

Inženjer (verovatno) ugarskog porekla koji je napravio najveće topove onog doba. Zahvaljujući tim topovima Mehmed I uspeo je da sruši ogromne kamene zidove Konstantinopolja i zauzme ga.

Konstantin XI Dragaš Paleolog (1405-1453)

Poslednji car Vizantijskog carstva. Vladao je Konstantinopoljem, kao poslednjim ostatkom Vizantijske države, od 1449. do njegovog pada 1453. godine. Pre početka opsade, sultan Mehmed II mu je ponudio da preda grad a da mu zauzvrat poštedeti život, ali je Konstantin XI odgovorio da ni on, niti bilo koji drugi stanovnik grada to neće učiniti, jer su svi u njemu odlučili da ga brane do svoje smrti. Njegova smrt predmet je brojnih legendi, budući da njegovo telo nikada nije pronađeno.

Zaganos-paša (? - oko 1456)

Veliki vezir Otomanskog carstva. Grk po rođenju. Odveden od roditelja i preobraćen u islam u 13. godini života. Jedan od najznačajnijih vojnih komandanata u vreme sultana Mehmeda II Osvajača, čiji je bio tutor u detinjstvu i savetnik u zreloj dobi. Po osvajanju Konstantinopolja, Mehmed ga je postavio za velikog vezira.

Bajazit II Mudri (1447-1512)

Turski sultan. Najstariji sin Mehmeda II Osvajača. Nasledio je presto 1481. godine. Preuzimanje vlasti pratio je sukob sa mlađim bratom Džemom, koji se proglasio sultanom u Bursi. Nakon što je konsolidovao vlast, Bajazit II se trudio da umiri sve političke razlike u

zemlji, čime je značajno ojačao carevinu na unutrašnjem planu. Kao i njegov otac, bio je patron i zapadnjačke i istočnjačke kulture, a nakon što je španska inkvizicija prognala veliki broj Jevreja i Arapa sa Iberijskog poluostrva, Bajazit II je poslao proklamaciju po celom carstvu da sve izbeglice, bez obzira na veru, moraju biti lepo primljene. Povukao se sa vlasti nakon pobune janjičara koju je predvodio njegov sin Selim I. Ubrzo iza toga je umro.

Mustafa (? -1474)

Srednji sin Mehmeda II Osvajača. Tokom svog kratkog života stolovao je u Magnoziji. Prema nekim izvorima, zbog svojih vojnih uspeha bio je miljenik Mehmeda II, koji je imao nameru da njega odredi za svog naslednika. Umro je mlad, verovatno pre svoje tridesete godine.

Džem (1459-1495)

Najmlađi sin Mehmeda II Osvajača. Nakon smrti oca, uz pomoć velikog vezira Karamanli Mehmed-paše, pokrenuo je pobunu protiv postavljanja Bajazita II za sultana. Nakon što je dvaput poražen, zatražio je pomoć od vitezova Svetog Jovana Jerusalimskog na Rodosu, koji su ga izdali. Od tada pa do svoje smrti živio je u nekoj vrsti kućnog pritvora po evropskim dvorovima.

Karamanli Mehmed-paša (? -1481)

Veliki vezir Otomanskog carstva, poreklom iz Karamana na jugu centralne Turske. Poslednji veliki vezir Mehmeda II

Osvajača. Na to mesto je postavljen 1478. godine i prvi je veliki vezir potekao iz turskog plemstva posle čak šest vezira iz devširme. Po otkrivanju prevare kojom je pokušao da dovede na presto Džema, janjičari su ga zarobili i ubili.

Gedik Ahmed-paša (? -1482)

Istaknuti vojni zapovednik Osmanlijskog carstva i veliki vezir sultana Mehmeda II Osvajača od 1474. do 1477. godine, poreklom iz Srbije ili Albanije. Kao komandant turske flote predvodio je osvajanja grčkih ostrva po Sredozemlju. Nakon tromesečne opsade Rodosa, koji su držali vitezovi Svetog Jovana Jerusalimskog, povukao je

vojsku po smrti Mehmeda II Zbog navodne zavere protiv sultana, Bajazit II je pogubio Gedik Ahmed-pašu 1482. godine.

Isak-paša (? - oko 1487)

Veliki vezir Otomanskog carstva. Pretpostavlja se da je bio slovenskog porekla. Bio je dvaput na mestu velikog vezira. Prvi put od 1462. do 1472. godine, tokom vladavine Mehmeda II, i drugi put od 1481. do 1482. godine. U vreme smrti Mehmeda II Osvajača nalazio se na mestu carigradskog vezira. Pomogao je dolazak Bajazita II na vlast i ubrzo potom je, na zahtev janjičara, postavljen na mesto velikog vezira. Zbog navodne zavere protiv sultana, pošto je pogubio Gedik Ahmed-pašu, Bajazit II ga je proterao u Solun, gde je i umro.

Pjer d'Obison (1423-1503)

Veliki majstor vitezova Svetog Jovana Jerusalimskog, rođen u francuskoj plemićkoj porodici. Redu vitezova Svetog Jovana Jerusalimskog pridružio se 1444. godine, a za velikog majstora ovog reda izabran je 1476. godine. Tokom turske opsade Rodosa i zamka Reda na ostrvu, uz pomoć samo petsto vitezova-monaha i još dve hiljade drugih vitezova koji su pritekli u pomoć, uspeo je da se odupre turskoj vojsci koja je brojala više od sto hiljada ljudi. Organizovao je i „čuvanje“ Džema, brata sultana Bajazita II, koji je na Rodos prebegao nakon poraza u sukobu sa bratom oko prestola. U poslednjim godinama života sproveo je nasilno pokrštavanje Jevreja na Rodosu.

Selim I Okrutni (oko 1446-1520)

Turski sultan, sin Bajazita II. Na presto je stupio 1512. godine pobunom janjičara kojom je primorao oca da abdicira. Odmah po stupanju na presto, ubio je sve moguće krvne pretendente. Tokom svoje vladavine proširio je i učvrstio granice carstva na Srednjem i Bliskom istoku. Preminuo je od bolesti nakon nepunih devet godina vladavine.

Katarina II Velika (1729-1796)

Ruska carica, rođena u nemačkoj plemićkoj porodici kao Sofija Frederika Augusta fon Anhalt-Cerbst-Dornburg. Nakon udaje za ruskog prestolonaslednika Petra III Fjodoroviča, primila pravoslavnu veru i krstila se kao Katarina Aleksejevna. Posle kratke vladavine njenog muža Petra III 1762. godine dvorskim prevratom je preuzela vlast u Ruskoj carevini. Nastavila je evropeizaciju carstva koja je započeta sa Petrom I Velikim i proširila granice Rusije. Vladala je do svoje smrti.

Aleksandar I Pavlovič Romanov (1777-1825)

Ruski car, sin ruskog cara Pavla I. Na vlast je došao 1801. godine posle dvorskog prevrata u kojem je ubijen njegov otac. Na unutrašnjem planu je uveo brojne reforme koje su centralizovale carsku vlast. Pobedama nad Napoleonom uspeo je da Rusiju stavi rame uz rame sa najvećim svetskim silama onog doba. Tokom njegove vladavine došlo je do poslednjeg povećavanja teritorije carstva, pripajanjem kavkaskih država. Umro je prerano, daleko od prestonice, i njegova smrt i danas je predmet brojnih spekulacija.

Petar I Aleksejevič Romanov Veliki (1672-1725)

Ruski car i osnivač modernog ruskog carstva. Krunisan 1682. godine i vladao do svoje smrti. Rusko carstvo je uredio po ugledu na moderne evropske države onog doba, uprkos brojnim otporima unutar carevine, kako plemstva, tako i sveštenstva. Raspustio je Dumu i u potpunosti centralizovao vlast. Uveo je obavezu plemstvu da bude ili u državnom činovničkom aparatu ili u vojsci. Ukinuo je Moskovsku patrijaršiju i uveo Sveti sinod kao vrhovni organ crkvene vlasti. Uveo je vojnu obavezu za kmetove. Trudio se da industrijalizuje zemlju i podigao je veliki broj brodogradilišta, želeći da stvori jaku flotu. Osnovao je novu prestonicu, Sankt Peterburg. Ukinuo je pravo krvnog nasledstva trona, što je posle njegove smrti dovelo do dugotrajnih borbi za ruski tron.

Aleksej Petrovič Romanov (1690-1718)

Sin ruskog cara Petra I Velikog i njegove prve žene Evdokije Fjodorovne Lopuhine. Gotovo čitav njegov život obeležio je sukob sa

ocem. Po povratku iz samonametnutog izgnanstva u Austriju, Petar I Veliki ga je osudio na smrt zbog izdaje.

Katarina I Aleksejevna (1684-1727)

Ruska carica, po rođenju Marta Elena Skavronska, Letonka, poreklom iz seljačke porodice. Radila je kao deo kućne posluge u kući Aleksandra Menšikova, prijatelja Petra I Velikog koji ju je tako i upoznao. Godine 1705. prešla je u pravoslavnu veru i uzela ime Katarina Aleksejevna, a dve godine kasnije Petar I i Katarina venčali su se potaji. Po smrti cara Petra I krunisana je za caricu Rusije. Vladala je do svoje smrti.

Karlo VI (1685-1740)

Car Svetog rimskog carstva, kralj Ugarske i kralj Češke. Na presto je stupio 1711. godine i vladao do svoje smrti. Pripadnik dinastije Habzburga. Kako nije imao muških potomaka, promenio je zakon o pravu nasledstva krunice, da bi omogućio svojoj kćeri Mariji Tereziji da preuzme presto.

Ana Petrovna Romanova (1708-1728)

Kći Petra I Velikog i Katarine I. Udala se za vojvodu Karla Fridriha Holstein-Gotorpa, predidenta na švedski presto. Umrta je nekoliko dana po rođenju Petra III, budućeg cara Rusije.

Karl Fridrih Holstein-Gotorp (1700-1739)

Po majčinoj liniji direktni naslednik švedske krunice. Venčao se sa kneginjom Anom Petrovnom, kćerkom ruskog cara Petra I. Nije uspeo da se domogne švedskog trona, kao što nije uspeo ni da obezbedi da se njegova žena domogne ruskog trona po smrti carice Katarine I. Njegov sin Petar III bio je direktni naslednik švedske krunice i ruskog carstva.

Jelisaveta Petrovna Romanova (1709-1762)

Ruska carica, mlađa kćer ruskog cara Petra I Velikog. Carica Rusije od 1742. godine do svoje smrti. Na presto je došla prevratom, skinuvši sa trona Ivana VI, odnosno kneginju Anu Leopoldovnu, koja je kao namesnik vladala u njegovo ime. U svojoj vladavini

nastavila je evropeizaciju Rusije i širenje teritorije koje je započeo njen otac. Budući da se nije udavala i nije imala svoje dece, za naslednika krune odredila je Petra III Fjodoroviča Romanova.

Petar II Aleksejevič (1715-1730)

Ruski car, sin carevića Alekseja Petroviča Romanova i unuk Petra I Velikog. Na presto postavljen 1728. godine, nakon smrti carice Katarine I. Umro je od malih boginja nakon nepune dve godine vladavine.

Dmitrij Mihajlovič Galicin (1665-1737)

Poreklom iz ugledne porodice Galicin. Po smrti Petra II pokušao je da uredi Rusiju kao ustavnu monarhiju, po ugledu na druge evropske zemlje i pomogao da, pod tim uslovima, na ruski presto dođe carica Ana Ivanovna Romanova. Nekoliko godina kasnije, carica je uspela da ojača svoju poziciju, ukine Ustav i utamniči Galicina u kućni pritvor, gde je ubrzo i umro.

Ana Ivanovna Romanova (1693-1740)

Ruska carica, kćer Ivana V, polubrata i nekadašnjeg savladara Petra I Velikog. Na vlast je došla 1730. i vladala do svoje smrti. Nakon što je poništila Galicinov Ustav i u potpunosti centralizovala svoju vlast, udaljila je rusko plemstvo sa dvora i na značajna mesta u Ruskom carstvu dovela veliki broj Nemaca i čvršće se povezala sa Svetim rimskim carstvom. Umrla je bez dece.

Ivan V Aleksejevič Romanov (1666-1696)

Savladar Rusije, polubrat Petra I Velikog. Bio je fizički i psihički invalidan, te je, zapravo, u njegovo ime vladala njegova starija sestra Sofija Aleksejevič Romanova. Nakon što je 1686. godine Sofija Otomanskom carstvu objavila rat koji se završio katastrofalno po Rusiju, Ivan V je bio primoran da abdicira. Povukao se sa svojom suprugom u samonametnuto izgnanstvo u kojem je ostao do kraja života.

Ana Leopoldovna (1718-1746)

Majka ruskog cara Ivana VI i namesnica Ruskog carstva od 1740. do 1741. godine. Rođena kao Jelisaveta Katarina Kristina fon Meklenburg-Šverin. Sa prestola je u dvorskom prevratu njenog sina i nju smenila carica Jelisaveta. Ostatak života je provela u izgnanstvu.

Vladimir Mihajlovič Jašvili (1764-1815)

Jedan od značajnijih komandanata ruske vojske. Poreklom iz plemićke gruzijske porodice. Učestvovao je u rusko-turskom ratu 1787. godine, kao i u poljskim kampanjama 1792. i 1794. godine. Jedan je od zaverenika koji su ubili ruskog cara Pavla I.

Nikolaj Zubov (1763-1805)

Poreklom iz plemićke porodice Zubov. Pošto je njegov brat Platon postao ljubavnik carice Katarine II, Nikolaj je postavljen za generala ruske vojske. Sa bratom je pokušao da ubedi caricu da promeni odluku o prestolonasledniku i za svog naslednika imenuje Aleksandra I, sina Pavla I. Nikolaj Zubov je zajedno sa grofom Palenom glavni organizator zavere u kojoj je ubijen car Pavle I.

Levin August fon Beningsen (1745-1826)

Nemački general u službi carske ruske vojske. Učestvovao je u nekoliko ruskih osvajanja, za šta je 1794. godine odlikovan Ordenom Svetog Đorđa. Godine 1798. car Pavle ga je otpustio iz vojske zbog njegovih veza sa braćom Zubov. Poznato je da je aktivno učestvovao u zaveri protiv cara Pavla I, ali još uvek nije dokazano da li je bio direktan učesnik u samom činu ubistva ili nije.

Petar Aleksejevič Palen (1745-1826)

Ruski grof, poreklom iz baltičke plemićke porodice. Imao je ključnu ulogu u kovanju zavere protiv cara Pavla I. Iako ga je zbog njegovih veza sa braćom Zubov car Pavle I na početku svoje vladavine lišio svih funkcija, vrlo brzo je povratio carevu naklonost i potpuno poverenje, te je postavljen za vojnog upravnika prestonice. Sa Nikolajem Zubovim tvorac je zavere protiv cara Pavla I.

Ivan VI Antonovič (1740-1764)

Ruski car. Na presto je postavljen nekoliko meseci po svom rođenju. U njegovo ime Icao regent je vladala njegova majka, kneginja Ana Leopoldovna. Svrnut je sa prestola kada je imao nepunih sedamnaest meseci života. Carica Jelisaveta koja je preuzela presto zatočila je Ivana VI u samicu u kojoj je živeo do svoje smrti, bez ikakvog kontakta sa drugim ljudskim bićima. Ubijen je po naredbi carice Katarine II.

Luj XV (1710-1774)

Kralj Francuske. Vladao je gotovo šezdeset godina. Na početku vladavine bio je omiljen kralj i dobio je nadimak „Ljubimac“. Međutim, zbog loše spoljne politike, izgubljenih ratova i raskalašnog života, do svoje smrti postao je jedan od najomraženijih kraljeva u francuskoj istoriji.

Ernst Johan fon Biron (1690-1772)

Regent ruskog carstva, poreklom iz nemačke pribaltičke porodice konjušara na dvoru vojvode od Kurlandije. Zbog lošeg ponašanja izbačen sa vojne akademije. Potražio je sreću u Rusiji, gde se upoznao sa carevićem Aleksejem Petrovićem, a preko njega i sa budućom caricom Anom Ivanovnom, koja ga je na samrti imenovala za namesnika carstva tokom maloletstva Ivana VI. Sa mesta regenta smenila ga je u dvorskom prevratu majka Ivana VI, Ana Leopoldovna, uz pomoć feldmaršala fon Miniha.

Burkhard Kristof fon Minih (1683-1767)

Istaknuta vojna i politička figura carske Rusije, jedan od glavnih reformatora carske ruske vojske i osnivač elitnih vojnih jedinica. Na ruski dvor je stigao još tokom vladavine Petra I Velikog i od tada pa do svoje smrti zauzimao je najviše vojne položaje u carstvu.

Semjon Andrejevič Porošin (1741-1769)

Ruski pisac i prevodilac, tutor ruskog cara Pavla I. Za sobom je ostavio veliki broj dela i prevoda, kao i lične dnevničke koji i danas predstavljaju značaj izvor za proučavanje ruske istorije tog doba.

Petar III Fjodorovič (1728-1762)

Ruski car. Na presto stupio po smrti carice Jelisavete, 1762. godine. Zbog svog otvorenog prezira prema ruskom narodu i pronemačke politike bio je neomiljen kod ruskog naroda i plemstva. Sa prestola ga je svrgnula njegova žena Katarina II u dvorskom prevratu samo nekoliko meseci pošto je krunisan za cara. Umro je u kućnom pritvoru pod misterioznim okolnostima.

Rene Ober-Verton (1655-1735)

Francuski historičar. Bio je paroh u Normandiji. Napisao je nekoliko značajnih historiografskih knjiga. Često je kritikovan zbog istorijskih nepreciznosti u svojim delima.

Jelisaveta Voroncova (1739-1792)

Ljubavnica ruskog cara Petra III, poreklom iz uticajne ruske porodice Voroncov, koja je vrhunac svog ugleda i imetka stekla tokom vladavine carice Jelisavete. Postojale su glasine da je car Petar III, nakon stupanja na presto, nameravao da se razvede od svoje supruge Katarine II i venča se sa Jelisavetom Voroncovom. Upravo te glasine podstakle su Katarinu II da izvrši dvorski prevrat i preuzme rusku krunu.

Grigorij Grigorijevič Orlov (1734-1783)

Ruski grof. Završio vojnu akademiju u Sankt Peterburgu, gde je potom i služio kao artiljerijski oficir. Bio je ljubavnik Katarine II i jedan od vođa zavere za svrgavanje njenog muža Petra III sa prestola. Za zasluge carica Katarina darovala ga je titulom grofa.

Aleksej Grigorijevič Orlov

Ruski grof, brat Grigorija Orlova. Učestvovao je u zaveri protiv cara Petra III i direktno je odgovoran za njegovo zatvaranje u kućni pritvor. Prema nekim izvorima svojim rukama je zadavio Petra III.

Marija Feodorovna (1759-1828)

Druga žena ruskog cara Pavla I i majka cara Aleksandra I. Rođena je u Šćećinu (današnja Poljska) kao Sofija Marija Doroteja Augusta Luiza Virtemberška. Iz braka sa Pavlom I imala je desetoro dece, od čega dva potonja ruska cara.

Car Nikolaj I Pavlovič (1796-1855)

Ruski car, mlađi sin cara Pavla I. Na presto došao 1825. godine, nakon smrti svog brata Aleksandra I koji nije imao dece. Vladao je do svoje smrti. Na dan njegovog krunisanja oko tri hiljade ruskih oficira je protestovalo u prestonici, tražeći uvođenje ustavne monarhije („dekabristf). Nikolaj I je u krvi ugušio pobunu i ostatak carevanja proveo kao autokratski vladar.

Fjodor Kuzmič (oko 1777-1864)

Starac („starec“) Ruske pravoslavne crkve. Starci ili stareci su duhovni prosveteni savetnici i učitelji u okviru Ruske pravoslavne crkve. Prvi podaci o Fjodoru Kuzmiču potiču iz 1836. godine po njegovom progonstvu u Sibir, tako da se o njegovom životu do tog doba gotovo ništa ne zna. Postoji legenda da je Fjodor Kuzmič zapravo ruski car Aleksandar, koji je, lažirajući svoju smrt, otišao u divljinu da okaje grehe zbog očeve smrti. Ruska pravoslavna crkva je Fjodora Kuzmiča proglasila za sveca 1984. godine.

Ana Petrovna Lopuhina (1777-1805)

Ruska grofica. poreklom iz jedne od najstarijih ruskih plemićkih porodica. Navodna ljubavnica ruskog cara Pavla I, iako nema potpunih istorijskih dokaza koji mogu da potvrde takve tvrdnje.

Tihon (1865-1925)

Patrijarh moskovski i cele Rusije, rođenjem Vasilij Ivanovič Belavin. Prvi patrijarh Ruske pravoslavne crkve po ponovnom uspostavljanju patrijaršije 1917. godine. Bio je na čelu ruske crkve u vreme ruskog građanskog rata i najtežeg komunističkog progona. Svojim delovanjem obezbedio je opstanak Ruske pravoslavne crkve u najtežim uslovima u njenoj istoriji. Ruska crkva ga je kanonizovala, proglasila za sveca, 1989. godine.

Adrijan (1627-1700)

Patrijarh ruski, poslednji patrijarh pre ukidanja ruske patrijaršije. Na mesto patrijarha proizveden je 1690. godine. Zbog crkvenih reformi

koje je uveo Petar I, bio je u neprekidnom sukobu sa carem. Po njegovoj smrti, car Petar I sprečio je imenovanje novog patrijarha.

Stefan Javorski (1658-1722)

Prvi predsednik Svetog sinoda Ruske pravoslavne crkve. Pre imenovanja bio je mitropolit rzenski i muromski. Ukrajinskog porekla. Isprva je služio u Kijevu, gde je privukao pažnju cara Petra I koji ga je doveo u prestonicu. Nakon smrti patrijarha Adrijana i reforme Ruske pravoslavne crkve postavljen je za prvog predsednika Svetog sinoda Ruske pravoslavne crkve.

Teofan Prokopovič (1681-1736)

Arhiepiskop novgorodski, ukrajinskog porekla. Isprva je služio u Kijevu, gde je privukao pažnju cara Petra I koji ga je doveo u prestonicu. Jedan je od osnivača Ruske akademije nauka. Zajedno sa carem Petrom I tvorac reforme Ruske pravoslavne crkve i potpredsednik Svetog sinoda Ruske pravoslavne crkve.

Aleksandra Fjodorovna (1872-1917)

Supruga ruskog cara Nikolaja II, rođenjem Viktorija Aliks Helena Luiz Beatriča Heška i Rajnska, unuka britanske kraljice Viktorije. Jedna od istorijski najpoznatijih i najkontroverznijih činjenica iz njenog života jeste njena povezanost sa ruskim mistikom Grigorijem Raspućinom. Komunisti su je ubili 1917. godine zajedno sa čitavom carskom porodicom.

Nikolaj II Aleksandrovič Romanov (1868-1917)

Poslednji ruski car. Na presto je došao 1894. godine. Tokom svoje vladavine suočio se sa tri revolucije u Rusiji - revolucijom 1905. godine, Februarskom revolucijom 1917. godine, koja je označila kraj carstva i na kraju Oktobarskom (boljševičkom) revolucijom iste godine. Komunisti su ga ubili 1917. godine zajedno sa čitavom carskom porodicom.

Feliks Đeržinski (1877-1926)

Komunistički revolucionar, poreklom iz poljske plemićke porodice. Učestvovao je u Oktobarskoj revoluciji i osnivač je Čeke (ČK),

boljševičke tajne policije, odgovorne za progon, mučenja i ubistva velikog broja pripadnika ruskog plemstva i sveštenstva i „kontrarevolucionara“.

Jevgenij Aleksandrovič Tučkov (1892-1957)

Načelnik Šestog odeljenja tajne policije, zaduženog za Rusku pravoslavnu crkvu.

Učesnik je Oktobarske revolucije. Pod njegovom komandom organizovan je pogrom sveštenstva u ruskom građanskom ratu. Lično je sproveo hapšenje i ispitivanje ruskog patrijarha Tihona. Godine 1939. izbačen je iz policijske službe.

Vladimir Iljič Lenjin (1870-1924)

Vođa Oktobarske revolucije i utemeljitelj Sovjetskog saveza. Rođen kao Vladimir Iljič Uljanov u porodici srednjeg sloja.

Po završenim studijama prava, 1895. godine osuđen na progonstvo u Sibir zbog subverzivnog delovanja protiv države. Prebegao je u London, gde je postao lider ekstremnog krila (boljševici) ruske socijaldemokratske radničke partije. Stvorio je teoriju po kojoj radnička prava mogu da se ostvare samo revolucijom koju će predvoditi centralizovana partija sastavljena od profesionalnih revolucionara („lenjinizam“). Iskoristio je rusko učešće u Prvom svetskom ratu da sprovede revoluciju u Rusiji i svoju teoriju sprovede u delo. Umro je od moždanog udara 1924. godine.

Aleksandar I Karađorđević (1888-1934)

Kralj Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije preimenovane u Kraljevina Jugoslavija. Rođen kao drugi sin kralja Petra I Karađorđevića. Za kralja je krunisan 1921. godine, iako je kao regent praktično vladao još od 1918. godine. Nakon parlamentarne krize i ubistva hrvatskog poslanika Stjepana Radića u parlamentu, Aleksandar I je raspustio parlament i uveo diktaturu 6. januara 1929. godine. Godine 1934, prilikom zvanične posete Francuskoj, Vlado Černozemski, pripadnik makedonske organizacije VMRO, ubio je Aleksandra I u atentatu.

Olga Aleksandrovna Romanova (1882-1960)

Mlada sestra ruskog cara Nikolaja II. Nakon izbijanja boljševičke revolucije u Rusiji uspela je da izbegne pogrom carske porodice i da 1919. godine prebегne preko Istambula u Beograd, gde je Aleksandar I njoj i njenoj porodici ponudio trajno utočište. Kneгinja Olga je ipak izabrala da se sa svojom porodicom naseli u Danskoj, gde je ostala do svoje smrti.

Josif Staljin (1879-1953)

Sovjetski političar i diktator, rođen kao Josif Visarionovič Džugašvili, poreklom iz gruzijske obučarske porodice. Zbog revolucionarnih aktivnosti izbačen je sa studija bogoslovije. Godine 1903. postao je član ruske socijaldemokratske radničke partije. Učestvovao je u boljševičkoj revoluciji, kada je i promenio ime u Staljin („Čelični“). Po Lenjinovoj smrti uspeo da se nametne kao novi vođa Sovjetskog saveza. U zemlji je uveo brojne represivne mere zbog kojih je stradalo više miliona Rusa i građana drugih nacionalnosti, ali je istovremeno uspeo da reformama ojača njenu vojnu i ekonomsku moć. Pobedom u Drugom svetskom ratu, zajedno sa Velikom Britanijom i SAD, Staljin je od Sovjetskog saveza napravio vojnu supersilu i uspostavio kontrolu nad zemljama centralne i istočne Evrope („istočni blok“).

Leontije (Mitrović) (1878-1955)

Iguman manastira Ostrog. Bogosloviju završio u Zadru, a zamonašio se u dvadesetoj godini. Kao dobrovoljac učestvovao je u Balkanskim ratovima (1912. i 1913. godine), kao i u Prvom svetskom ratu, za šta je dobio brojna odlikovanja. Godine 1921. postavljen je za igumana manastira Ostrog, gde je ostao do svoje smrti.

Petar II Karađorđević (1923-1970)

Poslednji pripadnik dinastije Karađorđević koji je bio krunisan za kralja, sin Aleksandra I. Krunisan je po atentatu na njegovog oca 1934. godine, ali je do njegovog punoletstva kao namesnik vladao njegov stric knez Pavle Karađorđević. Po potpisivanju sporazuma o ulasku Kraljevine Jugoslavije u Trojni pakt (Nemačka, Italija i Japan) u Drugom svetskom ratu, izvršen je državni udar u kojem je sa vlasti smenjen namesnik Pavle Karađorđević, a Petar II je proglašen

punoletnim i kraljem sa punim ovlašćenjima. Nepunih desetak dana kasnije, Nemačka je bez objave rata napala i okupirala Jugoslaviju, a Petar II je zajedno sa vladom izbegao u London. Po završetku Drugog svetskog rata, komunističke vlasti u Jugoslaviji zabranile su povratak kraljevskoj porodici u zemlju. Petar II je umro u izgnanstvu 1970. godine.

O autoru

Nenad Cvetičanin (1966), pisac, prevodilac, novinar, muzičar. Tokom 80-ih godina bio je aktivni član niških kulturnih rok-grupa „Arnold Layne“ i „Dobri Isak“ sa kojima je objavio više muzičkih izdanja. Autor je muzike za nekoliko pozorišnih predstava (*Dama s kamelijama, Ljubavno pismo, Karantin*).

Preveo je desetak knjiga (*POPism, Golem, Kleopatra, „...Bil Bejli se više ne vraća kući*).

Bio je urednik informativnog programa TV Politika, glavni i odgovorni urednik Radio Politike i spoljno-politički analitičar časopisa *Reporter*. Autor je brojnih televizijskih i radijskih emisija („Priče iz kuće Stambolijskih“, „Sezona sumraka“, „Domaćica“), kao i igranih radio-dramskih serijala „Arizani“ i „Čizmaši“, po motivima istoimenih romana Ivana Ivanovića i Dragoslava Mihailovića.

Na konkursu RTS za najbolji scenario za televizijsku igranu seriju, održanom 2007. godine, osvojio je prvu nagradu.

Ovo je njegov prvi roman.

Table of Contents

[Naslovna strana](#)

[Posveta](#)

[Disclaimer](#)

[Prolog](#)

[Glava 1](#)

[Glava 2](#)

[Glava 3](#)

[Glava 4](#)

[Glava 5](#)

[Glava 6](#)

[Glava 7](#)

[Glava 8](#)

[Glava 9](#)

[Glava 10](#)

[Glava 11](#)

[Glava 12](#)

[Glava 13](#)

[Glava 14](#)

[Glava 15](#)

[Glava 16](#)

[Glava 17](#)

[Glava 18](#)

[Glava 19](#)

[Glava 20](#)

[Glava 21](#)

[Glava 22](#)

[Glava 23](#)

[Glava 24](#)

[Glava 25](#)

[Glava 26](#)

[Glava 27](#)

[Glava 28](#)

[Glava 29](#)

[Epilog](#)

[Post Scriptum](#)

[Kazalo istorijskih licnosti i zivih ljudi pomenutih u romanu](#)

O autoru